

**ČESKÁ ZEMĚDĚLSKÁ UNIVERZITA V PRAZE
FAKULTA ŽIVOTNÍHO PROSTŘEDÍ
KATEDRA BIOTECHNICKÝCH ÚPRAV KRAJINY**

**PAMÁTNÉ STROMY NA BLATENSKU
BAKALÁŘSKÁ PRÁCE**

Vedoucí práce: prof. Ing. arch. ThLic. Jiří Kupka, Ph.D.

Bakalant: Ing. Marie Švehlová

2020

ČESKÁ ZEMĚDĚLSKÁ UNIVERZITA V PRAZE

Fakulta životního prostředí

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

Ing. Marie Švehlová

Územní technická a správní služba

Název práce

Památné stromy na Blatensku

Název anglicky

Memorable and Significant Trees in the Region of Blatensko

Cíle práce

Cílem práce je zmapování a vyhodnocení památných stromů (podle zák. č. 114/1992 Sb., o ochraně přírody a krajiny) na Blatensku. Výstupem analýz bude katalog těchto stromů, obsahující jejich krajinářské, urbanistické, historické ad. vyhodnocení, mapové a fotografické zdokumentování příp. návrh na jejich prezentaci (naučná stezka, informační tabule ap.)

Metodika

Práce bude odpovídat požadavkům obsaženým v Metodických pokynech pro zpracování diplomové práce na FŽP. V literární rešerši budou pojednána témata památných a významných stromů z historického hlediska, z hlediska jejich polohy, významu, vztahu k významným objektům, místům, cestám, křižovatkám, téma alejí, ale i téma legislativy a související problematiky. Konkrétní část bude obsahovat charakteristiku řešeného území (přírodní, kulturní, historickou) a vyhodnocení památných příp. významných stromů v řešeném území. Výstupem analýz bude katalog památných a významných stromů obsahující jejich hodnocení z různých hledisek, přičemž důraz bude kladen zejména na jejich hodnocení urbanistické a krajinářské. Práce bude doplněna mapovými a fotografickými přílohami dokumentujícími řešenou problematiku, případně návrhem vhodné prezentace těchto stromů (naučná stezka, informační tabule ap.)

Doporučený rozsah práce

min. 30 NS textu + mapová a fotografická příloha

Klíčová slova

památné stromy, ochrana přírody a krajiny, zákon o ochraně přírody a krajiny, Blatensko

Doporučené zdroje informací

BUKAČOVÁ, Irena HÁJEK, Petr, Příběh drobných památek. Od nezájmu až k fascinaci. Studio JB, 2006.

HOLEČKOVÁ, Marie HRUŠKOVÁ, Marie VĚTVIČKA, Václav, Aleje. Krása ohroženého světa. MF, 2012.

KUPKA, Jiří, Krajiny kulturní a historické. ČVUT, 2010.

KVĚT, Radan, Duše krajiny. Staré stezky v proměnách věků. Academia, 2003.

Recentní literatura k popisu řešeného území (DEMEK, CULEK, QUITT, NEUHÄUSLOVÁ atp.) Regionální literatura a archivní prameny (mapy, fotografie, pohlednice, kroniky)

ŠEVĚTÍNSKÝ, J. E. Ch., Staré a památné stromy v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. Písek, Theodor Kopecký, 1913.

VELIČKOVI, Markéta a Petr a kol., Aleje české a moravské krajiny. Historie a současný význam. Dokořán, 2013.

VOREL, Ivan KUPKA, Jiří, Krajinný ráz. Identifikace a hodnocení. ČVUT, 2011.

Předběžný termín obhajoby

2019/20 LS – FŽP

Vedoucí práce

doc. ThLic. Ing. arch. Jiří Kupka, Ph.D.

Garantující pracoviště

Katedra biotechnických úprav krajiny

Elektronicky schváleno dne 8. 3. 2019

prof. Ing. Petr Sklenička, CSc.

Vedoucí katedry

Elektronicky schváleno dne 11. 3. 2019

prof. RNDr. Vladimír Bejček, CSc.

Děkan

V Praze dne 25. 11. 2019

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci na téma Památné stromy na Blatensku vypracovala samostatně a citovala jsem všechny informační zdroje, které jsem v práci použila a které jsem rovněž uvedla na konci práce v seznamu použitých informačních zdrojů.

Jsem si vědoma, že na mou bakalářskou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb., o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů, ve znění pozdějších předpisů, především ustanovení § 35 odst. 3 tohoto zákona, tj. o užití tohoto díla.

Jsem si vědoma, že odevzdáním bakalářské práce souhlasím s jejím zveřejněním podle zákona č. 111/1998 Sb., o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů, ve znění pozdějších předpisů, a to i bez ohledu na výsledek její obhajoby.

Svým podpisem rovněž prohlašuji, že elektronická verze práce je totožná s verzí tištěnou a že s údaji uvedenými v práci bylo nakládáno v souvislosti s GDPR.

V Blatné dne 30. března 2020

Ing. Marie Švehlová

Poděkování

Ráda bych poděkovala prof. Ing. arch. ThLic. Jiřímu Kupkovi, Ph.D. za odborné vedení mé bakalářské práce, za jeho cenné rady i připomínky a rovněž za jeho čas, který mi po dobu zpracování této práce věnoval. Také děkuji členům své rodiny, Nině, Vítkovi, Leoně a Petrovi, za významnou pomoc při měření stromů v terénu, pracovníkům Městského muzea v Blatné za poskytnutí archivních pramenů i fotografií a pracovníkům odboru životního prostředí Městského úřadu v Blatné za možnost nahlédnutí do dokumentace o památných stromech obce s rozšířenou působností Blatná a poskytnutí historických fotografií.

Památné stromy na Blatensku

Abstrakt

Tato bakalářská práce se zabývá mapováním a vyhodnocením památných stromů v regionu Blatensko. V literární rešerši je pojednáno o významu památných stromů a alejí z hlediska jejich vztahu k významným objektům, drobným sakrálním stavbám a cestám a z hlediska jejich historického vývoje. Je popsán také vývoj legislativy, která s danou problematikou souvisí. Těžištěm praktické části je provedení vlastního výzkumu a měření stromů v terénu. Výsledkem těchto prací je vytvoření katalogu památných stromů na Blatensku s posouzením jejich krajinářského a urbanistického významu. Ke katalogu památných stromů je připojen také přehled dalších významných stromů, stromořadí a alejí v řešené oblasti s posouzením jejich významu. Práce je doplněna mapami a fotografiemi dokumentujícími dané téma a návrhem prezentace památných stromů formou cyklistického výletu za památnými stromy Blatenska. Tato bakalářská práce má přispět ke zvýšení ochrany památných stromů a ke zlepšení povědomí o památných stromech v regionu Blatensko mezi odbornou i laickou veřejností.

Klíčová slova

Památné stromy, ochrana přírody a krajiny, zákon o ochraně přírody a krajiny, Blatensko

Memorable and Significant Trees in the Region of Blatensko

Abstract

This bachelor thesis deals with mapping and evaluation of memorable trees in the region of Blatensko. The importance of memorable trees and alleys in terms of their relation to important objects, small sacral buildings and paths and their historical development is discussed in the literature search. The development of legislation related to this issue is also described. The focus of the practical part is to carry out own research and measurement of trees in the field. The result of these works is to create a catalog of memorable trees in the Blatensko region with an assessment of their landscape and urban significance. The catalog of memorable trees is also accompanied by an overview of other important trees and alleys in the area with an assessment of their importance. The work is complemented by maps and photographs documenting the topic and a proposal for the presentation of memorable trees in the form of a cycling trip to the memorable trees of Blatensko. This bachelor thesis is supposed to contribute to increasing the protection of memorable trees and to improve awareness of memorable trees in the region of Blatensko among professional and general public.

Key words

Memorable trees, nature and landscape protection, nature and landscape protection law, Blatensko

Obsah

Abstrakt	6
Abstract	7
Úvod	10
Cíl práce	11
1. Literární rešerše	12
1.1 Kulturní krajina a její hodnoty	12
1.2 Stromy a drobné památky	19
1.3 Stromy a staré stezky	23
1.4 Charakteristika alejí	26
1.4.1 Význam alejí	26
1.4.2 Historický vývoj alejí v české krajině.....	28
1.4.3 Vývoj právní úpravy alejí	32
1.4.4 Aleje a ekosystémové služby	33
1.4.5 Aleje české krajiny z hlediska dendrologického.....	35
1.5 Charakteristika památných stromů	38
1.6 Úcta ke stromům v historii lidstva.....	39
1.7 Ochrana stromů v historii a současnosti	41
1.8 Současná právní úprava památných stromů.....	42
1.8.1 Výběr památných stromů	44
1.8.2 Vyhlašování a označování památných stromů.....	44
1.9 Památné stromy v číslech	46
1.10 Péče o památné stromy.....	48
1.11 Záchrana genofondu památných stromů	50
1.12 Význam památných stromů v krajině.....	51
2. Metodika práce	52
3. Praktická část	54
3.1 Charakteristika území Blatenska	54
3.1.1 Vymezení území Blatenska.....	54
3.1.2 Historický vývoj krajiny Blatenska	55
3.1.3 Kulturní a hospodářská charakteristika Blatenska	59
3.1.4 Přírodní charakteristika Blatenska	61
3.2 Chráněná území na Blatensku	63
3.3 Ochrana památných stromů na Blatensku	63
3.4 Katalog památných stromů na Blatensku	67
3.5 Porovnání zdravotního stavu a věku památných stromů	104

3.6	Shrnutí krajinářského a urbanistického významu památných stromů	106
3.7	Další významné stromy na Blatensku.....	107
3.7.1	Základní přehled	107
3.7.2	Posouzení významu	110
3.7.3	Zaniklé památné stromy na Blatensku – přehled a význam.....	113
3.8	Významné aleje a stromořadí na Blatensku.....	115
3.8.1	Základní přehled a význam.....	115
3.8.2	Krajinářské a urbanistické hodnocení alejí a stromořadí na Blatensku	117
3.9	Návrh vhodné prezentace památných stromů.....	117
3.9.1	Návrh tras poznávacího cyklistického výletu	117
3.9.2	Návrh podoby štítku s informacemi o památném stromu	119
3.9.3	QR kód, geocaching.....	119
4.	Závěr a diskuse.....	121
	Přehled literatury a použitých zdrojů	123
	Seznam příloh.....	129
	Přílohy.....	130

„Krajino, plná znamení, jež rozluštit má duše chtěla.“

Ladislav Stehlik

Úvod

Stromy jsou úžasný fenomén. Člověk sedí na lavičce v parku, ukusuje z hrušky, čte si knížku a obyčejnou tužkou v ní zatrhává zajímavé pasáže. Ani si neuvědomuje, kolik ho obklopuje věcí, které kdysi byly částí stromu. Představa, že člověk čte e-book v superrychlém vlaku, do sluchátek si pouští zurčení potůčku a pojídá kosmickou stravu z tuby, je bezpochyby děsivá. Z letokruhů pokáceného stromu lze vyčíst, kdy byla tuhá zima, kdy bylo sucho, kdy povodeň. V přírodě snad nenajdeme jiný tak dokonale přesný záznamník života a vývoje krajiny.

Stromy odjakživa stály při člověku. Vzpomeňme jen, kolik úsloví spojených se stromy má náš jazyk. Říká se například *„ten je statný jako strom“*, nebo *„rostou jako dříví v lese“*. Anebo *„tady žiju, tady mám své kořeny“*. Tak jako strom má své pevné kořeny v zemi, z níž vzešel. Někdy také *„ty jsi ale hlava dubová“*... Pokud se rozhodneme pátrat po svých předcích, sestavujeme strom života. Strom je něco, co přesahuje naši mysl, náš obzor, vnímání času a změn. Život stromu se podobá životu člověka. Svými kořeny je pevně spojen se zemí, tak jako člověk je spojen svými kořeny s domovem. Větve jeho koruny kývající se ve větru volají po volnosti, tak jako člověk touží po svobodě a svým poznáním se snaží dosáhnout výšek. Říká se, že stromy spojují zemi s nebem. Stromy v člověku vzbuzují respekt a vážnost, protože jsou přímé, silné, odolné a přežívají několik lidských generací.

V krajině si jich nelze nevšimnout. Každý člověk jich denně potká nespočet. Přiznejme si, zda vůbec vnímáme jejich smysl a krásu, jejich nezaměnitelnou vůni, jedinečnost, zasazení do krajiny. Ať je strom mladý nebo věkovitý, je zázrakem přírody, tak jako člověk a jako všechny živé organismy na Zemi. S postupnými změnami krajiny spojenými s činností člověka se stromy staly neměnnými – přežily otce, dědy, pradědy, přežily války, stěhování národů, dělení států, přežily smutek i každodenní lidské radosti. Mají proto pro člověka nevyčíslitelnou hodnotu. Bez stromů by na Zemi nebylo života. Proto je důležité o ně pečovat, zachovávat a rozvíjet jejich krásu a užitek pro budoucí generace.

Současný vývoj společnosti s sebou přináší výrazné změny v krajině. Stromy však zůstávají. Nejen jako svědkové minulosti, ale také jako svědkové péče člověka o jeho životní prostor a jako jakási naděje pro zajištění kvality tohoto prostoru pro budoucnost. Pouze krajina se stromy je krajina přívětivá a krajina, v níž se cítíme doma.

Cíl práce

V posledních desetiletích se péče společnosti o tvář krajiny a o stromy v ní významně změnila. Společnost se snaží chránit zákonem nejen objekty, které vytvořil člověk, ale také objekty, které stvořila příroda a které jsou proto nenahraditelné.

Cílem této bakalářské práce je zmapování a vyhodnocení památných stromů na Blatensku, chráněných podle zákona č. 114/1992 Sb., o ochraně přírody a krajiny. Výstupem provedeného zkoumání a analýz údajů bude katalog památných stromů Blatenska, který bude obsahovat základní informace o památných stromech, jejich fotodokumentaci a zejména hodnocení jejich krajinářského, urbanistického, historického a ekologického významu. Záměrem autorky této práce je posoudit a porovnat zdravotní stav památných stromů na Blatensku a vyhodnotit nejkvalitnější jedince. Dílčím cílem této práce je také na základě vlastního autorčina výzkumu zmapování a posouzení hodnoty dalších významných stromů, skupin stromů, stromořadí a alejí v regionu Blatensko. V závěru směřuje práce k vytvoření návrhu vhodné prezentace památných a významných stromů Blatenska široké veřejnosti.

Důvodem výběru toho tématu autorkou je velmi dobrá znalost regionu a samozřejmě osobní vztah autorky k rodnému kraji. Autorka této práce si uvědomuje velký význam ochrany přírody, krajiny a krajinných prvků a ráda by touto prací přispěla ke zkvalitnění tohoto procesu i ke zvýšení povědomí o památných stromech v České republice a na Blatensku mezi odbornou i laickou veřejností.

1. Literární rešerše

Teoretickou částí této práce je literární rešerše, ve které jsou pojednána témata památných a významných stromů z historického hlediska, z hlediska jejich významu jako hodnoty kulturní krajiny, z hlediska jejich polohy, vztahu k významným objektům, starým cestám a křižovatkám. Literární rešerše dále pojednává o historickém vývoji a významu alejí a stromořadí. Je popsána současná právní úprava týkající se ochrany památných stromů a základní pravidla péče o ně.

Při zpracování tématu bylo postupováno od obecného ke konkrétnímu. Hlavním zdrojem informací byly kromě české i zahraniční odborné literatury a právních norem platných pro danou problematiku rovněž obecní kroniky, regionální literatura, dobový lokální tisk a jiné archivní prameny.

1.1 Kulturní krajina a její hodnoty

Stromy jako symbol provázejí člověka odnepaměti. Listnaté stromy připomínají člověku každoročně se opakující cyklus života. Na jaře raší čerstvé listy, v létě stromy dospívají a olistěním nabírají na síle, která vrcholí na podzim obdobím plodnosti. Holé větve stromů v období zimním připomínají stáří a konec. Tento cyklus se zjara opět opakuje. Jehličnaté stromy jsou naopak symbolem trvalosti a stálosti a v evropských zemích také symbolem Vánoc. (Veličkovi et al., 2013)

Krajina je místem, kde se lidská činnost dotýká přírody. Má tedy nejen svou historii přírodní, ale rovněž historii lidskou. Je výsledkem práce celých lidských generací, jež se krajinu snažily nejen využívat ve svůj prospěch, ale také ji zkrásnit. Proto je krajina považována za základní kulturní projev každého národa. Aby člověk mohl krajinu využívat a zkrášlovat, musel jí nejprve porozumět. Krajina současně pomáhala vytvářet charakteristické rysy člověka, např. v horských oblastech pracovitost, odolnost a houževnatost, v úrodných vinařských oblastech přátelskost a družnost, v neúrodných oblastech skromnost a spořivost apod. V krajině hledáme své kořeny a krajina nám pomáhá poznat, kdo vlastně jsme.

Krajina ve střední Evropě se za posledních sto let výrazně změnila. Zatímco na začátku 20. století žilo ve městech jen 5% obyvatel, na počátku 21. století je to již 75% obyvatel a v roce 2025 by to mělo být až 85%. Současná krajina zažívá jednu z největších proměn v celé lidské historii – poprvé za posledních osm tisíc let se zemědělství věnuje menšina populace. Na mnoha místech dochází k degradaci celých krajinných celků, mizí rozmezí mezi městem a přírodou a krajina ztrácí prostor.

Na druhou stranu existují i pozitivní změny, zejména na venkově, např. šíření lesa a rozptýlené zeleně.

Člověk dotváří svou krajinu a příroda zpětně ovlivňuje jeho. Pokud se staráme o krajinu, staráme se nejen o stromy, ptáky a květeny, ale i o svou duši. Problémem současnosti je, že v krajině nežijeme, ale jen jí projíždíme. Krajinu tedy musíme chránit nejen kvůli ní samotné, ale také kvůli sobě a své duši. (Cílek, 2005)

Naši předkové vcelku chytře krajinu využívali. Běžné stavby v krajině vždycky odpovídaly běžnému způsobu života, zatímco výjimečné formy staveb vyjadřovaly jejich výjimečný význam a charakter. (Löw, 2011) Člověk ne vždycky chrání tu krajinu, která mu přináší nějaký užitek, ale většinou vždy se chová dobře k té krajině, v níž se cítí doma a kterou miluje. Tento pocit domova souvisí např. s pojmenováním částí krajiny pomístními názvy nebo s existencí pověstí či legend vážících se k určitému místu. Tento vztah ke krajině funguje i obráceně: pocit domova může člověk ztratit tam, kde došlo k narušení horizontu, či kde zmizely pomístní názvy, nebo zanikly místní pověsti a příběhy. K základním motivům, které tvoří pocit krajiny domova, patří polní cesta, boží muka nebo kříž u cesty, chaloupka ve stráni, pole a strom zasazený lidskou rukou. Krajinu tedy prožíváme prostřednictvím lidských výtvorů, jako jsou kapličky, upravené studánky nebo lípa v polích. Tato místa jsou místy kontaktu světa lidí a světa přírody. Proto jim člověk musí věnovat velkou pozornost, neboť právě jimi začíná velmi často náš vztah k přírodě. (Cílek, 2005) V každé krajině existují stopy jejího vývoje od pradávných dob až po současnost, a tak všímavý poutník může v krajině vysledovat její historii, jako by četl v knize přírody. S příchodem prvních zemědělců do Evropy zhruba před 7000 lety se krajina postupně začala přeměňovat na kulturní krajinu, neboť neolitický člověk začal přeměňovat původní lesy a stepi na pole a pastviny, těžít dřevo a budovat svá sídla. (Cílek et Ložek, 2011)

Kulturní krajina je nedílnou součástí kulturního dědictví a lze ji chápat jako krajinu, která byla přetvořena lidskou činností a která si zachovává prvky a struktury vzniklé během mnohaletého procesu jejího osidlování a probíhající kultivace. (Kupka, 2010) Krajina není jen souhrnem určitých hodnot, ale také jakousi jednotou mnohostí, které v člověku vytvářejí pocit, že někam patří a že je tam doma. Krajina se tak stává nositelem významné části národní identity a historické paměti. (Cílek, 2005) Ve vizuálně vnímané krajinné scéně existují určité znaky její svéráznosti a osobitosti. Tak jako v lidské tváři lze najít rysy individuality, tak i v tvářnosti krajiny lze nalézt rysy individuality jejího charakteru. Ty mohou mít významný vliv na působivost krajiny a její vnímání návštěvníkem. (Vorel, 2014)

Je řada způsobů, jak lze vnímat krajinu. Krajina má svou určitou strukturu a obsahuje významy. Proto se například posvátným pro svou nepomíjivost mohou stát

např. hory, jeskyně, prameny, stromy, lesy. Uctívání je hodno vše, co vytvořil člověk, ale i vše, co stvořila příroda. Z tohoto pohledu je zajímavý rovněž způsob budování chrámů od západu na východ. Jiným způsobem chápání krajiny je definování charakteru přírodních míst. Každá krajina má svou osobitost, svého genia. V krajině působí i fenomén světla – symbol spojení a jednoty. Důležitým faktorem utváření kulturní krajiny jak ve městech, tak na vesnici i ve volné krajině, je úloha zeleně kolem církevních staveb. Tato zeleň má stejný význam kulturní jako samotné stavby a bývá tradiční součástí obrazů našich kostelů. Patří sem památné stromy, mohutné a staré. Pro prostředí kostelů jsou typické solitérní stromy, které se většinou dochovaly jako zbytky zeleně někdejších hřbitovů. (Kupka, 2010)

Kulturní krajina má hodnotu historickou, mýtickou a poetickou. Ochrana přírodních památek a krajiny probíhala v 19. století na základě pocitů spjatosti s domovem a hrdosti nad historií národa a měla přispět k myšlence jednoty státu. Ve 20. století byla ochrana přírody již postavena na vědecký základ. Představuje nejen ochranu hodnotných druhů vyskytujících se v krajině, ale také ochranu míst s historickým významem, míst, jež básníci využívali jako inspiraci, a míst spojených s lidovými pověstmi. Krajina má také narativní hodnotu. Je spojena s příběhy lidí v ní žijících, krajina má paměť a působí na lidskou představivost. Lze tedy hovořit o jakési paměti krajiny.

Paměť krajiny má složku přírodní a složku kulturní. Přírodní složka závisí na reliéfu krajiny, klimatu, půdě, síti vodních ploch a toků, kulturní složka na zachování všech druhů památek a jejich zapojení do života současných lidí. Lidé ožívají paměť krajiny tím, že obnovují staré cesty, vysazují aleje či vydávají knihy starých místních pověstí. Lidé pečující o krajinu se stávají součástí její paměti. Paměť krajiny je i lokální hudba či krajové odrůdy ovocných stromů. K hodnotám krajiny lze připojit i roli krajiny jako identity a útěchy. Zdravá krajina má vliv na zdravé chování člověka. Krásná místa mají integritu a rovnováhu. Duch určitého místa ovlivňuje naše pocity, a tím nás utváří. Útěcha krajiny k člověku promlouvá nejvíce přes jeho domov. Málokdo sbírá houby či chodí na ryby, aby měl co jíst. Člověk hledá útěchu v krajině, která je jeho domovem. (Cílek et Ložek, 2011) Paměťová struktura krajiny jako přírodního a kulturního fenoménu je dána přírodními podmínkami a využíváním krajiny člověkem. Zatímco v 19. století byla pozornost návštěvníků krajiny zaměřena na středověké hrady nebo romantické skály, posouvá se v současné době jejich pozornost na prehistorické objekty, památné stromy a kameny, kapličky apod. Začínáme chápat krajinu jako ekologickou, harmonizující a mystickou. Je proto správné věnovat stejnou péči památným stromům, památným kamenům, i úpravám historických studánek, hradišť, kombinacím plastik a stromů, jakož i drobným sakrálním stavbám citlivě zasazeným do krajiny.

Jsou to právě tyto prvky, jimiž začíná citová vazba člověka ke krajině domova a která vede ke kladnému vztahu k životnímu prostředí. (Cílek, 2005) Harmonická krajina má vliv i na náš vnitřní soulad. (Jančura et al, 2011)

Když člověk opustí krajinu a nechá ji ladem, ta postupně zaroste lesem, tedy vrcholným stádiem naší přírodní krajiny. Ideální stav vyjadřující vztah krajiny a obyvatel v ní žijících je pouze výsledkem vzájemného působení sídla a krajiny v určitém bodě, v němž se spolu potkají dlouhé vlny krajiny a krátké vlny sídla. Pokud je vytvořen oboustranně prospěšný vztah, je životaschopný. Není však neměnný. Jiný ráz měla krajina před staletími a jiný má dnes. (Bukáček, 2011)

Stromy v krajině ovlivňují ráz krajiny. Krajinným rázem se rozumí přírodní, kulturní a historická charakteristika určitého místa či oblasti (§12, Zákon č. 114/1992 Sb., o ochraně přírody a krajiny). Základní kulturní a historické charakteristiky krajinného rázu ČR tvoří několik skupin prvků. Jsou to jednak dochované objekty (např. kulturní či národní památky, památkové rezervace, skanzeny, objekty lidové architektury, poutní místa apod.) a dochované urbanistické a sídelní struktury (např. linie náměstí, ulic, návsi), jednak dochované krajinné struktury. Příkladem jsou sítě cest, rybníční soustavy, historické aleje, obory, krajinářské úpravy a komponovaná krajina, tedy krajina záměrně vytvořená člověkem zejména z estetických důvodů. Těžiště komponované krajiny spadá do období baroka (17 a 18. století), ale lze se s ní setkat již dříve. Prvky komponované krajiny lze v jižních Čechách nalézt např. na Blatensku, Lnářsku, Štěkeňsku. Právě pro oblast Blatenska a Lnářska jsou typické historické krajinářské úpravy, a sice rybníční soustavy, vzniklé na místě neúrodných mokřadů s cílem vytvoření prosperující krajiny. Obvyklým centrem v krajině jsou ve zmíněném období dominantní stavby, osy krajiny tvoří např. dlouhé aleje, rozcestí, cesty jsou obohaceny křížky, božími muky, v kompozici krajiny se uplatňují i mohutné solitérní stromy. Komponované krajiny lze považovat za vrcholný projev minulosti v krajině. Většinou souvisejí s běžným životem a hospodařením v dané oblasti. (Kupka, 2010)

Dalším aspektem kulturní krajiny jsou místa duchovního významu. Jsou to místa pojící se k významným historickým osobnostem nebo událostem a místa mající tzv. *genius loci*. Jedná se o nehmotnou paměť krajiny, nehmotné hodnoty krajiny. (Kupka, 2010) Přestože tato místa bývají často doprovázena hodnotami hmotnými, památkovými, přírodními či estetickými, jejich význam a cennost jsou mnohem hlubší, neboť jde o místa uchováající historickou paměť a místa neopakovatelná. Zákon č. 114/1992 Sb., o ochraně přírody a krajiny hovoří o ochraně krajinného rázu a o kulturní hodnotě krajiny či území. Slovo *kultura* pochází z latiny a doslova znamená „to, oč je třeba pečovat“. Původně bylo používáno pro pěstování kulturních

plodin, až za Marca Tullia Cicera začalo být využíváno pro označení záležitostí souvisejících s činnostmi duchovními. V současnosti tento pojem označuje to, co je odkázáno na soustavnou péči člověka a co by bez ní zaniklo. Zmíněné pojetí se objevuje také v Evropské úmluvě o krajině přijaté ve Florencii v roce 2000, jež se v roce 2004 stala také součástí právního řádu ČR. Dle Článku 5 se krajina právně uznává jako základní složka prostředí, v němž obyvatelé žijí, jako výraz rozmanitosti jejich společného kulturního a přírodního dědictví a základ jejich identity. Místa s duchovním významem se významně podílejí na vytváření této identity a vlastní totožnosti krajiny. Jedná se o místa vztahující se k významným historickým osobnostem či událostem, o území s mimořádným *geniem loci*, z lokálního hlediska o místa spojená s místní historií či místními pověstmi a legendami. (Kupka, 2009) Duch místa, tedy *genius loci*, může působit prchavě, ale ve skutečnosti je jednou z nejsilnějších esencí celé krajiny. Klíčovými pojmy současnosti jsou krajina, město a lidé. Tyto tři aspekty jsou neoddělitelné a bez jejich vzájemné komunikace se péče o krajinu míjí účinkem. (Cílek, 2004) Může jít také o místa nebo území spojená s příběhy, které se váží ke konkrétním objektům, jako např. kapličky, kostelu, kříži, hradu, domu, stromu. Často se objevují příběhy, které vysvětlují pomístní názvy (toponymické pověsti) nebo původ a vznik krajinných jevů (etiologické pověsti), či původ a vznik přírodních pozoruhodností (např. památných stromů). Dalším typem míst duchovního významu jsou poutní místa či poutní cesty, jež často bývají spojené s kulturními nemovitými památkami, krajinářskými úpravami nebo estetickými hodnotami krajiny a jsou vázány na duchovní dějiny českého národa. Příklady takových míst s mimořádným duchovním významem v ČR jsou památná hora Říp nebo hora Blaník (legenda o blanických rytířích). Podobným typem místa duchovního významu jsou území spojená s literárními nebo uměleckými díly, např. Babiččino údolí v Ratibořicích spojené s dílem Boženy Němcové Babička nebo okolí Jičína spojené s příběhy loupežníka Rumcajse, jeho ženy Manky a jejich synka Cipíška. Výše uvedená místa dotvářejí identitu dané lokality a představují významnou hodnotu daného území. (Kupka, 2009)

Významným aspektem krajiny je rovněž vizuální hodnota historických prvků a struktur. Výše uvedené prvky a struktury vytvářejí charakteristické obrazy krajiny. Pro posuzování rázu krajiny jsou důležité dva jevy, a sice dominanty krajiny a vizuální zapojení prvku do krajinného rámce. Kulturní dominanty jsou zákonem uznány a chráněny jako hodnoty krajiny a sídel. Požívají zákonné ochrany, jsou evidovány. Pokud nejsou, je péče o ně složitější. Za kulturní dominantu krajiny se považuje převládající složka krajiny určující její ráz. Je to výsledek lidské činnosti v krajině, který je člověkem bezprostředně vnímán. Nemusí se jednat jen o dominanty výškové, ale také o dominanty plošné, např. hladiny rybníků. (Kupka, 2010) K významným

vizuálně vnímaným znakům krajinného rázu patří zejména pohledové dominanty, pohledové horizonty, významné krajinné prvky a uspořádání krajinné scény. (Vorel et Kupka, 2011)

Nabízí se otázka, jak jsou krajinné dominanty vnímány člověkem. Klasická evropská vesnice nebo malé město obvykle vytváří pyramidální horizont se špičkou danou věží místního kostela a výraznějšími budovami kolem centra obce. Stranou vlastního sídla se obvykle nachází poutní místo či zámek vzniklý z bývalého hradu. Taková hierarchie sídelního horizontu vlastně představuje hierarchii hodnot (nejvýše – církev, níže – světská moc, nejniže – obyvatelé). Dodnes se setkáváme s tím, že v nejvyšším horizontu krajiny člověk automaticky hledá nejposvátnější místa. Proč člověk putuje na vrcholky kopců a pohledem sleduje linii obzoru? Možná pro pocit identity s krajinou – tady jsem já a toto je můj kraj, do kterého patřím. Bez lesů, stromů a kamenů, které potkáváme v krajině, bychom byli někým jiným a chudším. (Cílek, 2005)

Dominanty jsou často spojeny s dalším prostředkem kompozice, a sice kontrastem. K jejich uplatnění je nutné vytvořit průhledy, výhledy. Dominanta může v krajině sloužit také jako orientační bod. Umožňuje člověku ztotožnit se s prostředím. Jak uvádí Kupka (2010, strana 80), „*Jen v prostředí, které je naplněné významy, se člověk cítí doma.*“ K takové krajině má pak člověk bližší vztah. Kulturní dominanty činí krajinu jedinečnou a identifikovatelnou. Naproti tomu krajina bez dominant se může zdát nudná a snadno zaměnitelná. Dominanty v krajině jsou také symbolem nějaké myšlenky, např. stavby na kopci zdůrazňují jejich význam, stavby na břehu vodní plochy se odrážejí v hladině, což zvyšuje jejich vizuální působivost. Vizuální atraktivnost krajiny znamená, že krajina je zajímavá, působivá, neopakovatelná, nezaměnitelná. Člověka přitahují rozhledny, vodní plochy, různé orientační body, skupiny stromů i solitérní vysoké stromy, přitahuje ho kontrast, gradace, dominanty, harmonie. (Kupka, 2010)

Estetika krajiny je součástí kvality našeho života a našeho prostředí. Tradiční krajina v minulosti byla vždy poměrně chudá, takže s výjimkou majetné šlechty téměř nikdo neinvestoval do nákladných úprav. Lidé spíše zvýrazňovali celkový ráz krajiny. Kde byly mokřady, založili rybník, kde byla neúrodná lesní půda, byl ponechán les, úrodná půda se obdělávala a nestavěly se na ní žádné stavby. Tradiční kulturní krajina se vyznačovala přirozeností – a byla krásná. Kromě toho, lidé až do 19. století byli zvyklí posuzovat kvalitu horizontu, umístění staveb a stromů. Příliš necestovali, a proto přemýšleli o místě, kde žili po celý život. (Cílek et Ložek, 2011)

Estetická hodnota krajiny je důležitým atributem zachování kvalitního životního prostředí. Je mnohem obtížnější definovat, hodnotit a chránit estetickou funkci krajiny,

než její ekologickou funkci. (Sklenička et Kašparová, 2008) Existují dva přístupy k hodnocení estetické hodnoty krajiny. Jeden spočívá v posuzování estetické hodnoty dle objektivních vlastností krajiny a druhý v subjektivním posuzování krajiny pozorovatelem. (Skřivanová et Kalivoda, 2010) Vizuální hodnocení estetické hodnoty krajiny je více ovlivněno místem, kde se člověk narodil, než místem, kde právě žije. Spojení s krajinou a známým místem určuje způsob vnímání krajiny člověkem. (Svobodová et al., 2011)

Krajinu lze chápat jako dlouhodobě stabilizovaný soubor přírodních a antropogenních charakteristik, který je vázaný na určitý reliéf a má společný historický základ. Krajina je reálným základem života, který byl a je pro člověka předmětem zvláštní péče, úcty a obdivu. V delším časovém úseku představuje krajina mozaiku několika typů prostředí, které jsou vzájemně a dočasně zaměnitelná a po určitou dobu udržovaná vnějšími vlivy. Je to památka, která má budoucnost a o kterou je nutno pečovat. Již v 18. století byly památky chápány nejen jako nositelé historického svědectví, jako záruky určité continuity a také jako estetické objekty, ale dokonce jako tzv. národní relikvie. (Cílek et Ložek, 2011) Porozumět krajině znamená porozumět její struktuře (tedy prostorovým vztahům mezi jednotlivými prvky krajiny), porozumět funkci krajiny (tedy interakcím mezi prostorovými prvky), jakož i změnám krajiny ve vzájemných souvislostech a v čase. (Hobbs, 1997)

Kulturní krajina je složitý a dynamický systém. Přizpůsobuje se měnícím se potřebám člověka a novým technologiím, což se promítá do struktury a vzhledu zemědělské krajiny. Kulturní krajinu lze přirovnat k zrcadlu, jež odráží stav a vývoj společnosti. (Lipský, 2010) Z toho plyne zcela výjimečná odpovědnost člověka za stav krajiny, za její fungování a rovněž za možnost zachovat a zlepšit hodnoty kulturní krajiny pro budoucí generace. (Naveh, 2000) Jakási rehabilitace vztahu krajina-člověk-kultura se týká každého z nás. Tím, že si každý jedinec uvědomí přirozenou spojitost člověka s kulturou a člověka s krajinou, vykoná již malý krůček k pochopení vazby kultura-krajina. (Kočík et Jančura, 2002)

Stromy se stávají jakýmsi symbolem posledního zbytku přírody, s nímž se setkáváme v každodenním životě. Jejich mohutnost, pevnost jejich dřeva a dlouhověkost vzbuzují v člověku obdiv, pocit pokory a bezpečí. Hodnotu stromů je třeba chápat nejen ve smyslu společenské hodnoty, tedy ekologické, hospodářské apod., která je společností jasně akceptována, ale také ve smyslu psychologické hodnoty, která je často opomíjena. Takovou hodnotu má např. strom vysazený na památku ničivé povodně, či strom, který byl svědkem našich dětských her nebo prvních milostných schůzek. Tato subjektivní hodnota je přirozeně jiná v porovnání se všemi ostatními stromy podobných dendrologických kvalit. (Drobílková, 2009)

Hodnoty kulturní krajiny se v současnosti stávají předmětem zájmu odborníků v mnoha zemích. V roce 2015 přijaly členské státy OSN deklaraci s názvem „Transformace našeho světa: Agenda 2030 pro udržitelný rozvoj“. Jedním ze 17 cílů, zahrnujících široké spektrum témat a úkolů, je také cíl týkající se krajiny a jejího udržitelného vývoje, konkrétně Cíl 17 (Goal 17) – Udržitelně obhospodařovat lesy, bojovat proti dezertifikaci, zastavit a zvrátit degradaci půdy, zastavit úbytek biologické rozmanitosti. V České republice byl v letech 2012-2015 realizován výzkumný projekt Ochrana a péče o historickou kulturní krajinu prostřednictvím institutu krajinných památkových zón. Projekt byl koordinován Výzkumným ústavem Silva Taroucy pro krajinu a okrasné zahradnictví Průhonice, veřejná výzkumná instituce. Hlavním cílem tohoto projektu bylo prohloubení poznatků o kulturně-historických hodnotách kulturní krajiny. Ukázalo se, že právě ochrana hodnot kulturní a harmonické krajiny je jedním ze základních cílů udržitelného rozvoje krajiny. Identita krajiny je úzce spojena s jejími historickými charakteristikami. Krajina se tak stává nejen přírodním dědictvím, ale i dědictvím kulturním. Charakter krajiny vyjadřují specifické prvky krajiny, kterými se krajina odlišuje od krajin jiných, což jsou například vodní plochy, vodní toky, reliéf terénu, vegetační pokryv či další rysy plynoucí z osídlení a ekonomických aktivit v krajině. Charakter krajiny se pak projevuje zejména v jejím vizuálním a estetickém vnímání. Historickými krajinnými strukturami nebo jejich složkami jsou např. historické komunikace, lineární vodní struktury a regulace vodních toků, lesy a lesní parky, bažantnice, zámecké parky, sady, vinice, chmelnice, ale i další díla jako studánky, hráze, těžební jámy, hřbitovy, oblasti zaniklých osad, a rovněž aleje, stromořadí, skupiny stromů a solitérní stromy. Česká krajina je kulturní krajina s velkým množstvím výše zmíněných historických struktur a tyto mají nejen přírodní hodnotu, ale i hodnotu kulturní, estetickou, historickou a symbolickou. Péče o identitu kulturní krajiny se tak vlastně stává péčí o identitu lidí, kteří krajinu obývají. (Kupka, 2017)

1.2 Stromy a drobné památky

Po českém venkově jsou ve velkém množství rozesety nejrůznější kapličky, boží muka, kříže, smírčí kameny apod. Tvoří kulisu našeho životního prostoru. Většinu z nich můžeme datovat až do středověku. V nedávné minulosti stály dlouho na okraji zájmu, byla zanedbána jejich údržba, což často vedlo k jejich zániku. Jsou symbolem identity a vztahu k domovu a konkrétních míst spojených s životem našich předků. Jejich význam v krajině je nezastupitelný – mají estetickou hodnotu jako významný prvek komponované krajiny, zkrášlené jednotlivými stromy nebo skupinami stromů, které tvoří vizuální dominanty. Stromy také doplňují terénní reliéf, mohou být

v kontrastu s reliéfem nebo tvořit body na trasách významných cest či jejich křížení. Vypovídají o vztahu člověka ke krajině, jsou symbolem identity s domovem. Drobné památky jsou projevem humanizace krajiny jako nesmazatelné otisky vůle člověka, dávají krajině jistý lidský rozměr a umožňují člověku hlouběji prožít krajinu. Jsou natolik přirozenou součástí krajiny, že je často ani nevnímáme.

Pojem drobné památky není oficiálním pojmem, ale vžil se jednak pro tzv. chtěné památky, tedy drobnou terénní architekturu jako kapličky, křížky, boží muka, smírčí kameny, milníky, křížové cesty apod., ale současně i pro přírodní památky, jako jsou viklany, studánky a také památné stromy. Magickým místem v krajině i v životě je rozcestí. Památkami, které je označují, tzv. rozcestníky, bývají nejčastěji kříž či boží muka, často doprovázené stromem či skupinou stromů. Všechny zmíněné prvky jsou také součástí krajiny, nepotřebují však ke své existenci stavební objekty, ale mají pronikavý a neokázalý účinek. V historii byly popisovány zejména faráři, místními kantory, kronikáři a vlastivědci.

Hájek uvádí, že *„výsledný stav 'smíru a souladu' mezi stromem a křížem v české krajině způsobila jak přirozená lidová úcta ke starým stromům opředeným legendami a drobným kultovním stavbičkám jako monumentům každodenní religiozity, tak i pragmatické ideologické uvažování, kdy církev (ale nejen ona) chtěla využít lidovou tradici, která viděla ve věkovitých stromech navázání na minulost a obdiv k životnosti přírody.* (Hájek et Bukačová, 2001)

Proto byly v dobách minulých vysazovány stromy jako ochrana kapliček, křížků a božích muk. Většinou se vysazovaly stromy čtyři, aby vytvářely kolem stavby okrsek, ale někdy také šest. Hendrych (2015) hovoří o tzv. symbolu pětice, tedy o situování božích muk, kapliček a soch pod klenbou čtveřice stromů. Existovaly případy, kdy se drobná církevní památka naopak připojovala ke stromům. Na památné stromy lidé připevňovali svaté obrázky či sošky. Stromy, na nichž byly takové předměty nalezeny, byly obestavěny chrámovou stavbou a někdy lze v současnosti za oltářem takové stavby najít pozůstatky těchto stromů. Ze střech takových kaplí a kostelů často vyrůstají koruny stromů. Takovéto spojení dvou monumentů, drobné církevní architektury a starobylého stromu, se postupně stalo symbolem tiché harmonie české krajiny a průsečíkem vzájemného působení velkých kultur – slovanské, německé a židovské. Jako příklady lze uvést Třísovskou lípu ve volné krajině s kapličkou po boku, nebo zřízení soch sv. Jana Nepomuckého před zámkem v Dobřichovicích, které bylo spojeno s výsadbou čtyř lip (dodnes se zachovala jedna, Svatojánská lípa). Takovéto příklady spojení sakrální stavby s osamělým stromem či skupinou stromů (většinou lípa, méně často dub) lze dnes najít na katastru prakticky každé obce. Náboženské památky, kříže, ale i kapličky a zvoničky, byly původně vyráběny ze dřeva. Dřevěné kříže či obrazy byly původně

zavěšovány na stromech, sošky byly uchovávány uvnitř stromů. (Hájek et Bukačová, 2001). Blízkost stromu u drobné památky zdůrazňovala a umocňovala její význam. Jako by se pootevřely dveře do jiného prostoru nabitého energií.

Jan Evangelista Chadt (1908) uvádí: „*V různých krajích zemí koruny České zříme staré velikány stromů, němé svědky dávné minulosti. Mnohé z nich vyznačují se vysokým stářím až 2000 let. Jiné jsou památné historickými zmínkami v knihách pamětních a ve spisech historických. K nim druží se různé pověsti v lidovém podání. Některé mají zvláštní jména po osobách z historie. Mnohé stojí u bývalých stezek zemských, u kapliček, u stavení, u křížů a bývají body trigonometrickými. Mívají pověšené obrazy svatých. Valná většina z nich vyniká obrovitými rozměry (silou, objemem, obvodem a výškou). Mnohé ode dávna byly mezní znamení – stromy hraničné, s vytesanými kříži, kalichy, střelami, poznamenané lizami, letopočty, jmény. Jiné stromy budily pozornost podivným vzrůstem. ... Právem předkové naši prokazovali starým a památným stromům, úctu velikou. Ale žel, lid nynější až na malé výjimky nevěnuje velikánům, takové pozornosti a ochrany, jaké zasluhují.*“

Důležitou součástí krajiny jsou topografické terénní památky, např. mezníky, příkopy, hraniční kameny či stromy. Mezníky a hraničníky měly často podobu znamení tesaného do skal, kamenů či stromů. Nejstarším známým hraničním stromem je památná jedle na úpatí Schneebergu u Waidhausu, zmiňovaná poprvé roku 1361 a znovu ještě v roce 1534, na níž byly vyřezány erby Falce a Pluhů z Rabštejna. Další hraniční stromy s erby lze nalézt na první mapě česko-bavorské z roku 1514. Hraniční stromy skončily svou funkční existenci až roku 1764, kdy habsbursko-wittelbašskou smlouvou bylo dohodnuto tento způsob značení již nepoužívat.

Krajina je to, co má být přetvořeno, protože jen tehdy je to krajinou. V 18. a 19. století se pomalu zastavuje potřeba hospodářského tlaku na krajinu, tedy její zkulturuování s cílem dosažení hospodářské a potravinové výnosnosti. Během 19. století jsou znovu vysazovány lesy, ale na druhou stranu se zmenšuje rybníční soustava vlivem rozmachu pěstování cukrovky za napoleonských válek. V 19. století je již zemědělská půda natolik využita, že lidé hledají přírodu výsadbou umělých parků a zahrad, protože nikde jinde už není. Příroda se stává něčím jiným než krajina. Příroda je vůči civilizaci křehká. Ale krajina, tedy člověkem pozmeněná tvář přírody, může být i svědkem vymazávání stop lidské existence. Je-li zemědělská krajina opuštěna hospodářem, velmi rychle zarůstá a vrací se do původní podoby lesa. (Hájek et Bukačová, 2001)

V současnosti jsou drobné památky základním zdobným prvkem české krajiny a jsou stejně bezejmenné, nesrozumitelné a neuchopitelné jako ona sama. Vlna zkulturuování krajiny ustoupila a umožnila to, že drobné památky se odhalily jako

fascinující a nejviditelnější prvek krajiny. Například kamenný kříž vznikl v období pozdní gotiky jako součást smírčí smlouvy. Do kamene vyrytá vrahova sekyra byla postupně zahlazena větrem a deštěm. Později, kdy už nikdo nevěděl, proč byl kříž postaven, se stal hraničním znamením mezi panstvími. Panství byla dávno zrušena, kříž stále stojí v 21. století a září do dálky. Jak uvádí Hájek, „...*drobné památky jsou základním ornamentem zóny, ze které 'odtéká' nejtáhlejší vlna dějinného trendu zkulturnování krajiny. Význam a smysl celé postkulturní krajiny je drobnou památkou zásadně poznamenán – a především vyložen.*“ (Hájek et Bukačová, 2001) V křesťanské době vznikl symbol kříže stojícího u cesty (popř. kříž s tělem Krista), později rozcestníky z kamenných bloků, drobné církevní stavby, někdy stojící uprostřed skupiny stromů. Uplatňovalo se pravidlo, že čím větší objekt byl postaven, tím významnější bylo místo, na němž stojí. (Květ, 2003)

Zajímavá je také následující spojitost drobných památek a stromů. Kamenné kříže v Evropě většinou nemají pevné základy. Proto pokud jim člověk nevěnoval péči, řada z nich je nakloněna či padla. Existují i případy, že pokud takové kříže přetrvaly až dosud, bylo to mnohdy tím, že byly zesponu podepírány kořeny stromu.

V moderní době se krajina mění. Podél cest se objevují reklamní panely. Vedle nich se někde opodál skrývají křížky, pomníčky nebo jen věnečky a svaté obrázky umístěné na stromech jako připomínky, že v oněch místech zahynul člověk, který zde není pohřben. Přirozeně označují místo nějakého neštěstí, tak jako v minulosti. Jiné drobné památky se dnes už nestavějí. Přesto kolem kamenných křížků a stromů je zdobících přešly generace, jsou to symboly krajiny s pamětí a vírou. Česká krajina je spíše krajinou historickou, strukturovanou v gotice, renesanci a baroku (na rozdíl např. od Anglie nebo Dánska, kde se v hojné míře vyskytují prehistorické památky).

Duch krajiny může vyjádřit drobná památka v krajině, která sousedí se stromem nebo se skupinou stromů. Místa s drobnou památkou se pak stávají místy duchovního zastavení, pamětí místa. Jak uvádí Hájek, „*Česká krajina drží světové prvenství 'minimálně' v tom, jak v ní vedle sebe stojí drobné sakrální stavbičky se starými památnými stromy.*“ Drobné památky vypovídají o dějinném a existenciálním rozměru našeho bytí. Jsou přitažlivé a fascinující. Člověk vnímá každý detail krajiny, řeku, rybník, terénní vlnu, strom, jako drobnou památku s existenciálním rozměrem. Drobné památky jsou svědkem toho, že celá postkulturní krajina je památkou, hodnou naší ochrany. V současné době existuje celá řada důvodů, proč přicházíme k drobným památkám. Přetrhali jsme vazby, v nichž drobné památky plnily úlohu významných orientačních bodů a dnes se v krajině podle nich vůbec neorientujeme. Neposkytují nám sice směr, ale přesto pro nás mají jiný význam. Dříve plnily funkci dominantní, pamětní, smírčí, uspokojovaly přirozené náboženské potřeby jednotlivců v rámci

každodennosti. Důvod, proč přicházíme dnes, se změnil vlivem nástupu průmyslového zemědělství a vlivem vysídlování venkova. Cesta k těmto drobným památkám je pro současného člověka cestou z každodennosti. Evropská úmluva o krajině hovoří o krajině jako o syntéze kulturního a přírodního dědictví. Takovou syntézou je právě spojení drobné sakrální stavby a přírodního místa, tedy např. statného stromu. Stává se symbolem regionální identity, a to zejména v oblastech, které postrádají výraznější dominantu. (Hájek et Bukačová, 2001)

1.3 Stromy a staré stezky

K poznávání krajiny a vlivu člověka na proměny krajiny lze využít také údaje o starých stezkách. Stezky a cesty, podobně jako lidská sídla, vznikaly tak, že člověk postupně rozpoznával ty nejdůležitější kulturní predispozice, a to přirozené zlomy zemské kůry, lesní masivy, mokřady a studánky a zejména vodní toky. (Květ, 2003) Staré cesty v sobě propojují přirozený reliéf krajiny, péči člověka o tažná zvířata a běžný každodenní život se symbolikou těžkého i milostného putování člověka životem. Česká krajina nebyla nikdy zcela neprostupná, neboť jí procházela síť místních i mezinárodních stezek, po nichž se přepravovalo zlato, sůl, jantar, cín, ale i látky a potraviny. Staré stezky musely respektovat reliéf krajiny. Zároveň lidé po nich chodili celý život, pamatovali si, co se jim na nich přihodilo, koho potkali, před kým utekli. Tímto se stezky staly součástí osobní historie a člověk na ně pohlížel s jistou dávkou nostalgie či vděčnosti, o čemž např. vypovídají naše lidové písně (např. Byla cesta, byla ušlapaná, Cesta k Protivínu, Když jsem šel z hub). Česká krajina vždy vyjadřovala určité sepětí přírody, člověka a jeho historie. Navíc, krajina, která je protkaná cestami, vedoucími na pěkná místa, se člověku jeví jako krajina přátelská a vlídná. (Cílek et Ložek, 2011)

První skutečně prošlapané stezky mohly vzniknout na přelomu mezolitu a neolitu (před 6000 lety), kdy se lidé začali usazovat jako první zemědělci na místech, kterými dříve jen procházeli. Po 10. století došlo u nás pravděpodobně k největšímu záboru území, která nebyla dosud osídlena, zejména nížin a úrodných oblastí. Vznikaly nové cesty kolem potoků a řek. V 11. a 12. století byly osidlovány i pahorkatiny a nižší části horských oblastí, přičemž došlo k záboru i většiny lesnatých území. Silnice, tedy „silné cesty“, se u nás budovaly až po vzniku měst. Počet sídel dosáhl největšího rozšíření začátkem 14. století a s tím souvisí i největší rozvoj sítě stezek, následně ve 14. a 15. století zaniká jejich funkce. Později od 19. století s nástupem budování císařských silnic a železnic a ve 20. století s rozvojem automobilismu a budováním sítě okresních silnic a dálnic je již původní funkce stezek zapomenuta. Přesto ale zůstává zachována na ni navazující další síť osnovy krajiny, a sice první informační síť člověka.

Je zajímavé, k čemu vlastně docházelo na pradávnych stezkách. Přepravovaly se hmotné objekty, docházelo k osobním kontaktům lidí, vyměňovaly se informace a zkušenosti (např. léčitelské, technologické), docházelo k loupežím, uváděly se na nich zprávy o neštěstích apod. Tato informační síť vlastně sjednocovala od pravěku až po novověk životní postoje lidí na velké vzdálenosti a přispívala tak i k šíření duchovních a kulturních představ. Avšak moderní soudobá informační síť se již neváže na pozemské cesty, a tím se odlišuje od výše jmenované první informační sítě závislé na síti starých stezek s ústní a později písemnou formou projevu. Historicky lze rozlišit tři řády stezek – dálkové, nejvýznamnější, dále regionální a lokální. Důležitost jednotlivých stezek se v průběhu dob měnila. Dálkové se uplatňovaly především v nížinách, regionální v členitějším území. Stavby středověkých hradů na našem území jsou často v úzké vazbě na staré dálkové stezky.

Vnímání krajiny bylo a je nepominutelnou součástí lidského života. V pradávnych civilizacích až do středověku žil člověk v jakémisi mýtickém prostředí obklopen magií. Projevoval úctu k různým objektům, jako např. k prameni, kopci, vodnímu toku, kameni, háji či stromu. Za dob křesťanství se posvátnost přenesla jen na to, co vzniklo jako dílo člověka, tedy na kaple, obdělaná pole, upravené cesty a křesťanské symboly podél nich. Moderní doba, tedy posledních sto let, znamená nejen zánik původní funkce starých stezek, ale i konečnou fázi v proměně posvátnosti krajiny a křesťanských symbolů. Tak se stalo, že sakrální znamení při stezkách ztratila svou orientační funkci (tu nahrazují dopravní značky). Zanikla posvátnost krajiny i jejích částí a pouze vnímavý člověk dokáže mít potěšení z krásy „velebných“ míst v krajině. Stará znamení v krajině postupně ztratila svůj význam a stala se tajemnou šifrou a jakýmsi estetickým prvkem v kulturní krajině. Skutečný původ těchto objektů a často i jejich estetickou hodnotu vnímá v současnosti jen malá část populace. Jestliže v současné společnosti chybí řád a harmonie, bude muset člověk v přírodě hledat určité zákonitosti a pořádek, podle kterého by se mohl začít znovu orientovat. (Květ, 2003)

Mění se i vztah krajiny a posvátna. Starověcí, renesanční i barokní historikové, spisovatelé i básníci často popisují podobným způsobem bohy nebo světce a současně i krajinu. V archaickém myšlení bývá krajina sídlem různých hrozivých bytostí i ochránců. Krajiny se liší různým náboženským nábojem, který často bývá zvýrazněn například zasazením stromu, postavením kostela či kaple nebo vztyčením kamene. Takové místo je pak určeno k souznění, které se podobá dialogu dvou duší. Právě v době baroka byla tato senzitivita významně rozvinuta budováním velkých krajinných instalací poutních míst a alejí. Poslední dobou se setkáváme s obnovováním poutních

tras. Tento proces je často spojován s vysazováním alejí, úpravami pohledů do krajiny a obnovou památných míst. (Cílek et Ložek, 2011)

Cesty spojují dvě místa, obcházejí překážky, mění perspektivu našeho pohledu a současně, na rozdíl od dálnic, zaměstnávají naše oko. Pravěké dálkové trasy byly pojmenovány podle charakteristických surovin na nich dopravovaných, např. jantarové, solné, zlaté či hedvábné stezky. Většina těchto stezek se hustě zalesněnému českému území vyhýbala a ovál české kotliny tak byl obcházen ze severu nebo jihu. Další překážkou kromě lesů byly i močály a lužní lesy. Budování cest označovaných jako zemské stezky je spojeno se sjednocováním země Přemyslovci a vznikem prvních státních útvarů ve střední Evropě. Zemské stezky vymezovaly území státu a sloužily k vybírání cel a tahům vojsk. V Čechách směřovaly do jednoho centra, do Prahy, na Moravě do Olomouce a do Brna. Mnoho dnešních silnic pokračuje v tisícileté tradici a kopíruje zemské stezky. Karel IV. zavedl silné cesty (silnice) o šířce kolem 5 metrů. Vešly se na ně dva vozy jedoucí proti sobě a mívaly zpevněný povrch. Kolem cest byly vykáceny všechny stromy, aby se lapkové neměli kde skrývat. Neutěšený stav českých silnic trval až do vlády Marie Terezie a Josefa II. Pokud člověk jede po silnici, v jejíž ose se náhle objeví věž kostela, je nanejvýše pravděpodobné, že se jedná o trasu racionálně napřimenou v 18. století. V této době bylo rovněž nařizeno vysazování ovocných alejí kolem silnic umožňujících ochranu před povětrnostními vlivy a současně i možnost občerstvení ovocem. (Cílek, 2004)

Regionem Blatensko procházela dálková stezka označovaná jako Úslavská (Květ, 2003). Do 11. století sahá počátek Zlaté stezky, která procházela okrajem Strakonicka a směřovala od Prachatic přes Vodňany a Písek k severu. Pro Blatensko měla význam také vimperská větev Zlaté stezky, která vedla přes Strakonice na Blatnou. Se Zlatou stezkou souvisela rovněž cesta „březnická“, zvaná Vintířova, směřující také do jihozápadních Čech. Na Blatensku tedy existovaly důležité křižovatky dálkových i místních cest, navíc ještě s přechody přes řeky. (Kašička et Nechvátal, 2014) Na počátku 20. století byla nejdůležitější z nich státní silnice označovaná jako Vodňansko-plzeňsko-kraslická. (Vrána, 1935)

Jako stálé doprovodné objekty starých stezek se objevovaly v historii rozličné orientační znaky či mýtické symboly, např. seskládané kmeny poražených stromů, na křižovatkách zasazení dlouhožijících stromů nebo postavení kamenných objektů, popř. vztyčené kameny. Se starými stezkami souvisely také poutní cesty. U poutí ztělesňuje hlavní znamení na cestě především cíl, což bývá obvykle výrazná stavba jako kostel či chrám postavený na významném místě v krajině. Jako zastávky během poutí sloužily drobné sakrální objekty. V současnosti se pěší poutě do vzdálenějších míst již téměř nekonají, a tím přichází člověk o zážitek z poznání okolní přírody a objektů na cestě.

V 19. století se postupně z této krajiny stává krajina polosakrální nástupem osvícenství a racionálním vztahem člověka ke krajině. Ve 20. století jsou již pomalu dávné zvyklosti orientace v krajině a po stezkách zapomenuty. V poslední době se poznatky o starých historických stezkách využívají při udržování kulturní krajiny - ve městech při budování pěších zón, ve volné krajině při zřizování cyklotras, obnově starých komunikací i vedení tras nových. (Květ, 2003)

V této souvislosti je dobré se zmínit o současném jevu v procesu rozšiřování sítě cest, a to o dálnicích. Z pohledu historického vývoje krajiny jsou dálnice nepřirozené. Málokdy respektují reliéf krajiny, jsou přímé, prorážejí terén, jsou to velmi strohé stavby, budované pro užitek, nikoli pro krásu. Dálnice se často stávají neprostupnými bariérami. Bylo by užitečné využít jejich násypy a svahy k ochraně místní přírody. (Cílek et Ložek, 2011)

Významným charakteristickým prvkem české krajiny jsou i aleje a stromořadí.

1.4 Charakteristika alejí

Stromy jsou do naší kultury zapsány mnoha podobami, buď jako mohutné jednotlivé stromy nebo skupiny stromů, jako lesní porosty, součásti polních nebo lučních remízků či jako aleje a stromořadí. Poslední jmenovaná forma, aleje a stromořadí, je zcela zvláštní, neboť aleje mohou být součástí jak města a jeho ulic, tak i venkova podél cest, remízků, úvozů, i jako součást lesa. Vzhledem ke své mnohostrannosti mají aleje velký význam v našem životním prostoru. (Veličkovi et al., 2013) Aleje spoluvytvářejí naši krajinu, stavějí se větru do cesty, a tím brání půdní erozi. V korunách nacházejí svůj úkryt zvířata a ptáci, pod korunami nalézají pocestní stín a jistotu směru. Aleje jsou v krajině nepřehlédnutelné a přitažlivost jejich stromů je v nich umocněna počtem. Od pradávna rostly aleje kolem stezek (např. Zlatá stezka zvaná Solná z Pasova do Prahy a dále). Obchodní stezky vedly ve vnitrozemí hustými lesy, které v raném středověku pokrývaly většinu našeho území. Tehdejší stezky byly prorubány v nejnужnější šířce, aby se vyhnuli dva koně nebo mezci, a nebyly příliš udržované. Stromy je obklopovaly z obou stran a často poskytovaly dobrý úkryt pro lapky a zbojníky. (Hrušková et al., 2012)

1.4.1 Význam alejí

Aleje a stromořadí jsou jednoznačně lidským výtvořem a lze je považovat nejen za přírodní dědictví a jakousi idealizovanou formou přírody, vybudovanou s cílem vést a chránit člověka před nepřízní počasí či před silným sluncem, ale také za zvláštní živé kulturní dědictví. Jako takové si zaslouhuje trvalou péči člověka, aby co nejdéle sloužilo

k užitku. (Veličkovi et al., 2013) Aleje rovněž spoluvytvářejí ekologicky a esteticky hodnotnou část naší krajiny, vytvářejí její typický vzhled a často přispívají k udržení ekologické stability krajiny. Vytvářejí sled, často směřující k zámku, kostelu či vyvýšenému místu, jež dodává rázu krajiny dynamiku a pohyb. Aleje mají svůj rytmus. V průběhu roku mění svou barvu, vůni, znějí šuměním korun a zpěvem ptáků. Ovocné aleje mají navíc svou chuť. (Cílek et Ložek, 2011) Člověk je tedy vnímá všemi smysly.

Slovo alej pochází z francouzského *allée/avenue*, což v překladu znamená cesta, vycházka, chůze, popř. chodba nebo průchod budovou. V přeneseném významu lze tedy chápat alej jako doprovod komunikace, cesty, silnice, pěšiny, jako krytý průchod tvořený klenbou větvoví stromů vysázených obvykle v pravidelných rozestupech. V minulosti se aleje často doplňovaly sochami, vázami, popř. stříhanými okrasnými dřevinami. Čeština používá pro doprovod stromů podél cest ještě výraz stromořadí. To bývá obvykle tvořeno jedinou jednoduchou řadou stromů, popř. několika na sobě nezávislými řadami stromů. (Veličkovi et al., 2013) I stromořadí jsou krásná, avšak chybí jim základní optické kouzlo alejí, totiž jakási slavobrána či tunel stromů sklánějících se k sobě nad cestou. Takové kouzlo vzniká jen u stromů stejně starých a pravděpodobně z tohoto důvodu se donedávna aleje vyměňovaly jako celek všech stromů. (Cílek et Ložek, 2011) Cesta alejí se podobá cestě životem.

Stromy se v alejích a stromořadích vysazovaly v určité vzdálenosti od sebe podle potřeb použité dřeviny a podle kompozičního záměru. Cesty doprovázené alejemi obvykle spojovaly tři základní místa v životě člověka, a to obydlí (např. statek, zámek), místo obživy (např. hospodářství, pole, les) a posvátné místo (kostel, kapličku). Doklady o existenci alejí pocházejí již ze starověku – již v dobách nejstarších civilizací Řecka, Říma, Egypta, Persie apod. patřily aleje a stromořadí k základním tvůrčím prvkům kulturní krajiny, tedy krajiny dotčené lidskou rukou. Jejich úkolem bylo nejen ochránit a osvěžit poutníka během cesty, ale současně působit i na jeho mysl a připravit ho na cíl cesty, což je dnes zřejmě zejména u barokních alejí vedoucích k poutnímu místu. V době středověku člověk ještě zdaleka nevnímal odlišnost své kultury od přírodního prostředí. Přírodu chápal jako území nepřátelské. Rozloha lesů se snižovala se vznikem sídlišť, zakládaným zejména kolem řek. Ve 13. století jsou zakládána pravá středověká města a obce, organismy s pevným řádem opevněné hradbami, v nichž je soustředěno nejen bydlení, ale i obchod, výroba a duchovní život. Města jsou spojena s tvrzemi, kostely a kláštery. Zemědělství se stává záležitostí venkova. Jakýsi předobraz alejí lze najít při kupeckých a solných stezkách, které často vedly pro snazší orientaci putujících podél řek. Dodnes jsou zachovány z těchto dob prastaré stromy, které označovaly důležité křižovatky a současně chránily poutníky před nepříznivým počasím. Jisté stopy alejí lze nalézt ve 14. století. Již za vlády Karla IV. byly podél

silných cest vysazovány stromy. (Veličkovi et al., 2013) Bylo totiž nutné vybudovat bezpečné a zpevněné cesty, aby bylo možno do země přivést bohaté kupce s dobrým zbožím. Stromy měly úlohu ukazatelů, například u důležitých odboček či křižovatek. (Hrušková et al., 2012)

1.4.2 Historický vývoj alejí v české krajině

Ve 14. století dochází k velkému nárůstu počtu obyvatel v Čechách i okolních zemích. Vznikají nová sídla nejen ve vnitrozemí, ale i v pohraničních oblastech, a to zejména na trasách tehdejších kupeckých stezek. Lze soudit, že tato středověká sídelní struktura se na mnoha místech na našem území zachovala dodnes. Vznikají nové cesty, jsou organizována pole. Na přelomu 14. a 15. století patří české země k nejlidnatějším v Evropě. Rozšiřuje se intenzivně využívaná pastevní zemědělská krajina, dochází k masivnímu odlesnění krajiny. Po husitských válkách nastává období úpadku, šíření epidemií a silného ochlazení podnebí. V období renesance se výrazně mění pohled člověka na krajinu. V Evropě nastává období relativního uklidnění. V této době se začíná projevovat touha člověka po bezpečném a uspořádaném světě, zejména pokud jde o obraz krajiny. (Tato touha vrcholí ovšem až v době baroka). K výrazným změnám dochází i v hospodářství – rozšiřuje se rybníkářství a chov ovcí. V renesanci lze nalézt první zmínky o cestě člověka do přírody pro radost z estetického zážitku a pro okouzlení krajinou. Objevují se počátky zahradního umění. (Veličkovi et al., 2013) V našem prostředí se jednalo zejména o klášterní zahrady s pěstováním zeleniny a bylin, později doplňovanými rybníčky s chovem ryb. (Cílek et Ložek, 2011). Aleje jsou budovány cíleně jako nedílná součást zahrad a také podél vodních kanálů, kde svým stínem brání nadměrnému výparu. V italských zahradách jsou aleje vysazovány již na počátku 16. století. V českých zemích lze nalézt jediný dochovaný příklad renesanční zahrady s alejemi u zámku Kratochvíle poblíž Netolic v jižních Čechách. Postupně dochází k tomu, že aleje jsou budovány nejen jako součást zahrady u obydlí, ale že také spojují obydlí s jinými místy. První takové aleje jsou vysazovány za vlády Rudolfa II. Na konci renesance začíná člověk expandovat do okolní přírody, tedy mimo zdi uzavřené zahrady, prostřednictvím vysazování alejí a stromořadí ve volné krajině. Pravidelné řady stromů začínají dávat lidský řád nejen zahradám kolem domů, ale i samotné krajině. (Veličkovi et al., 2013) V pozdním středověku začínají také vznikat první oplocené obory. (Cílek et Ložek, 2011)

Za vrcholnou dobu alejí lze považovat baroko. V tomto období se české země mění z krajiny zpustošené třicetiletou válkou v plánovitě budovanou kulturní krajinu. Baroko je zjednodušeně vnímáno, pokud jde o krajinné prvky, jako stavební sloh kapliček, božích muk, kostelů a zámků, ale výraznějším momentem tohoto období se

poprvé v historii stává komponování celé krajiny. Přitom se využívalo osové souměrnosti. Osy v podobě cest, které často spojovaly centra kulturní, duchovní s centry hospodářskými a společenskými, byly lemovány právě alejemi. Aleje dodávaly cestám konkrétní viditelný význam, poskytovaly stín a chránily poutníky před poryvy větru. V období baroka se krajina mění v poměrně pečlivě komponovanou kulturní krajinu. Právě v této době vzniká pro nás tak typická krajinná mozaika, tedy plochy s jasnou funkcí – louky, lesy, pole, rybníky. Rybníkářství je na ústupu, řada rybníků je přeměněna na pastviny či pole. S rozvojem železáren a skláren je spojeno další odlesňování. V českých zemích vzniká v té době dobře organizovaná, přehledná a bezpečná krajina. S jasným rozčleněním krajiny je spojena také stabilizace hranic pozemků – namísto stromů vysazovaných dosud na místech hranice se v době baroka začalo ve větší míře využívat kamenů. V tomto období se nadále zlepšuje cestní síť – komunikace se rozčleňují na pěšiny, cesty, vozové cesty a silnice. Cestní síť je postupně doprovázena alejemi a stromořadími, jejichž vysazování je uzákoněno mnohými císařskými nařízeními. Dochází k tomu, že cestní síť dělí krajinu na tzv. krajinnou mozaiku, v níž cesty a aleje propojují a pohledově umocňují nejvýznamnější dominanty krajiny. Člověk se v době baroka opět navrácí k dávnému schématu, kdy nejdůležitějšími centry v životě jsou *krajina bytí* (sídla), *krajina obživy* (hospodářství, statky) a *krajina idejí* (kostely, kapličky apod.). Barokní cesta je spojena s cestou křížovou. Jednotlivá zastavení vybízejí člověka k zamyšlení, k modlitbě. Aleje začínají být významné i na venkově. Vysazují se i podél prostších cest vedoucích ke kapličkám, božím mukám nebo křížkům na rozcestí. Současně se začíná poukazovat i na jejich funkci protierozní, kdy aleje vytvářejí bariéry mezi jednotlivými polnostmi, tedy vlastně větrolamy. Aleje a stromořadí často vedou ke křížení cest, která jsou jednoznačně vyznačena např. křížky, božími muky, kapličkou, sochou či zvoničkou. Tyto drobné sakrální stavby bývají obvykle doplněny dvěma symetricky umístěnými stromy, např. lipami. Tím se tento významný orientační bod stává nepřehlédnutelným v okolní krajině. Duchovní význam alejí lze spatřovat i v tom, že vytvářejí dojem dokonalé iluze – nekonečnosti.

Pro barokní zahrady se vžil název francouzské. Ve Francii jejich budování dosáhlo vrcholu za vlády Ludvíka XIV. (1638-1715) a postupně byly přeneseny k nově budovaným zámkům i v českých zemích (Dobříš, Jaroměřice). Pro francouzské zahrady byla typická okázalost, symetrická úprava geometricky členěných záhonů a aleje zde byly nezbytným prvkem, zcela podřízeným potřebám architekta. Dvě řady stromů byly vysazovány tak, aby procházely v hlavní ose zámeckým parkem a v liniích směřovaly k loveckému zámečku či pavilonu, umístěnému za hranicemi parku. (Hrušková et al., 2012) Jedním z nejvýznamnějších tvůrců barokní krajiny v Čechách byl hrabě František

Antonín Špork (1662-1738), který mistrně zapojoval monumentální duby a buky do nově vytvářené krajinné kompozice a využíval aleje ve výrazné míře jako doprovod cest, vodních toků, rybníků, hranic pozemků, ale i hranice celého panství.

V době barokní se objevuje další zajímavý typ alejí a stromořadí, a sice aleje umístěné v lesních porostech. Jsou buď liniové, tedy vysazované podél lesních cest, nebo ornamentální, tedy komponované do určitého obrazce, např. kříže. Okolní les mohl být vysázen buď zcela záměrně, nebo vznikl z náletů nedostatečnou údržbou volné plochy kolem alejí. Častým důvodem vzniku takových alejí bylo jasné označení majetkových poměrů nebo také hospodářského členění lesních porostů. Kromě toho spojovaly lesní aleje funkci praktické orientace v lese s funkcí estetickou. V době baroka nastal také rozmach zakládání obor, tedy ohrazených lesních ploch určených pro chov zvěře. Cesty v oborách byly často členěny do 6-8 ramenné hvězdy. Takovéto členění sice vznikalo již v renesanci, ale teprve v období baroka jsou hvězdicově uspořádané cesty osázeny stromy. Uprostřed obory stál obvykle letohrádek. Dalším z výrazných tvůrců barokní krajiny byl Albrecht z Valdštejna. Lze konstatovat, že hlavními hybnými silami zasahujícími do tvorby barokní krajiny byly šlechta a církve. Kromě toho ale vznikalo i lidové krajinářství – venkovští obyvatelé osazovali rovněž aleje vedoucí ke mlýnům, kovárnám, bělidlům apod. Takovéto aleje přinášely užitek nejen v podobě dobré orientace v krajině, ochranné funkce (stín), ale také užitek hospodářský (využití plodů, větve na otop), popř. estetický zážitek (vůně kvetoucích stromů). Mimo domácí dřeviny se využívaly i dřeviny cizokrajné, kromě lip a dubů se vysazovaly např. jírovec maďal, topol, jasan apod. Vesnice i osady spojené cestami s alejemi nezůstávaly mimo krajinu, ale právě díky alejím tvořily s okolní krajinou živý organický celek. V období baroka tak došlo ke kultivaci krajiny. (Veličkovi et al., 2013) Lineární struktury v krajině se staly prostředkem, jímž člověk uspořádával a organizoval své prostředí. Tento vztah vzájemného ovlivňování krajiny a člověka je dlouhodobý. Linie stromů podél cest vyjadřují také trajektorie pohybu člověka v prostoru a čase. (Hendrych, 2015)

Lze rozlišit dva typy alejí. Aleje otevřené vypadají tak, že buď lemují široké cesty, mezi stromy jsou travnaté plochy nebo je tvoří řady stromů s úzkou korunou (např. pyramidální duby). Naproti tomu aleje uzavřené tvoří řady stromů s košatými korunami spojenými nad cestou a vytvářejí tak jakousi živoucí klenbu. Takové aleje působí přirozenějším dojmem a častěji jsou využívány v tzv. krajinářských zahradách, pro které se vžil název anglické (rozšířily se z Anglie do Evropy ve 2. polovině 18. století). Aleje se postupně stávaly významným prvkem kulturní krajiny. Současně byly výrazem moci majitelů panství (reprezentovaly je), kteří se v podstatě stávali „tvůrci krajiny“. Byly rozšiřovány klášterní areály, vznikala nová poutní místa. Aleje

k nim vedoucí poskytovaly nejen stín poutníkům, ale také zvýrazňovaly dominanci poutního místa či kostela v krajině. Jedním z rysů zakládaných barokních stromořadí bylo zvýraznění význačných míst v krajině. Proto často ke kostelíkům, kaplím, někdy i vchodům do chrámů, které byly součástí poutních míst, vedly i několikeré řady stromů. Pro vesnické obyvatele byly takovými význačnými místy i hřbitovy. Proto byly i ke hřbitovům a hřbitovním kaplím vysazovány řady stromů, snad aby stromy pomohly nést lidský zármutek. (Hrušková et al., 2012)

V době barokní došlo k zásadní plánovité změně rázu kulturní krajiny, která byla spojena s novým uspořádáním polí, lesů, luk, ale také sídel, sakrální architektury v extravilánu, prvních průmyslových objektů, jakož i parků a alejí. Krajinářská tvorba včetně budování alejí se stala v době barokní i pobarokní záležitostí nejen šlechty, ale také při plánování poutních míst v rámci lidového krajinářství. (Cílek et Ložek, 2011)

V době osvícenství pokračoval rozkvět výsadby alejí. Některé silniční aleje z této doby se zachovaly v českých zemích dodnes. Za vlády Marie Terezie a Josefa II., kteří si byli vědomi hodnoty majetku představovaného půdou, dochází k soupisu půdy (inventarizaci) v tzv. tereziánských katastrech a později v katastru josefinském. Aleje přestávají být hlavním kompozičním prvkem krajiny a stále více jsou využívány jako nedílná součást komunikací. Výsadba alejí byla v českých zemích uzákoněna v roce 1752, a to z důvodů orientačních, bezpečnostních, hospodářských a estetických. V této době došlo i k velkému rozvoji budování císařských silnic. Stromy alejí zpevňovaly krajnice silnic a cest, využívalo se dřevo z alejí, popř. listy (krmení dobytka). V době válek se aleje využívaly i k účelům vojenským (orientace v krajině, dřevo pro armádu, ochrana vojáků před spatřením). V tomto období se uplatňoval značně sofistikovaný přístup k pěstování alejí, počínaje konceptem, přes technologii výsadby, až po výběr druhu a péči o aleje. Nejčastěji vysazovanými druhy kolem komunikací byly třešně, jabloně, švestky a také javory a duby.

Romantismus znamenal návrat k přírodě, odklon od přímých linií. Trojpolní systém v zemědělství byl nahrazen střídavým. Na venkově vznikaly sakrální stavby srovnatelné s obdobnými stavbami ve městech, omezovala se volná pastva a díky masivnímu rozšíření bramborových polí docházelo k výrazné změně vodního režimu v krajině. Zemědělská půda byla uvolňována pro zakládání nových lesů, zejména rychle rostoucích smrkových monokultur. V duchu romantického návratu k nespoutané přírodě a rozmanitosti se měnila i podoba alejí. Kombinovaly se v nich stromy s různou výškou a tvarem a doplňovaly se výsadbou keřů. Také se kladl větší důraz na zdravotní a hygienickou funkci alejí. Aleje se vysazovaly na relativně uzavřených plochách uvnitř měst, na promenádách, náměstích, parcích. Byly nadále nedílnou součástí komponované krajiny, v níž byly promyšleně umístěny nové dominanty na otevřenou plochu tak, aby

dostatečně vynikly. Romantismus sice přinesl nový nepravidelný typ alejí, tzv. krajinářské aleje, ale klasické aleje si přesto zachovaly svůj význam. Devatenácté století je možno nazvat dobou městských alejí a stromořadí. Aleje jsou v té době součástí promenád, parků, nábřeží, ale i reprezentativních prostor a ulic a zdůrazňují urbanistické osy města. V této době vznikají občanské aktivity zaměřené na udržování obrazu města a krajiny, tzv. okrašlovací spolky. (Veličkovi et al., 2013) O činnosti okrašlovacích spolků je pojednáno dále v podkapitolách 1.7 a 3.3.

Dvacáté století přináší řadu výrazných změn ve společnosti i ve tváři krajiny. Vztah člověka k přírodě a k životnímu prostředí se jaksi otupuje, člověk krajinou jen projíždí. V nově vzniklé Československé republice se rychle rozvíjejí doprava a obchod, automobily konkurují železnici. Nadále pokračuje zakládání alejí, ale tentokrát zejména z důvodu využití jejich ovoce. Stále více lidí přestává ve volné krajině nacházet místo k životu a k práci a začíná ji naopak využívat jen k odpočinku a k nalezení klidu. Zcela se mění cestní síť, nové stavby na venkově ztrácí venkovský ráz. Násilná kolektivizace zemědělství přináší destrukci krajiny, ruší se polní cesty s okolní vegetací, remízky a často i alejemi a stromořadími. Po pádu komunistického režimu se zvedá vlna silného hnutí na obranu životního prostředí. Vztah lidí k půdě je ale zdegenerován, noví vlastníci půdy se často nedokáží o svůj majetek starat. Ochrana alejí se spíše soustřeďuje na zachování existujících, často nefunkčních alejí, a koncepční přístup ke krajině je mnohdy jevem ojedinělým. V současné době jsou aleje historickým dědictvím. (Veličkovi et al., 2013) Aleje jsou v české a moravské krajině téměř všudypřítomné, avšak liší se podle regionů. Například ve středních Čechách se nacházejí aleje švestkové a jabloňové, v Českém středohoří hruškové, na Vysočině březové (Cílek et Ložek, 2011) a pro jižní Čechy jsou typické dubové, lipové či smíšené, z ovocných stromů jabloňové a švestkové.

1.4.3 Vývoj právní úpravy alejí

Složitým vývojem prošla právní úprava výsadby alejí. Na přelomu 18. a 19. století stát usiloval svými zásahy vytvořit pravidla prakticky pro všechny oblasti života. Právě v tomto období již existovala značně přesná právní regulace výstavby silnic. Dle této úpravy bylo povinností vlastníků pozemků, které sousedily s cestami, vysazovat stromy podél těchto cest a pečovat o ně. Doporučovala se výsadba zejména stromů ovocných, přičemž výtěžek z těchto stromů, ovoce, připadl vlastníkovi. Pokud nemohl strom na daném pozemku vysadit vlastník, připadla tato povinnost obci v součinnosti s vrchností, do jejichž obvodu tento pozemek náležel. Předpisy tehdejší doby obsahovaly i přesné pokyny, jakým způsobem by měly být stromy vysazovány. Počátkem 20. století byla právní regulace silnic a tedy i alejí na našem území značně

roztříštěná. Péče o stromy se soustřeďovala především na ochranu stromů proti škodlivému hmyzu. Teprve v 50. letech 20. století došlo ke sjednocení právní úpravy na celém území československého státu. Z tohoto hlediska byl významný zákon č. 147/1949 Sb., kterým byly vydány předpisy o pozemních komunikacích a později zákon č. 135/1961 Sb., o pozemních komunikacích. Tento zákon byl nahrazen zákonem č. 13/1997 Sb., o pozemních komunikacích, platným dodnes. V 50. a 60. letech byla upřednostňována výsadba zejména ovocných stromů kolem cest v místech s vhodnými půdními a klimatickými poměry a s ohledem na bezpečnost a plynulost silničního provozu. Otázka zachování rázu krajiny a podmínek životního prostředí byla až druhořadá. V prováděcích předpisech let osmdesátých se uplatňuje požadavek, aby stromy neohrožovaly provoz na komunikacích. (Salák, 2013) Současná právní úprava alejí je zakotvena v zákoně č. 114/1992 Sb., o ochraně přírody a krajiny, ve znění pozdějších předpisů a jeho příslušné prováděcí vyhlášce č. 395/1992 Sb. Zvláštní právní úpravu dřevin patřících do tzv. silniční zeleně poskytuje již výše zmíněný zákon o pozemních komunikacích č. 13/1997 Sb., ve znění pozdějších předpisů a jeho prováděcí vyhláška č. 104/1997 Sb. Zákon o ochraně přírody a krajiny stanoví, že péče o dřeviny je povinností vlastníků. Pokud jde o aleje tvořící součást silniční vegetace, je pro zabezpečení péče o ně významná právní úprava údržby komunikací. Tato stanoví, že silniční vegetace nesmí ohrožovat bezpečnost silničního provozu nebo neúměrně ztěžovat obhospodařování sousedních pozemků. (Dorin, 2013) Ochrana dřevin dle zákona o ochraně přírody a krajiny je v této práci detailně řešena v podkapitole 1.8.

1.4.4 Aleje a ekosystémové služby

Aleje jsou významným a charakteristickým prvkem naší krajiny. Přesto péče o ně skýtá řadu problémů. Ve městech hrají hlavní úlohu při výsadbě alejí zejména aspekty estetické a architektonické a navíc jsou zde často extrémní podmínky pro život rostlin. Výsadbu stromů je nutno dlouhodobě plánovat v dlouhém časovém předstihu s ohledem na celkovou koncepci celého prostoru. Nejdůležitějším momentem v péči o aleje ve městě je zajištění bezpečnosti obyvatel odstraňováním stromů přestárých nebo stromů s křehkým dřevem. Měl by se provádět velmi důkladný výběr dřevin s pevným dřevem. (Veličkovi et al., 2013) Na starých pohlednicích měst z přelomu 19. a 20. století lze vidět, jakým způsobem zdůrazňovaly aleje urbanistické osy měst, obklopovaly náměstí, doplňovaly hlavní ulice (viz obrázek 1). Takto



Obrázek 1 - Koubkova tř. Blatná, datace 1926 (Zdroj: Městské muzeum Blatná, HII 1777,5)

koncipovaná zeleň ve městech celkově kultivuje prostředí, zlepšuje mikroklima, poskytuje stín a osvěžení (Hrušková et al., 2012) a zaslouží si proto větší pozornosti, než v současné době má. Na venkově je při zakládání alejí důležitý pečlivý výběr druhů stromů tak, aby byl zohledněn přirozený charakter dané lokality. Dalším faktorem je místo: aleje působí jinak v rovině, na vrchovině, v horách nebo na hrázi rybníka. Již zakladatel jihočeských rybníků Jakub Krčín z Jelčan a Libočan využíval aleje ke zpevňování hrází budovaných rybníků. V současné době se ovšem aleje podél hrází a podél pěších cest postupně vytrácejí. Za nejvíce zachovalé lze považovat aleje silniční, ale zároveň jsou i druhem nejohroženějším. Aleje jsou bezpochyby významným fenoménem kulturní krajiny. Jejich zachování a prospívání je výsledkem vzájemné domluvy památkářů, krajinných architektů, ochránců přírody i silničářů. Jsou projevem kulturní úrovně národa, významným architektonickým prvkem, orientačním bodem v krajině, biotopem, ovlivňují místní mikroklima a mají i pozitivní funkci pro bezpečnost silničního provozu (větrolam, slunolam, zábrana sněhových jazyků, psychologické působení na chování řidičů). (Veličkovi et al., 2013)

V současnosti se často objevují názory některých lidí požadující odstranění stromů od silnic nebo alespoň jejich umístění ve větší vzdálenosti od vozovky, a to z důvodu jejich nebezpečnosti pro řidiče. Je zřejmé, že stromy v dobrém zdravotním stavu nemohou být bezprostředním viníkem dopravní nehody. Stromy naopak působí svou krásou a uklidňujícím účinkem na veřejnou pohodu a plní i řadu dalších rolí. Omezují dopad extrémních teplot na vozovku a působí jako atmosférická klimatizace. Takzvaný Venturiho efekt, vznikající mezi korunami stromů a zemí, zabraňuje hromadění závějí v zimním období. Výzkumy prokázaly pokles prašnosti díky přítomnosti stromů o 20-70 %, rovněž snížení koncentrace CO₂, NO_x, PCB a ozonu. Díky stínu, který stromy vrhají na projíždějící auta, dochází ke snížení odpařování těkavých organických látek z jejich motorů. Ve městech i ve volné krajině mají stromořadí zásadní roli pro život zvířat i rostlin. Na rozdíl od lesa jim totiž poskytují jemnou kombinaci světla a stínu a jsou důležitými biokoridory v otevřeném prostoru a jedinečným biotopem pro netopýry, hmyz, ptáky. Projevuje se to například takovým způsobem, že ptáci mohou v prostoru vozovky létat výše (než např. nad živým plotem) a to jim zabrání srazit se s vozidly. Je nesporné, že pozitivní role, kterou stromy kolem komunikací mají, je přehlížena. Stromořadí kolem silnic totiž přispívají k bezpečnosti provozu tím, že signalizují ohyby vozovky, křižovatky a přístup k zastaveným oblastem účinněji než dopravní značky. Usnadňují řidičům předvídání, kudy silnice povede v nejbližším okamžiku, a to zejména v mlze, za sněhu nebo v noci. Pomáhají řidičům regulovat rychlost jízdy a jet opatrně. Naproti tomu otevřená cesta bez stromořadí snižuje bdělost řidičů. Podporuje stav, kdy řidiče zajímá pouze, jak se dostat do cíle,

aniž by měl prostor pro nějakou emoční reakci či prozkoumání krajiny, jíž projíždí. Výzkumy prokázaly spojitost mezi krásou okolí komunikace a vyšší bezpečností provozu. (Pradines, 2009)

Vegetační struktury v krajině mají vedle produkce kyslíku, fixace uhlíku a zachytávání polévatého prachu i další pozitivní efekty. Např. alej dlouhá jeden kilometr s počtem cca 200 stromů může transpirací uvolnit až 20 000 litrů vody a odčerpat z okolí až 14 000 kWh tepelné energie. V atmosféře se pak tato energie uvolňuje při kondenzaci vodní páry, vytvářejí se srážky a ty se poté vrací zpět na zem. V rámci městské výstavby jde tedy o jedinečnou ekosystémovou službu. Tato služba se uplatňuje i v otevřené zemědělské krajině. V rámci staronových technologických postupů tzv. Agroforestry (lesozemědělství) se kombinuje pěstování zemědělských plodin s užitnými dřevinami, které zvyšují zadržování vody v krajině, redukuje vysoušení polí, zpomalují proudění větru, poskytují útočiště mnoha druhům fauny a flóry a přinášejí i vlastní užitek v podobě ovoce, ořechů, dřeva apod. (Hendrych, Kupka et al., 2018)

V roce 2014 byl na Fakultě tropického zemědělství ČZU v Praze založen český spolek pro agrolesnictví, jehož činnost je věnována výzkumu, výuce a osvětě nutné k možnému praktickému návratu stromů do zemědělské krajiny. Základním typem lesozemědělství je buď kombinace stromů s pěstováním plodin, nebo kombinace stromů s pastvou nebo chovem zvířat. Listnaté, jehličnaté i ovocné stromy mohou být uspořádány nepravidelně, v liniích, ve skupinách nebo po obvodu pozemku. Tento způsob hospodaření měl v Čechách tradici, avšak zanikl, neboť stromy byly ze zemědělských pozemků systematicky odstraňovány a v krajinném prostoru došlo k úplnému oddělení lesnictví od zemědělství. Má však řadu nesporných výhod. Stromy na zemědělské půdě nepřímo podporují produkci, jejich blízkost plodinám může poskytnout ochranu před sněhem, větrem, mrazem i sluncem a navíc drobní savci, ptáci a hmyz ukrývající se v korunách mohou sloužit jako biologická ochrana plodin proti škůdcům. Stromy v jinak bezlesé krajině mohou zvyšovat rozmanitost jejích biotopů. (Krčmářová, 2019)

1.4.5 Aleje české krajiny z hlediska dendrologického

Jak je výše uvedeno, ve středověku byly aleje a stromořadí převzaty jako zajímavý prvek zahradní architektury a postupně se staly součástí naší krajiny. Stáří nejstarších stromů v původních historických alejích je odhadováno na 250 let. (Hrušková et al., 2012) V 18. století, kdy výsadba stromů podél silnic dostala zelenou, se vysazovaly hlavně domácí dřeviny, jako lípy, javory, jasany, jeřáby. K tomu, aby alej plnila svou funkci, musí být vysazena ze stromů stejnověkých. V době budování

císařských silnic plnilo stromořadí řadu funkcí: orientaci při zhoršené viditelnosti, stín pro poutníky a povozy a ochranu tehdejších silničních povrchů před větrnou erozí. Pokud jde o dendrologickou skladbu, převažovaly aleje listnatých opadavých dřevin. Nejčastěji byly vysazovány lípy srdčité (*Tilia cordata*), lípy velkolisté (*Tilia platyphyllos*), v kopcovitém terénu aleje javorové, zejména klenové (*Acer pseudoplatanus*). V polohách podhorských se uplatňovaly jeřáby ptačí (*Sorbus aucuparia*), v polohách horských jasan ztepilý (*Fraxinus excelsior*) a také břízy bělokoré (*Betula pendula*), např. na Šumavě. Březové aleje v těchto extrémních polohách často trpěly invazí hub z rodu *Taphrina* (*Taphrina betulina*), která způsobovala tvorbu čarověníku v korunách, ale stromům samotným příliš neškodily. V 19. století pronikly do Čech topoly, do výsadby alejí zejména tzv. vlašské topoly (*Populus nigra* cv. *Italica*), např. podél tzv. Vídeňské silnice z Prahy do Benešova nebo podél Strakonické silnice u Lahovic. Aleje z vlašských topolů byly vysazovány nejen podél cest, ale i podél toků řek, např. podél Labe na Kolínsku a Nymbursku. Konec 18. století a následně 19. století bylo ve znamení zavádění cizokrajných dřevin, např. ořešáků černých (*Juglans nigra*), např. na Lednicku za Lichtensteinů, dále sakur, tzv. japonských třešní (*Prunus serrulata*), lísky turecké (*Corylus culurna*) např. v moravských Hrotovicích nebo trnovníku bílého, akátu (*Robinia pseudoacacia*), např. v údolí Vltavy. V poslední době se stalo módou vysazování platanů javorolistých (*Platanus hispanica*), zejména jejich kultivarů s méně vzrůstnou korunou. Oblíbenými alejovými stromy se staly také jírovce maďaly, tzv. koňské kaštiny (*Aesculus hippocastanum*). Od přelomu 19. a 20. století se začaly podél silnic hojněji vysazovat ovocné dřeviny. Aleje byly zpravidla monokulturní, tedy např. ořechové, třešňové, jabloňové, švestkové (tyto vyžadovaly náročnější údržbu, neboť často vyrážely u báze výmladky a kořenovými vlky). Všechny jmenované dřeviny dodaly krajíně nádherný kolorit. Zajímavou dřevinou využívanou při výsadbě silničních stromořadí byly jedlé jeřáby, objevené kolem roku 1820 na Šumpersku v populaci jeřábů ptačích, vyznačujících se na rozdíl od nich sladkou chutí. Jednalo se o spontánně zmutovanou rasu označovanou jako *Sorbus aucuparia* var. *dulcis* forma *moravica*.

V současné době ovocné aleje již jen dožívají. Ukázalo se, že vlivem husté automobilové dopravy se v plodech kumulují těžké kovy, chemické ošetřování stromů proti patogenním organismům může poškodit sousední polní kulturu, a tak ovoce využívají jen ptáci. K nejstarším našim dřevinám patří duby, dožívající se někdy věku i 500 let. Pro jejich příliš košatou korunu se kolem silnic uplatnily méně, o to více se ovšem vysazovaly v alejích kolem jihočeských rybníků, na hrázích či jako stromořadí na vzdušné líci hrází. Ostatní dřeviny jsou v porovnání s duby krátkověké. Například lípy mají v mládí dynamický růst, spíše prodlužovací, tloušťnutí je druhotné.

Po dosažení přibližného věku 100 let růst do výšky zvolna ustává, také dendrologický záznam (letokruhy) se zhušťuje. Lípy vykazují velmi příjemnou vlastnost – v době květu nádherně voní a symbolizují začátek léta, a proto byly vysazovány zejména u kapliček, božích muk a podobných míst. V této fázi růstu začínají být stromy napadány rozmanitými škůdci, což předznamenává ranou etapu stárnutí stromu. Pokud stromy rostou v ekologicky odpovídajícím prostředí, dokáží se s případnou invazí nebo infekcí vyrovnat. Například většina našich lip pochází z přirozených společenstev smíšených listnatých hájů, hlavně z roklinových a suťových lesů s kyprou humózní půdou, ale také z úvalových luhů či naopak z dubohabrových hájů. Pokud se ale vyskytnou v lokalitě se zhutněnou půdou nebo na místech s nižší hladinou podzemní vody, je toto prostředí pro ně ekologicky cizí a znamená pro ně vyšší nároky na přežití. V současné době mají na zdravotní stav alejových stromů navíc vliv další, abiotičtí činitelé, a to exhalace motorových vozidel a zasolené půdy vzniklé chemickým ošetřováním vozovek v zimě.

Nejdelší intravilánová alej v České republice je údajně v Lidicích. Jmenuje se 10. června 1942, měří 400 metrů a je v ní vysazeno 158 lip, z toho 154 lip domácích - malolistá, velkolistá, obecná a zelená - a v závěru aleje pak čtyři lípy jihovýchodoevropské - lípy plstnaté. Lípy jsou mladé, tato alej byla vysazena s otevřením lidického Růžového sadu roku 1955. Možná, že v osudném roce 1942 vykvetly lípy, z jejichž oříšků byla později vysazena právě lidická alej. I aleje mohou mít paměť. (Větvička, 2012) Největší počet řad, a sice sedm, má v ČR lipová alej u kaple Loreta u Vlašimi. (Němec, 2003)

Na záchranu alejí v české krajině vznikla v nedávné době celá řada občanských aktivit. Například v roce 2008 vznikla na aleje zaměřená kampaň sdružení Arnika „Zachraňme stromy“ a petice s cílem dosáhnout takové změny zákonů, která by chránila stromy podél silnic. Na základě této petice byla Parlamentem ČR zrušena výjimka umožňující silničářům kácet bez povolení a podle vlastního uvážení. Další aktivitou byla akce Natírat a chránit, spočívající ve zvýraznění kmenů podél silnic bílými bezpečnostními pruhy, dobře viditelnými za šera i v noci, jež pomáhají řidičům sledovat okraj vozovky. Barva je reflexní a zároveň ekologická. Před jejím nanesením se kmeny očišťují od mechů, zbavují odlupující se kůry, vyřezávají se výmladky a odstraňují se keře bránící přístupu ke stromům.

V posledních letech je tématu alejí a stromořadí věnován rozsáhlý projekt Národní kulturní identita, podporovaný Ministerstvem kultury ČR. Projekt je zaměřen na identifikaci, mapování, analýzu, evidenci a dokumentaci významných alejí a stromořadí v kulturní krajině. U výjimečných alejových stromů probíhá jejich přemnožení a uchování historického genetického materiálu. (Hendrych, 2015)

Univerzita Palackého v Olomouci a Výzkumný ústav Silva Taroucy pro krajinu a okrasné zahradnictví v Průhoncích vypracovaly komplexní metodiku pro mapování alejí použitelnou kdekoli v ČR. V roce 2011 vznikla první krajská databáze alejí určená hlavně úředníkům, správcům silnic a obcím. Ti všichni ji mohou využívat při plánování péče o krajinu, sestavování rozpočtů, ale i rozhodování o kácení a výsadbě stromů. Výhodou této databáze je její založení na bezplatném softwaru. Ve zjednodušené podobě vyšla tato inventarizace v podobě turistické mapy s fotografiemi a krátkým popisem nejzajímavějších alejí. Od 2011 vyhlašuje sdružení Arnika anketu Alej roku. Cílem soutěže je obrátit pozornost ke kráse alejí a k jejich místu v krajině. (Hrušková et al., 2012) Alejí roku 2018 se stala Alej přátelství u jezera Medard u Sokolova, alejí roku 2019 pak památná alej u Rakovnického potoka. (Arnika, 2020)

1.5 Charakteristika památných stromů

Stromy jako nedílnou součást přírody měl člověk vždy v úctě, neboť jeho život provázejí prakticky od kolébky až po hrob. Stromy poskytují člověku nejen dřevo, potravu, materiál na nástroje, na zbraně, stavební materiál a podobně, ale i úkryt před nepohodou a nepřáteli. Staré stromy se staly předmětem kultu a poselstvím minulosti předávané příštím generacím. Důležitou složkou krajiny jsou dřeviny rostoucí mimo les, které se významnou měrou podílejí na utváření celkového charakteru krajiny. V letech 1956-1991 byly zvláště významné stromy podle zákona č. 40/1956 Sb. zahrnovány do kategorie *chráněný přírodní výtvor* nebo *chráněná přírodní památka*. Současný legislativní rámec pro ochranu krajinného rázu představuje zákon č. 114/1992 Sb., o ochraně přírody a krajiny, podle něhož jsou mimořádně významné stromy, jejich skupiny a stromořadí chráněny institutem *památných stromů*. Za památné stromy lze podle tohoto zákona vyhlásit dřeviny, které vynikají svým vzrůstem, věkem, významné krajinné dominanty, zvláště cenné introdukované dřeviny a také dřeviny spojené s historickými událostmi či pověstmi. Věk památných stromů lze často velmi těžko určit, zejména pokud neexistují záznamy o jejich vysazení. Stáří nejstarších památných stromů v ČR se může pohybovat mezi 500 až 800 lety. Historicky významné stromy se váží k věhlasným postavám české historie, existují stromy, které připomínají například konec nevolnictví, vznik Československé republiky, konec války nebo návštěvu významného státníka. Řada památných stromů byla vyhlášena pro své estetické působení v krajině díky tvaru koruny či kmene anebo jako doprovod kulturní památky. Jednotlivé památné stromy, aleje či stromořadí často tvoří krajinnou dominantu. Mezi zvláště cenné cizokrajné dřeviny, které do ČR byly introdukovány, patří například jinan dvoulaločný (*Ginkgo biloba*) nebo platany, zejména *Platanus hispanica*. Při vyhlašování památných stromů se kromě výše uvedených hledisek bere v úvahu jejich

životaschopnost, zdravotní stav a možná ohrožení. Podle věku lze památné stromy dělit do tří skupin. Kategorie I jsou památné stromy kmetského věku a cílem jejich ochrany je jejich zachování. Kategorie II představuje památné stromy zralého věku (200 až 400 let) a péče o ně má zajistit, aby byly co nejpůsobivější. Kategorie III zahrnuje památné stromy mladého věku, nadějně čekatele, a jejich ochrana má vést k tomu, aby se dožily svého plného působení. (Reš, 1998)

Nelze opomenout, že památné stromy jsou hlavně biologickými objekty. Za strom se považuje dřevina se stonkem celým zdřevnatělým, která má v dolní části zřetelný kmen, přecházející výše v rozvětvenou korunu. Stromy jsou po stránce morfologické a anatomické nejvýše organizovanou skupinou dřevin. Dřevnatění dosahují ukládáním speciálního materiálu – ligninu – a celulózy v buněčných stěnách, díky němuž mohou dosahovat značných rozměrů a dlouhověkosti. Na rozdíl od bylin ukládají stromy část své každoroční produkce do dřevní hmoty, což se navenek projevuje růstem jedince. Rychlost růstu se postupně s věkem snižuje a v určitém věku, odlišném pro každý druh, nastává přirozená destrukce stromu, tedy odlamování a prosychání větví apod. Většinou platí, že rychle rostoucí dřeviny nedosahují vysokého věku a naopak. Růst stromů ovlivňují rovněž podmínky stanoviště. Z hlediska stavby svých těl jsou stromy unikátními a skoro nedostižnými architektonickými výtvoři přírody. (Gergel et al., 2004) Je však přirozené, že i přes veškerou péči člověka stromy stárnou, odumírají a zanikají.

1.6 Úcta ke stromům v historii lidstva

Celá historie lidstva je prolnta závislostí člověka na přírodě. Člověk je odpradáвна její součástí, proto si jí váží a uctívá ji. O uctívání stromů se hovoří již v Eposu o Gílgamešovi. V ráji biblickém rostl Strom poznání dobrého a zlého. V buddhismu je uctívám svatý fíkovník, palmy byly uctívány starověkými Židy, Babyloňany a Egyptany. V antickém světě byla stromem života jabloň se zlatými jablky, u Keltů jabloň rostoucí na Pláni blaženosti, u Slovanů byl uctíván dub jako sídlo Perunovo, v islámu strom Lotosu. Pro některé národy mají stromy svou duši, nazývanou stínem stromu. S mnohými stromy jsou spojovány lidové zvyky a lidová vyprávění, přenášená z generace na generaci. U mnoha národů se stromy staly předmětem kultu, např. u Keltů to byly duby, buky, jabloně a tisy, u Germánů duby, hlohy a jasaný, u Slovanů opět duby, ale také lípy, břízy, javory a jasaný. (Reš, 1998, Němec, 2003) Kromě slovanské lípy byly i jiné druhy dřevin spojovány s duší národa a považovány za národní symbol, např. ruská bříza, kanadský javor apod. (Lipský, 2015) V severské mytologii se vyskytoval bájný strom Yggdrasil – podle pověsti to byl mohutný jasan, jehož větve se rozpínaly přes celé nebe a dosahovaly až na zem. U jeho kořenů

usedávali bohové ke svým poradám a soudům. (Hofmann, 2012). Strom byl zasvěcen bohu Odinovi a věřilo se, že z jasanu se narodil první muž a z olše pak žena. (Němec, 2003) V minulosti bylo zvykem vysazovat „stromy svatební“ či „stromy narození“. Např. v Německu se udržoval až do poloviny minulého století zvyk, vysadit v zahradě ovocný strom po narození dítěte, a sice jabloň při narození děvčete a hrušeň při narození chlapce. Vysazovaly se také stromy jako památka na ztracené členy rodiny nebo jako dík za šťastný návrat z války. V Americe existovaly Dny stromů, během nichž školní děti vysazovaly stromy v tzv. školních lesích. (Nittinger, 2019)

Lidé si již v dávné minulosti přáli získat životní sílu stromů. V našich krajích se například používaly březové větve uložené v předvečer 1. května za okno jako ochrana proti čarodějnicím, o lísce zase panovalo přesvědčení, že do ní neuhodí blesk. Velká úroda lísek věštila na Lanškrounsku hodně nemanželských dětí. Tradovalo se, že pokud člověk onemocní, zažene nemoc tím, že se rychle svleče, svůj oděv pověsí na strom a uteče, a tak svou chorobu přenesení na démona nemoci sídlícího ve stromě. (Hrušková, 2005) Také dub býval posvátným stromem našich předků jako symbol životní energie, vitality a hrdosti. (Němec, 2003) Již naše babičky nás naučily, jak vhodně využívat květy lípy, bezu či kůru dubu. Do současnosti se zachoval i obřad objímání kmene stromu a čerpání jeho síly. O využívání léčivé síly břízy na Blatensku se zmiňuje Siblík (1915): *„V měsíci březnu chodili na březovou vodu a sbírali hojnou mízu, která z ní tekla. Míza ta pokládána za dobrý lék od všelijakých nemocí.“*

Některé staré mýty se staly součástí duchovního života národa tím, že vstoupily do lidových písní nebo pohádek. Jakmile lidé začali žít na jednom místě, stal se jejich posvátným stromem ten, který vysadili na záměrně zvoleném místě. Takový strom byl považován za odkaz předků a věřilo se v jeho ochrannou moc. Zde lze najít počátky tradice návesních stromů, které byly svědky veškerého dění ve vsi, lidé se u nich scházeli na besedy a řešili u nich nejdůležitější otázky. Zvlášť velká úcta byla prokazována stromům rostoucím u stavení. Věřilo se, že rodové stromy mohou ochránit obyvatele domu před zlými silami a že takové stromy jsou odkazem předků. Týkalo se to i panských sídel. Například jedna z našich nejznámějších lip v tehdejší Benešově Kamenici, údajně vysazená již roku 1248 při založení zdejšího hradu, dala městečku své jméno – Kamenice nad Lipou. Na Valašsku býval zvyk vylévat vodu z první koupele nově narozeného dítěte pod strom – od chlapce pod jasan, smrk či buk, aby chlapec byl urostlý a silný, od dívky pod jabloň, aby byla milá a sladká. Součástí křesťanských velikonočních svátků se stal starý pohanský zvyk vyšlehání dívek pomlázkou z proutků jívky. Tím se měla na dívky a ženy přenést životní síla stromů, nejčastěji jívky, břízy, lísky. (Hrušková, 2005) Existenci tohoto zvyku na Blatensku dokládá Siblík (1915), když uvádí, že chlapci ukládali proutky na ratolesti do sklepa s vodou, aby se proutky

rozvily (nejčastěji jívové, střemchové, jasanové i lískové, z jehličnatých pak jalovec či sosnu) a poté „...svazují se houžví vrbovou a zdobí barevnými stuhami...“. Od raného středověku se začaly vysazovat stromy, které měly lidem konat určité specifické služby. Typickým příkladem je vysazování stromů na místě, kde se stýkaly hranice panství nebo pozemků. Takové stromy byly nedotknutelné. Umisťovala se na nich různá znamení nebo křížky, místo bylo často i vysvěceno, stromy se nesměly pokácet, a tím se dožívaly vysokého věku. Byl také zvyk vysazovat stromy v místech, kde někdo zemřel. (Hrušková, 2005)

Pro většinu Čechů je symbolem vlasti a národa lípa. Vysazovala se na poutní místa, okolo křížků a kapliček i u domů jako vzácný strom a její síla byla využívána také v lidovém léčitelství. Její cenné dřevo se využívalo na vyřezávání oltářů. Lípa byla považována za strom chránící rodinu, traduje se také, že v ní sídlí bohové lásky, proto se jí říká strom zamilovaných. Vždyť její květy mají tak omamnou vůni a listy připomínají tvarem srdce. (Kočovská et al., 2007) Ne nadarmo je proto lípa jednou z nejčastěji vysazovaných dřevin v naší zemi. V době obrozené byla přijata za český národní symbol. (Reš, 1998). Tehdy bylo hlavní snahou vzkříšení národa, kultury a víry ve vlastní národ. Proto je mezi pověstmi, které jsou spojovány se stromy, nejvíce právě těch s historickými motivy, s českými panovníky apod. Lipová větvička se tak stala národním symbolem. Vždyť základní kameny přivážené ke stavbě Národního divadla byly slavnostně ozdobeny právě větvíčkami lípy. (Hrušková, 2005)

1.7 Ochrana stromů v historii a současnosti

Staré stromy a posvátné háje byly lidmi chráněny odnepaměti. Svědčí o tom řada dochovaných historických dokumentů. Po celou historii platilo jako nejlepší ochrana stromů např. předávání informace, že ten a ten strom zasadil můj otec či děd. Již Kosmas ve své Kronice píše, jak kníže Břetislav dal pokácet a spálit háje nebo stromy, které prostý lid ctí. Ve středověku souvisela ochrana stromů s péčí o lesy. V návrhu Majestas Carolinas Karla IV. z roku 1348 se uvádí příkaz zachovat lesy neposkvřené. V roce 1754 vydává Marie Terezie Řád lesní určený k ochraně a hospodaření v lesích. Alexander von Humboldt (1769-1859) poprvé použil pro majestátné a staré stromy pojem přírodní památka. Tento termín později rozšířil Hugo Conwentz také na aleje, parky a stanoviště vzácných rostlin. Na přelomu 19. a 20. století je ochrana památných stromů na našem území spojena s činností tzv. okrašlovacích spolků. V roce 1904 byl v Praze založen Svaz českých okrašlovacích spolků v království Českém, jehož aktivity byly zaměřeny na ochranu domoviny, památek, přírody a zejména stromů v krajině. Svaz vydával časopis Krása našeho domova, v němž i dnes lze najít zajímavé informace o památných stromech. První přehled o památných stromech na území Čech sestavil

a uveřejnil Jan Evangelista Chadt v roce 1899. V roce 1908 uveřejnil Chadt v časopise Český lid soupis 165 vzácných stromů a v doplněném vydání v roce 1913 soupis a popis 320 vzácných stromů v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. (Němec, 2003). Chadt jako první zpracoval historii našich lesů a lovu v nich a dá se říci, že na jeho práci navazuje každý, kdo se památnými stromy zabývá. (Hrušková, 2005) V letech 1918-1922 uveřejnil Rudolf Maximovič, pozdější generální konzervátor ochrany přírody, soupis významných stromů, keřů a alejí hejtmanství čáslavského. (Němec, 2003) Maximovič se zabýval nejen ochranou významných alejí, stromů a porostů, ale také metodami jejich ošetřování, a je považován za zakladatele moderní ochrany přírody v tehdejší Československu. (Lipský, 2015) V tomto období byla ochrana významných stromů ponechána na vůli jejich vlastníků. Od roku 1920 bylo možné využít k ochraně vzácných a věkovitých stromů tzv. přidělový zákon. V roce 1940 provedl okrašlovací svaz revizi památných stromů a následně v letech 1941-1956 byl konzervátory proveden Soupis památných nebo význačných stromů, stromořadí a porostů. Po přijetí zákona č. 40/1956 Sb., o ochraně přírody byly soupisy památných stromů prováděny krajskými středisky státní památkové péče a ochrany přírody a byly značně nejednotné. Po dobu platnosti zákona č. 40/1956 Sb. byly památné stromy označovány zeleným plechovým štítkem s nápisem „Strom chráněný státem“. (Lipský, 2015) Současná péče o památné stromy se začala realizovat v 70. letech 20. století. Tehdy však chyběl dostatek financí na profesionální péči o stromy. Po roce 1989 se situace zlepšila. Díky nově přijatým právním normám, díky krajinotvorným programům MŽP a také díky vzniku řady specializovaných firem se péče o památné stromy se situace nadále zlepšuje. (Němec, 2003)

1.8 Současná právní úprava památných stromů

Základní právní normou upravující ochranu památných stromů je již zmíněný zákon č. 114/1992 Sb., o ochraně přírody a krajiny, ve znění pozdějších předpisů (dále jen zákon), a na něj navazující prováděcí předpisy, a to vyhláška MŽP č. 395/1992 Sb. a vyhláška č. 60/2008 Sb. V § 46 odst. 1 uvedeného zákona se uvádí, že za památné stromy lze vyhlásit rozhodnutím orgánu ochrany přírody mimořádně významné stromy, jejich skupiny a stromořadí. V odst. 2 je stanoven zákaz poškozování a ničení památných stromů a jejich rušení v přirozeném vývoji. Dále se zde uvádí, že ošetřování památných stromů je prováděno se souhlasem orgánu, který ochranu vyhlásil. V odst. 3 zákon definuje ochranné pásmo památného stromu. Pokud je třeba zabezpečit památné stromy před škodlivými vlivy z okolí, vymezí pro ně orgán ochrany přírody, který je vyhlásil, ochranné pásmo, v němž lze stanovené činnosti a zásahy provádět pouze s předchozím souhlasem orgánu ochrany přírody. Pokud tak neučiní, má každý strom

základní ochranné pásmo ve tvaru kruhu o poloměru desetinásobku průměru kmene měřeného ve výši 130 cm nad zemí. V tomto ochranném pásmu pak není dovolena žádná činnost, která by mohla být pro strom škodlivá, např. terénní úpravy, výstavba, odvodňování, chemizace apod. V odst. 4 je stanoveno, že zrušení ochrany památného stromu může provést orgán ochrany přírody jen z důvodu, pro který lze udělit výjimku dle § 56 (viz dále § 56). Dalším důvodem zrušení ochrany památného stromu může být dle metodiky Agentury ochrany přírody a krajiny (dále jen AOPK) zánik důvodu ochrany, tedy např. odumření stromu, rozsáhlé poškození nebo nedovolené odstranění stromu. V § 47 jsou stanovena pravidla evidence a označování památných stromů. Dle odst. 1 jsou památné stromy evidovány v Ústředním seznamu ochrany přírody a dle odst. 2 se na označení památných stromů užívá malého státního znaku České republiky. Dle § 42 odst. 2 je ústřední seznam ochrany přírody informačním systémem veřejné správy, do něhož může každý nahlížet v přítomnosti pověřeného pracovníka nebo způsobem využívajícím dálkový přístup. Správcem ústředního seznamu je MŽP a jeho provozovatelem je AOPK České republiky. V ústředním seznamu se evidují rovněž zvláště chráněná území, evropsky významné lokality, ptačí oblasti a chráněná území dle § 39. Ve zmíněném § 39 je zakotvena možnost smluvní ochrany stromů. V takovém případě lze strom prohlásit za památný na základě písemné smlouvy uzavřené mezi vlastníkem dotčeného pozemku a příslušným orgánem ochrany přírody. Smlouva musí obsahovat zejména vymezení ochranných podmínek památného stromu a způsob péče o něj. Takováto ochrana je pak vázána k pozemku formou věcného břemene, o jehož zápis do katastru nemovitostí požádá příslušný orgán ochrany přírody. Označený smluvně chráněný památný strom je zakázáno poškozovat. V § 56 zákon definuje výjimky ze zákazů u památných stromů. Uvádí se zde, že výjimky ze zákazů tvořících základní ochranné podmínky památného stromu povoluje orgán ochrany přírody na žádost toho, kdo zamýšlí uskutečnit škodlivý zásah, a to v případech, kdy jiný veřejný zájem převažuje nad zájmem ochrany přírody, nebo v zájmu ochrany přírody. Pro škodlivé zásahy prováděné v základním ochranném pásmu je také nutno žádat o výjimku dle § 56. V § 86 zákona je stanovena povinnost uvést do původního stavu tu část přírody, která je tímto zákonem chráněna a která byla poškozena, zničena nebo nedovoleně změněna, pokud je to možné a účelné. V případě, že uvedení do původního stavu není možné nebo účelné, může orgán ochrany přírody uložit povinnému, aby provedl přiměřená náhradní opatření k nápravě. V ustanoveních § 87 a § 88 jsou stanoveny sankce fyzickým osobám, právnickým osobám a podnikajícím fyzickým osobám za přestupky v ochraně zvláště chráněných rostlin, dřevin a památných stromů. Pokuta může činit až 100 000,- Kč. V odst. 5 se uvádí, že lze uložit pokutu až dvojnásobnou, pokud byly přestupky spáchány ve zvláště chráněných územích.

Dle § 90 souhlasy a závazná stanoviska vydávaná podle tohoto zákona jako podklad pro rozhodnutí podle zvláštního právního předpisu jsou závazným stanoviskem podle správního řádu. Souhlas s ošetřováním památných stromů je tedy od účinnosti zákona č. 349/2009 Sb. udělován ve správním řízení. Dle § 90 odst. 9 se stromy a jejich skupiny vyhlášené podle § 6 zákona č. 40/1956 Sb. za chráněné přírodní výtvořy nebo chráněné přírodní památky prohlašují za památné stromy. Vyhláška č. 60/2008 Sb., která změnila vyhlášku č. 395/1992 Sb., stanoví pro oblast památných stromů podrobnosti týkající se vedení ústředního seznamu ochrany přírody. Tento zahrnuje soupis, popis, geometrické a polohové určení, právní a odbornou dokumentaci památných stromů a smluvně chráněných památných stromů s jejich ochrannými pásmy. Byla zrušena kategorizace dřevin uvedená ve zrušené vyhlášce č. 142/1980 a I. kategorie, v terénu často označovaná tabulkami jako „Strom chráněný státem“, nebyla převedena ze zákona do kategorie památných stromů. (Reš et Štěrba, 2010)

1.8.1 Výběr památných stromů

Podle zákona č. 114/1992 Sb. může kterýkoli občan navrhnout ochranu vybraných stromů a jejich vyhlášení památnými stromy. Současná síť památných stromů vznikala v průběhu dlouhého období. Navazovala na již zmíněné historické seznamy významných stromů vypracované J. E. Chadtem v letech 1908 a 1913, dále na poměrně rozsáhlou soupisovou akci okrašlovacích spolků ve 40. letech 20. století a dále v 70. letech na činnost dobrovolných spolupracovníků státní ochrany přírody. Při navrhování památných stromů je nutno zhodnotit celou řadu kritérií, posuzovat komplexně nejen biologickou a dendrologickou hodnotu stromu, ale i jeho hodnotu ekologickou, krajinnotvornou, estetickou i historickou. V úvahu by mělo být vzato i regionální hledisko a různorodost přírodních podmínek. Současně je nutno brát ohled na zdravotní stav stromů a jejich provozní bezpečnost. V návrhu se uvádí druh dřeviny, lokalita a zdůvodnění návrhu. Příslušný orgán ochrany přírody návrh posoudí a zpracuje a vydá oznámení o záměru vyhlásit památný strom. Následně je zahájeno správní řízení ve věci vyhlášení památného stromu nebo skupiny stromů. (Reš et Štěrba, 2010)

1.8.2 Vyhlásování a označování památných stromů

Památné stromy, jejich skupiny a stromořadí, popřípadě jejich ochranná pásma jsou vyhlášována orgány ochrany přírody. Účastníky správního řízení jsou vlastníci, popř. nájemci pozemků, na nichž památné stromy rostou, vlastníci pozemků, na něž zasahuje určené ochranné pásmo památných stromů, obec a občanská sdružení. Rozhodnutí obsahuje specifikaci předmětu vyhlášení, jeho umístění, označení vlastníka

či nájemce, vymezení ochranného pásma a důvody vyhlášení památných stromů. Vyhlášené a smluvně chráněné památné stromy jsou evidovány v Ústředním seznamu ochrany přírody. Jednotlivé objekty jsou pro potřeby evidence označeny jednoznačným a nezaměnitelným evidenčním číslem. Identifikace památných stromů a smluvně chráněných stromů využívá samostatnou číselnou řadu evidenčních čísel. Ústřední seznam ochrany přírody je tvořen Sbírkou listin ústředního seznamu a Registrem objektů ústředního seznamu. Složky s dokumenty o zrušených objektech se ve sbírce listin i v registru uchovávají trvale.

Podkladem pro zápis památného stromu do ústředního seznamu je soubor těchto dokumentů:

- pravomocné rozhodnutí o vyhlášení stromu památným nebo smlouva o prohlášení stromu za smluvně chráněný,
- kopie katastrální mapy s označením polohy stromu a jeho ochranného pásma,
- souřadnice JTSK udávající polohu stromu,
- přehled zvláště chráněných území, ptačích oblastí a evropsky významných lokalit, na jejichž území se památný strom nachází.

Základem ústředního seznamu je základní databázový soubor obsahující údaje o stromech, zejména název, topografické údaje, charakteristiky stromů, zdůvodnění ochrany, vymezení ochranného pásma a údaje o vyhlášení. Informace o památných stromech jsou vedeny jak v listinné podobě (archiv ÚSOP), tak v digitální (Jednotná databáze památných stromů). Památné stromy jsou v terénu označovány tabulemi s malým státním znakem České republiky a tabulemi s textem „Památný strom“. U skupin stromů nebo stromořadí se používá označení tabulí s malým státním znakem a nápisem „Památné stromy“, u delších stromořadí na jeho začátku a na konci. U smluvně chráněných stromů se používají tabule s nápisem „Smluvně chráněný památný strom“ nebo „Smluvně chráněné památné stromy“. Označení památných stromů zajišťuje orgán ochrany přírody, který ochranu vyhlásil, a to tak, aby nedošlo k poškození stromů. Doporučuje se označení doplnit o tabuli s popisem stromu (druh dřeviny, název stromu) a s datem vyhlášení. V mapových podkladech se památné stromy označují v kopiích Základní mapy České republiky 1:10 000, 1:25 000 a 1:50 000, které byly vyhotoveny jako součást návrhu na vyhlášení, součást dokumentů sloužících pro zápis do ústředního seznamu, jako příloha plánu péče a dalších dokumentů. Zrušení ochrany památných stromů přísluší orgánu ochrany přírody, který je oprávněn památné stromy vyhlásit. Rušení se děje formou správního řízení. (Rešet Štěrbá, 2010).

1.9 Památné stromy v číslech

K 1. březnu 2020 je v ústředním seznamu AOPK ČR uvedeno v sekci Památné stromy celkem 5486 položek, z toho je 4318 solitérních stromů, 932 skupin stromů a 236 alejí. Dosud bylo vyhlášeno za památné stromy 26 817 jedinců, současný celkový počet chráněných stromů čítá 24 837 jedinců. (AOPK, 2020)

Hlavními motivy ochrany památných stromů jsou vzrůst, věk, krajinná dominanta, součást památky, estetický motiv, dendrologický motiv, tvar koruny a habitus, hraniční strom, historická událost, vzrůst a věk dohromady. Zdravotní stav se obvykle posuzuje podle následující pětistupňové škály: stupeň 1 - výborný, stupeň 2 - velmi dobrý, stupeň 3 - mírně poškozený, ale životaschopný, stupeň 4 - silně poškozený, stupeň 5 - mrtvý nebo silně odumírající.

Dendrometrické údaje sledované u památných stromů jsou zejména:

- Obvod kmene ve výšce 130 cm nad terénem. Měření je často zkreslováno nepravidelnostmi na kmenech, mohutností kořenových náběhů či boulovitostí kmene. U některých stromů se může vyskytnout i kmen, který vznikl srůstem několika kmenů. Roste-li strom ve svahu, měření se provádí od horní části báze stromu. Obvod se uvádí v centimetrech.
- Výška stromu. Měření se provádí výškoměrem jako vzdálenost nejvyššího bodu koruny od země. Výška se uvádí v metrech a zaokrouhuje se na celé metry.
- Další údaje: výška koruny v metrech, šířka koruny v metrech, hmotnost v kilogramech, průměr kmene v centimetrech. (Reš, 1998)

K nejmohutnějším stromům v ČR patří platany, např. v Bartošovicích, Kamenici u Konecchlumí a v Praze na Kampě. Jejich předpokládaná hmotnost je 150-200 tun.

Nejvyšším změřeným stromem na světě byla douglaska tisolistá v Britské Kolumbii (v roce 1902 měla výšku 126,5 m). Následují blahovičnick v Austrálii (114,3 m) a sekvoje v Americe s výškou 112,1 m. (Reš, 1998) Nejmohutnější obři tohoto druhu (*Sequoiadendron giganteum*) rostou v Sequoia National Park v Kalifornii založeném v roce 1890. (Pakenham, 2002)

Stáří stromu je nejobtížněji zjistitelnou veličinou a bývá často odhadováno. Za nejstarší stromy na světě jsou považovány borovice osinatá (*Pinus aristata*) zvaná Methusalem v Severní Americe (4700 let), oliva (*Olea europaea*) v Itálii (2300 let). Za strom s největším obvodem se považuje tisovec Montezumův (*Taxodium mucronatum*) v Mexiku (obvod kmene 58 metrů). (Reš, 1998) Stáří tohoto velikána se odhaduje na 1600-2000 let, jeho výška je 47 metrů. Místními obyvateli je nazýván Matka bohyně a v minulosti se stal symbolem moci a pýchy Mexika před příchodem Španělů v 16. století. (Pakenham, 2002) Na věkovitém stromu už nejsou tolik vidět přibývající léta a zdá se, jako by se během lidského života neměnil. Proto bývá i odhad věku často

nadsazen. (Hrušková et Turek, 2001) Stáří lze přesně zjistit pouze v případě písemných záznamů o vysazení stromu nebo záznamech o jejich existenci při určité historické události. Jen několik desítek památných stromů v ČR je starších 600 let. (Němec, 2003) U mohutných stromů často bývá jejich kmen dutý a vzniklá dutina vlivem povětrnostních podmínek či stáří může se zvětšovat, otvírat, popřípadě zarůstat zavalováním jejich okrajů. Proto mohou být rozměry stromů během času proměnlivé. (Hrušková et al., 2017) Stromy s prazvláštním habitem jsou např. baobaby (*Adansonia grandidieri*) rostoucí v oblasti Morondava na Madagaskaru. Jejich kmene vypadají jako kovové roury, jejich koruny jako vrtule. Pro stále klesající počet jedinců jsou ohroženým druhem. (Pakenham, 2002)

Nejmohutnějším památným stromem v ČR je Vejdova lípa v Pastvinách na Žambersku v Orlických horách. Obvod jejího kmene ve výšce jeden metr je 1355 cm (2017) a její stáří se odhaduje na 700 let (Hrušková et al., 2017) U některých věkovitých stromů rozvětvených od země je obvod kmene neměřitelný. Takovým příkladem je výše zmíněná majestátní lípa v Kamenici nad Lipou, symbol tohoto města. (Lipský, 2015) Její fotografie je uvedena v příloze 8. Podle ústředního seznamu je v současnosti nejstarším památným stromem v ČR Vilémovický tis v Posázaví, s udávaným věkem 1500 let. (Lipský, 2015) Z jehličnatých dřevin vede v databázi památných stromů sekvojovec obrovský (*Sequoiadendron giganteum*) v Chabaních s obvodem kmene 612 cm. (Dreslerová, 2017) Za největší strom na Slovensku je považován dub letní v obci Dubinné u Bardejova. Jde pravděpodobně o nejstarší dub ve Střední Evropě. Dle údajů z oficiálních stránek Klubu slovenských turistů se věk dubu odhaduje na 850 let, obvod jeho kmene v prsní výšce je 733 cm, obvod u báze stromu je 1233 cm. Dub je nerozlučně spjatý s historií obce, o níž první zmínky pocházejí z roku 1327. (Anonymus, 2019) Je zřejmé, že ne všechny pozoruhodné a zajímavé stromy jsou u nás zaznamenány. V roce 2015 byl při Krajinářské dílně CZ-IALE České společnosti pro krajinnou ekologii změřen mohutný trnovník akát (*Robinia pseudoacacia*) u zámku Kačina. S obvodem kmene 630 cm je pravděpodobně nejmohutnějším exemplářem svého druhu v ČR, ovšem v Ústředním seznamu památných stromů není dosud registrován. (Lipský, 2015) V letech 2003-2004 provedly Lesy ČR mapování památných stromů na území spravovaném Lesy ČR. Bylo zaznamenáno na 308 jedinců a skupin „Významných stromů LČR“. Jedním z nejmonumentálnějších zaznamenaných jedinců byla lípa srdčitá s obvodem kmene 1425 cm, kterou lze považovat za největší v České republice. (Dreslerová, 2017) Databáze Významných stromů Lesů ČR prochází v době zpracování této bakalářské práce aktualizací a není přístupná.

1.10 Péče o památné stromy

Při péči o památné stromy je třeba vycházet ze znalostí mnoha vědních oborů, jako např. biologie, technických disciplín, historických věd, umění, etiky, estetiky a psychologie. V současné době je ovšem potřeba chránit nejen památné stromy, ale stromy obecně jako významnou součást kulturní krajiny. (Němec, 2003)

Odповідnost za péči o památný strom náleží vlastníkovu stromu, popřípadě vlastníkovu pozemku, na němž strom roste. K jakémukoliv zásahu péče o památný strom je potřeba souhlasu orgánu ochrany přírody, který je oprávněn vyhlašovat či rušit ochranu památných stromů. V žádosti o udělení souhlasu s ošetřením stromu musí žadatel uvést rozsah zamýšleného zásahu. Po udělení souhlasu s ošetřením památného stromu je možné zásah provést, a to odborně a nejlépe certifikovanou arboristickou firmou. Průběh celého zásahu musí být zdokumentován a kopie tohoto zápisu uložena v centrální dokumentaci ústředního seznamu. Podobný postup je veden u zásahů do ochranného pásma. Vzhledem k tomu, že odborné ošetřování památných stromů je značně finančně náročné, lze využít dotací z dotačních titulů ke krytí nákladů na ošetření památných stromů, např. ze Státního fondu životního prostředí nebo z krajinotvorných programů MŽP (Reš et Štěrba, 2010), např. Programu péče o krajinu.

Péče o památné stromy zahrnuje všechny části stromu a jeho okolí a všechny fáze jeho růstu. Způsoby a postup ošetřování památných stromů jsou v podstatě podobné technikám ošetřování dřevin rostoucích mimo les. Názory na péči se postupně vyvíjejí tak, jak se objevují nové poznatky. (Reš, 1998) Tam, kde to provozně bezpečnostní situace dovoluje, je vhodné u památných stromů používat metody přírodě blízké, při nichž jsou omezeny tvrdé zásahy a nejsou narušovány další mikrokosystémy jiných biot. (Reš et Štěrba, 2010)

Každá část stromu se s věkem vyvíjí. Způsob tloušťkového a výškového růstu závisí na druhu dřeviny, jeho genetických vlastnostech a podmínkách prostředí. Nejnápadněji se růst projevuje ve velikosti koruny stromu, proto nejčastějším úkonem při ošetřování stromů patří řez koruny. Jeho hlavním cílem je udržení určité rovnováhy mezi nadzemní a podzemní částí stromu. Řezem se zmenšuje velikost a hustota koruny, což umožňuje zachovat rovnováhu mezi příjmem vody a jejími ztrátami transpirací. Při řezu musí být vždy respektován tvar a architektura koruny. Cílem tvarovacího řezu koruny je zvýšit mechanickou odolnost koruny proti poškození odlamováním silných větví, které může v krajních případech vést až k destrukci stromu. Strom i jeho jednotlivé větve jsou silně namáhány tlakem větru, vahou sněhu či námrazy nebo vlastní vahou. Řezem lze udržovat hlavní větvení koruny v její spodní části a zamezit přehuštění koruny. U mladých stromů je účelné odstraňovat řezem konkurenční výhony. Postranní větve stromu by měly s kmenem svírat přirozený úhel charakteristický

pro jednotlivé druhy dřevin. Při tvarování koruny je nutno brát v úvahu převládající směr větrů a zamezit jednostrannému zatěžování kmene, jež by mohlo vést k vyvrácení stromu. Řez stromu je třeba provádět postupně, neboť radikální řez může vést k poškození stromu. Řezné rány se ošetřují proti vstupu infekce. U stromů rostoucích podél komunikací a chodníků se používá řez zajišťující bezpečnost – prořezávají se větve tak, aby nepřekážely vozidlům (podjezdná výška 4,5 m nad vozovkou) či chodcům a nebyla ohrožena bezpečnost lidí a majetku. Dalším typem řezu je řez zdravotní. Jeho smyslem je zabránit šíření choroboplodných činitelů. Při takovém řezu se odstraňují nemocné větve nebo výhony či větve odumírající nedostatkem světla. Nejvhodnějším obdobím pro provádění řezu je počátek vegetace. Řez musí být proveden šetrně a vhodným nástrojem tak, aby po něm nezůstávaly dlouhé pahýly (tzv. věšáky).

Velmi významnou součástí péče o památné stromy je léčení poranění stromů. Může se jednat o odření nebo poranění kůry, poškození kůry přehřátím, zlomy větví, mrazové trhliny, rozlomení v místě větvení, poškození elektrickým výbojem apod. Pokud takové poranění není včas ošetřeno, stává se místem pro průnik infekce. Po infikování dřeva a jeho následném rozkladu mohou vznikat ve kmenech stromů dutiny. Dutiny mohou být otevřené nebo skryté. Skryté dutiny lze rozpoznat poklepem na kmen. Pokud je dutinou postižena centrální část kmene, jde o dutinu centrální, která většinou bývá otevřená až k povrchu kmene. Značných rozměrů dosahují centrální dutiny zejména u dubů a lip. Jestliže do vznikající dutiny pronikne voda, rozklad dřeva se urychluje, trouchnivější dřevo velmi dobře jímá vodu, a proto je vnitřek dutiny vlhký i v době sucha. Rozklad dřeva postupuje rychleji směrem dolů. Velice nebezpečný bývá rozklad dřeva, který začíná v místech větvení. Pokud se dutiny vyskytují v přízemní části kmene, téměř vždy to narušuje statiku stromu. Takové dutiny se musí vyčistit, vydesinfikovat a dno dutiny opatřit drenážní vrstvou ze štěrku nebo hrubozrnného písku, aby voda mohla odtékat.

Zdraví stromů ovlivňuje celá řada abiotických i biotických činitelů. Mezi abiotické patří znečištění vody, vzduchu, chemizace půdy, mechanická poškození větrem, sněhem, námrazou, ale i působení člověka. Biotickými činiteli jsou zejména cizopasně houby, hmyz, bakterie, viry, roztoči. Abiotické činitele často vedou k oslabení stromu, který se pak snadno stává cílem působení biotických činitelů, zejména prvotních a sekundárních škůdců. U stromu zasaženého škůdcem dochází k poruchám fyziologických funkcí, ke změnám struktury pletiv, klesá produktivita a vitalita stromu. Nejzávažnější onemocnění stromů je však způsobováno parazitickými dřevokaznými houbami. Pro léčení chorob stromů jsou využívány fungicidy, antibiotika, popř. biologické prostředky. Na dřevinách mohou parazitovat i jiné rostliny,

např. jmelí bílé na jedli, borovici lesní, či na lípách, javorech, topolech, hrušních i jabloních. (Reš, 1998)

Památné stromy jsou živé organismy. Nejstarší památné stromy mohou být genetickým bohatstvím, neboť mohou často být pozůstatkem původních populací dřevin v naší přírodě. (Reš et Štěrbá, 2010)

1.11 Záchrana genofondu památných stromů

Jedním z aspektů ochrany památných stromů je také záchrana jejich genetického bohatství. Lze předpokládat, že věkovité památné stromy starší 300 let rostoucí ve volné krajině jsou pozůstatkem autochtonních místních populací domácích dřevin. Mezi památnými stromy jsou i dřeviny introdukované, které zasluhují pozornost pro své růstové a jiné vlastnosti. Tato problematika je předmětem výzkumného projektu Výzkumného ústavu Silva Taroucy pro krajinu a okrasné zahradnictví v Průhonících u Prahy, který ve spolupráci s AOPK vyhodnocuje památné stromy z hlediska možností záchrany genofondu a jeho reprodukce. V letech 1997-2005 zde byl realizován projekt Záchrana genofondu památných stromů. Bylo zhodnoceno více než tisíc památných stromů z celé ČR, provedeno roubování a vypěstovány odrostky s certifikátem původu, z něhož je zřejmé, z jakého památného stromu pocházejí. (Reš et Štěrbá, 2010)

V Jihočeském regionu byl zmíněný projekt zahájen v roce 1997 (společně s regionem Východočeským). Cílem tohoto úkolu byla jednak evidence genofondu památných stromů v regionu a dále namnožení a dopěstování vybraných jedinců cenných zejména pro uchování genového spektra dřevin autochtonního a alochtonního původu s mimořádným významem pro jejich hospodářskou, biologickou a sadovnickou hodnotu. Následně byla vytvořena genobanka památných stromů. Metodika hodnocení tehdy vycházela z výběru jedinců starších 300 let. Dalšími kritérii byl dobrý zdravotní stav a kritérium kulturně historické, tedy historická událost či pověst vázící se ke stromu. Z alochtonních druhů byli vybráni jedinci s nadprůměrnými rozměry. Při terénním měření byly zjištěny základní biometrické údaje (obvod kmene, výška stromu, průměr koruny a výška kmene), byl posouzen zdravotní stav stromu pětistupňovou škálou a určen druh odebraného materiálu (semena, rouby nebo řízky). V Jihočeském regionu bylo odebráno pro další záchranu genofondu 168 položek v počtu 186 exemplářů. Z regionu Blatensko byly hodnoceny tři stromy, a sice lípa v Březí (dnes označovaná jako Divadelní lípa v Březí), Buk Velenovského a Závišínská lípa (dnes označovaná jako Huťská lípa). Po zhodnocení byly odebrány rouby z lípy v Březí (přemnoženo 12 ks) a ze Závišínské lípy (přemnoženo 25 ks). Z namnožených rostlin byla v areálu výzkumného ústavu založena genová matečnice památných stromů, z níž jsou rostliny poskytovány ke zpětnému vysazení v jejich původních regionech.

Při tomto hodnocení vznikl záměr rozšířit vyhlašování ochrany stromů i na stromy v zámeckých parcích bez ohledu na stav údržby. Bylo rovněž zjištěno, že zdravotní stav památných dubů je obecně horší než u památných lip. (Tábor et al., 1998)

Péče o památné stromy probíhá v podobném duchu i v zahraničí. Jako přírodní památky jsou chráněny stromy např. v Německu, Polsku, Rakousku, Švýcarsku, Bulharsku a Řecku. Jako kulturní památky jsou významné stromy chráněny např. v Japonsku či Slovinsku. (Reš, 1998)

1.12 Význam památných stromů v krajině

Památné stromy jsou součástí krajinné zeleně a součástí vegetačního pokryvu krajiny. Vzhledem k jejich působení v krajině mohou být z hlediska ochrany přírody také významnými krajinnými prvky nebo součástmi významných krajinných prvků. Podle struktury lze rozlišit jednotlivé stromy (tzv. solitéry), skupiny stromů, aleje, stromořadí a porosty. Podle svého začlenění v krajině mohou památné stromy náležet ke dřevinám ve volné krajině či k dřevinám v sídlech (městech, vesnicích), nebo mohou být součástí břehových porostů, větrolamů, izolačních pásů apod. Památné stromy mají v krajině všechny obecné funkce krajinné zeleně, tedy funkci ekologickou, estetickou, stabilizační a zdravotně rekreační. Mimoto mají jako specifické prvky krajinné struktury řadu dalších významných funkcí, a to funkci krajino tvornou (významné krajinné dominanty), zvýrazněnou estetickou (mohutný vzrůst, malebný tvar koruny, kmene, habitu) a v neposlední řadě i funkci historickou (vazba na historickou osobnost, událost, pověst, legendu). (Reš, 1998) Existuje řada stromů připomínajících například konec roboty, konec nevolnictví, konec válek, návštěvu významných státníků, rok 1968 apod. (Němec, 2003) Plní tedy také funkci kulturně sociální.

Stromy jako takové, tedy nejen stromy památné a významné, mají nenahraditelný význam jak pro krajinu venkovskou, tak i krajinu městskou. Zeleň ve městech a obcích, jako stromořadí podél komunikací, parky, zahrady, jakož i zeleň poblíž obytných částí sídel, ovlivňuje mikroklima sídla a sídelní infrastrukturu a výrazně zpříjemňuje život v sídle. Jak uvádí Moore (2009), stín stromů může snížit okolní teplotu až o 8 °C, přítomnost stromů v krajině může snížit rychlost proudění větru až o 10 %. Dalším efektem je např. redukce emisí uhlíku či zvýšení životnosti asfaltového povrchu komunikací až o 30 % díky zastínění. Stromy a zeleň přispívají rovněž k zadržování a absorbování vody během intenzivních srážek. Zmíněné efekty doplňuje i psychologický význam stromů a zeleně – tedy příznivý vliv na lidské zdraví a snížení projevů násilí a vandalismu. Vliv vzrostlých stromů na klima se projevuje také tím, že stromy filtrují znečištěný vzduch a zvlhčují okolní vzduch. Za nejvýznamnější environmentální přínosy mohutných stromů lze považovat produkci kyslíku, fixaci

oxidu uhličitého, redukci půdní eroze, zlepšení kvality ovzduší a redukci hluku. Věkovité stromy vytvářejí ekosystémy pro řadu nižších a vyšších organismů. (Moore, 2009) Stromy redukují intenzitu slunečního záření, tlumí hluk způsobený dopravním ruchem a fungují jako lapače prachu. Např. úroveň zachycení prachu lípou je na metr čtvereční plochy listů asi pětkrát vyšší než u platanu. Stromy dávají krajinnému rámci strukturu a silně ovlivňují vzhled krajiny. V kulturní krajině mají mimořádnou hodnotu. Pro člověka jsou symbolem života, narození a ochrany. V minulosti byly významné stromy považovány za místa radosti a lásky, místa vzpomínek, za místa s ochrannou mocí či místa míru. Solitérní stromy sloužily často jako znamení u cest či hraniční znamení. V současnosti jsou často viděny ve volném prostoru polí jako rušivé či zbytečné a dokonce za nebezpečné, pokud lemují komunikace. Jejich odstranění by však znamenalo velkou estetickou ztrátu. Drobné sakrální stavby, kapličky či kříže jsou téměř vždy chráněny stromem nebo skupinou stromů. Odpovídající prostorové působení v krajině mají i aleje a stromořadí. Platí, že tam, kde byla krajina osídlena, pěstovaly se stromy. Věkovité stromy jsou proto poznávacím znakem kulturní krajiny. (Nittinger, 2019)

Pro výběr konkrétních stromů k jejich vyhlášení za památné nejsou stanovena dosud přesná pravidla. Stromy je nutno hodnotit ze všech hledisek obecných funkcí krajinné zeleně, tedy funkce ekologické, stabilizační, estetické a zdravotně rekreační. K těmto hlediskům navíc přistupují kritéria stáří jedinců, mohutnosti či výjimečného tvaru koruny, mimořádné estetické hodnoty či dendrologického významu z hlediska druhové nebo ekotypové příslušnosti. Neméně významným hlediskem výběru je rovněž význam regionálně historický, který je dán vazbou k historickým událostem či osobnostem, k lokálním pověstem či legendám nebo kultovním místům. (Gergel et al., 2004)

2. Metodika práce

Při zpracování praktické části této práce vycházela autorka ze základních údajů Ústředního seznamu ochrany přírody AOPK ČR, hojně využívala dokumentace o památných stromech poskytnuté Odborem životního prostředí Městského úřadu v Blatné a fotodokumentace a pramenů dostupných v Městském muzeu Blatná.

Konkrétní část této práce se zabývá charakteristikou řešeného území, tedy regionu Blatenska, a to charakteristikou historického vývoje krajiny Blatenska a dále kulturně hospodářskou a přírodní charakteristikou tohoto území. Těžištěm konkrétní části práce je identifikace, popis a vyhodnocení památných a dalších významných stromů regionu, jakož i významných alejí a stromořadí, nacházejících se v řešeném území. Výsledkem provedených analýz je vytvoření katalogu památných stromů

v regionu Blatensko. Památné stromy jsou v katalogu popsány z hlediska místa jejich výskytu, důvodu ochrany, péče o ně a možných ohrožení a jsou u nich zjištěny a zaznamenány aktuální dendrometrické údaje. Současně je u památných stromů provedeno porovnání jejich stáří a zdravotního stavu a následně je posouzen jejich krajinářský a urbanistický význam. Každý katalogový list obsahuje v úvodu dvě fotografie památného stromu (letní a zimní aspekt), pořízené autorkou v období květen 2019 – březen 2020, mapku místa výskytu památného stromu v měřítku 1:16 000 a v závěru detailní, popřípadě historickou fotodokumentaci stromu, popř. stromů.

Základní metodou práce při hodnocení současného stavu památných a významných stromů regionu Blatensko byla práce v terénu uskutečněná autorkou v období květen 2019 – březen 2020. Výška stromů byla měřena výškoměrem Nikon – Forestry Pro, obvod kmene ve výšce 130 cm byl měřen ocelovým pásmem Well-balanced Profí Tape 7,5m. Při měření byla téměř vždy nutná asistence jednoho až dvou pomocníků. Fotodokumentaci stromů a alejí pořídila autorka fotoaparátem SONY DSC-WX350. Zdravotní stav a vitalita stromů byla posuzována přímým ohledáním, popř. z dostupných písemných záznamů, poskytnutých autorce orgánem ochrany přírody.

V další části textu jsou popsány a vyhodnoceny další významné stromy a významné aleje a stromořadí regionu, jak z hlediska jejich místa výskytu, historických souvislostí, tak zejména z hlediska jejich krajinářského a urbanistického významu. Východiskem pro tuto část práce byl autorce seznam významných stromů regionu Blatenska uveřejněný v roce 2007 v publikaci Stromoknižka (Kočovská et al., 2007), který obsahoval 137 dalších významných stromů regionu. Z tohoto seznamu autorka vybrala na 40 jedinců výjimečných vzrůstem, stářím a vzhledem, a to tak, aby bylo výběrem pokryto celé území regionu. Seznam byl aktualizován a doplněn o chybějící údaje zjištěné opět na základě vlastního měření a práce v terénu. Získané údaje byly zpracovány do přehledných tabulek. Text práce je rovněž doplněn fotografiemi detailů jednotlivých památných či významných stromů, zejména detailů koruny a kmene, a také historickými fotografiemi některých významných či zaniklých stromů nebo alejí, které bylo možno získat v muzeu.

V závěru praktické části práce se autorka pokusila navrhnout různé možnosti, jak vhodně prezentovat památné stromy Blatenska. Jednou z možností je návrh podrobného plánu poznávacího cyklistického výletu za památnými stromy. Doplňkovým prostředkem vhodné a účinné prezentace je taktéž navržení podoby informačního štítku, který se umísťuje u tabule s označením Památný strom.

3. Praktická část

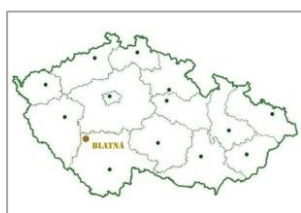
3.1 Charakteristika území Blatenska

V této podkapitole je provedena základní charakteristika řešeného území z hlediska územního, přírodního, historického a kulturně hospodářského.

3.1.1 Vymezení území Blatenska

Region Blatensko se nachází v severozápadní části Jihočeského kraje a náleží do okresu Strakonice. Lze jej vymezit několika způsoby. První možností je vymezení území Svazku obcí Blatenska, jež je tvořeno 32 obcemi převážně venkovského charakteru. Druhou možností je vymezení Blatenska jako území správního obvodu města Blatná s rozšířenou působností. Pro účely této bakalářské práce je použita druhá možnost, řešeným územím je tedy území správního obvodu města Blatná s rozšířenou působností. Tímto vymezením náleží do správního obvodu celkem 26 obcí a 85 základních sídelních jednotek, území má katastrální plochu 27 856 ha a žije v něm 13 551 obyvatel (zdroj: Český statistický úřad, údaje k 7. 8. 2019). Téměř všechny obce ze správních obvodů obcí s rozšířenou působností Blatná, Strakonice a Vodňany jsou sdruženy ve Svazku měst a obcí okresu Strakonice založeného v roce 1999 za účelem společného řešení dopravní obslužnosti a uspokojování dalších potřeb rozvoje území okresu Strakonice.

Obrázky 2a a 2b - Správní obvod obce s rozšířenou působností Blatná (Zdroj: Český statistický úřad)



3.1.2 Historický vývoj krajiny Blatenska

V období středního paleolitu byl reliéf krajiny přibližně stejný jako dnes. Krajinu pokrýval v teplejších obdobích les, v chladnějších obdobích převážně bylinná step a řídké borové nebo borobřezové lesíky. V době zhruba před 60 000 lety nastalo zřejmě největší ochlazení na severní polokouli a populace lovců se přesunuly na jih Evropy. K návratu lidí do prostoru jižních Čech došlo až v době mladšího paleolitu. Přírodní prostředí bylo v té době drsné a chladné, hospodářský život byl založen na lovu velkých savců. Život lidí se koncentroval do velkých táborů. V pozdním paleolitu (starší době kamenné) se klima začalo oteplovat a v průběhu pár tisíc let se ustálilo do dnešní podoby. Krajina byla tehdy pokryta převážně řídkým březoborovým lesem, druhové zastoupení rostlin bylo malé. Jak se podnebí postupně oteplovalo, docházelo ke stále většímu zalesnění. Tehdejší osídlení bylo soustředěno zejména kolem řek a jezer, kde byl lov snadnější. V období mezolitu (střední doby kamenné) se les díky zvyšující se teplotě a vlhkosti dostával i do vyšších nadmořských výšek a zvyšovalo se množství lesních živočišných druhů. V této době začal člověk pravděpodobně poprvé aktivně přetvářet své okolí tak, aby si zlepšil podmínky lovu zvěře a sběru plodin. Docházelo k vypalování lesů a k šíření rychle rostoucích keřů. Nejvíce archeologických nálezů z tohoto období pochází z území podél toku řeky Lomnice a jejích přítoků. Jednotlivé lovecké komunity nežily uzavřeně, nýbrž již cestovaly. Přibližně v době 6000 let př. Kr. se v jižních Čechách objevují stopy prvních zemědělců zabývajících se chovem dobytka a pěstováním obilí, zatím ale nelze hovořit o běžně osídlené krajině. Teprve v období 1800-1600 let př. Kr. začalo skutečné a soustavné osidlování jižních Čech, přičemž vrchol nastal v mladší době bronzové (zhruba 1000 let př. Kr.). V životě lidí hrály tehdy velkou roli vodní cesty spojující jih Čech s centrální částí Čech a s alpskou a podunajskou oblastí.

S počátkem doby železné lze již hovořit o vzniku kulturní krajiny. Přirozený vývoj krajiny je poznamenán činností člověka – mění se složení lesů, vodní toky i reliéf, odlesněná půda se mění na louky a pastviny, dochází k erozi obnažené země a zanášení toků řek. Během 7. - 6. století př. Kr. (tzv. halštatská kultura) přicházejí na Blatensko první stálí osadníci a zakládají malé vesnice či usedlosti na jižních či jihovýchodních svazích a v blízkosti vodotečí. Kvalita půdy v této oblasti je nižší. Pěstují se obiloviny a luštěniny. Krajinu tehdejší doby si lze představit jako enklávy odlesněných ploch podél řek a potoků. První etnikum obývajících území Blatenska jsou Keltové, vrchol osidlování nastává na počátku 2. století př. Kr. (v tzv. laténském období) zejména podél toku řeky Lomnice. Zmenšuje se velikost sídel, způsob hospodaření je obdobný tomu v předcházejících staletích. Jedním z nejvýznamnějších nálezů z doby laténské je objev depotu nástrojů a náradí v obci Bezdědovice a nález čtyřúhelníkového ohrazení v Bělčicích. Poblíž obce Bezdědovice jsou dosud znatelné stopy po těžbě zlata, a sice

rýžovnické sejpy podél Závišínského potoka. Podobné sejpy a zlatonosné nánosy se nacházejí v blatenském parku či podél Škvořetického potoka u Buzic. Koncem 1. století př. Kr. (období římské) se přesouvá na naše území germánské obyvatelstvo ze severu. Přichází do krajiny značně odlesněné se zřetelnými stopami předchozího obhospodařování. Lomnicko v té době tvoří jakousi uzavřenou enklávu stranou od souvisle osídlené centrální části jižních Čech a spojnici s Čechami středními. Na konci starší doby římské dochází k vysídlení oblasti. (Dreslerová et al., 2003) Až v průběhu 8. a 9. století n. l. přicházejí Slované do krajiny znovu souvisle pokryté lesy a zakládají osady přibližně ve stejných areálech jako kolonisté v dobách předchozích. K významným prvkům v krajině té doby patří mohylová pohřebiště (např. v Bezdědovicích – lokality Bílé kameny a Na staré mýti, popř. v Sedlické oboře). České území je ovládáno několika knížectvími, která zakládají opevněné hrady s palisádami a příkopy. Vrcholného vývoje jejich podoby dosáhly hrady ve 13. a 14. století. Jedním z nejdůležitějších mocenských center knížecího přemyslovského státu pro oblast jižních Čech, a pro region Blatenska rovněž, byl Prácheňský hrad, který dal později jméno celému historickému kraji. Po celé období středověku byla základem tehdejší společnosti půda. Byla soustředěna do rukou panovníka, šlechty a církve. Přeměna české krajiny ve vrcholném středověku s sebou přinesla výraznou změnu, a to kamenné hrady. Mezi nejstarší české kamenné hrady nížinného typu patřil hrad Blatná, jenž dostal jméno podle charakteru okolní krajiny (blatná ve staročeštině znamená blátivá, močálovitá země, pozn. autorky). Na jeho místě stála původně uprostřed zemědělské krajiny středověká tvrz. Kolem hradu záhy vzniklo prosperující městečko. (Dreslerová et al., 2003). Výjimečnost blatenského hradu, kterou dokládají zbytky románské kaple, nevylučuje možnost jeho původně královského založení (Kuča, 1996).

Na Blatensku se dochovaly další středověké tvrze, nacházející se zejména na okraji Blatenské pánve. Jednou z nich je např. Buzická tvrz, sídlo významného českého rodu Buziců z Buzic, připojená v 15. století k panství v Blatné. Dalším příkladem je tvrz v obci Škvořetice, která vznikla ve 14. století jako vodní tvrz v bažinatém terénu. Středověká města a městečka byla, pokud jde o rozlohu, poměrně malá, lze hovořit o úrovni větších vesnic. Město Blatná se postupně stalo významným centrem pro oblast Blatenska. Od 12. století dochází k výrazné přeměně krajiny. V mnohých oblastech probíhalo nahrazování rozptýlených dvorců kompaktnějšími sídly, vesnicemi či městy. Docházelo k vnitřnímu zahušťování sídelní mozaiky zemědělských ploch. V době vrcholného středověku byla Blatná jedním z důležitých center zemědělského osídlení. Později, ve 14. století, bylo trvalé osídlení regionu doplněno většinou obcí známých v současnosti a některé oblasti byly dosídleny až v novověku (např. oblast východně od Mačkova a oblasti severně a východně od Bezdědovic). Středověké lesy byly lemovány pluzinami, byly vcelku dobře prostupné, a to hlavně kvůli lesní pastvě. Lesy byly

v regionu tvořeny především stromy listnatými, zejména duby, buky a lipami, které občas prostupovaly areály s převahou borovic a jedlí, místy i smrků. Tehdejší les byl také součástí mentálního obzoru člověka: vyskytovaly se v něm temné síly a čarovné bytosti a samozřejmě lapkové a loupežníci, takže do něho člověk nerad vstupoval, pokud nemusel.

Geomorfologie terénu, dostatek vodních toků a zejména síť mokřadů předurčovala oblast Blatenska ke vzniku sítě umělých vodních ploch, rybníků. Začaly vznikat ve 14. století z křesťanské potřeby postního rybího masa. Na Blatensku se rozvinulo budování rybníků zejména zásluhou Zdeňka Lva z Rožmitálu, tehdejšího majitele Blatné. Ten nechal například v letech 1492-1503 vybudovat Střížovnický rybník, dnes pojmenovaný Labuť, který je největším rybníkem Blatenska, a většina rybníčních staveb na Blatensku pochází z období jeho působení na Blatné. Další majitelé Blatné nadále rozšiřovali blatenské rybníkářství, takže v 18. století ve v oblasti Blatenska nacházelo téměř 600 hektarů rybníčních ploch.

V 16. století byly hlavními majiteli pozemků rytířské rody, vznikla řada panství nižší šlechty a malých rytířských statků, na Blatensku jmenovitě např. Drahenice a Škvořetice. Některé statky nižší šlechty vlastnily jen jednu vesnici, jiné jich měly více. Šlo o jakési malé zámečky, které byly součástí přilehlých hospodářských podniků. Sakrální architektura období renesance nezasáhla nijak výrazně do vzezření krajiny. Naprostá většina obyvatel byla zaměstnána v zemědělství, na statcích a panstvích se nadále uplatňoval trojpolní systém hospodaření. Vzezření krajiny výrazně poznamenal až nástup baroka v době pobělohorské, kdy na velké statky přicházejí noví vesměs cizozemští katoličtí šlechtici. Rekatolizace přinesla nejen násilné prosazování víry, ale různými prostředky založenými na zvýšené emocionalitě nabízela lidem nové a působivé prostředí. Je zajímavé, že až do roku 1848 převažoval ve správním rozdělení území princip osobního vlastnictví nad principem územním. Barokní krajina a siluety kostelíků, božích muk a poutních míst jsou projevem toho, že si člověk začal uvědomovat dočasnost svého působení. Stopy baroka nacházíme v krajině Blatenska dodnes. Pro obyvatele jihočeského regionu je typická jistá vlastnost, a to malá ochota ke změně. Spolu s menší hustotou osídlení a nižší úrodností půdy tyto vlastnosti pravděpodobně vedly k tomu, že od dob baroka se vzhled krajiny na Blatensku téměř nezměnil. (Dreslerová et al., 2003) Na mapách vojenského mapování je zřetelné vedení dálkových cest Blatenskem v 18. a 19. století. Mapa 2. vojenského mapování (1836-1852) na obrázku 3 ukazuje, že většina hlavních tras již tehdy byla lemována pravidelnými alejemi či stromořadím.



Obrázek 3 - Krajina Blatenska - Výřez mapy 2. vojenského mapování (1836 -1852), měřítko 1:28 800
(Zdroj: www.oldmaps.geolab.cz - II. vojenské (Františkovo) mapování - Čechy, list W_13_II)

Podstatnými změnami v dnešní krajině Blatenska proti krajině 18. a 19. století jsou jednak vyšší míra zalesnění a jednak hustší síť silnic. V roce 1899 byla vybudována železnice Nepomuk – Blatná a Břežnice – Strakonice. (Kuča, 1996) Změn nastalo samozřejmě více - byla vybudována řada nových staveb, mosty, továrny – ale lze říci, že ani tyto moderní zásahy do krajiny nenarušily tradiční a starobylý ráz Blatenska, který přijíždějí obdivovat lidé zdaleka. Bohužel ale pro pěšího poutníka ztratila krajina svůj lidský rozměr, stala se neprůchodnou – některé polní cesty jsou zničené, příkopy plné křovin. Ubývá obyvatel na vesnici a přibývají chalupáři. Doba minulá přinesla i zkázu či zánik řady architektonických památek (např. ruiny hradu Křikava byly téměř rozebrány).

Ve druhé polovině 20. století byl vývoj krajiny Blatenska narušen scelováním pozemků a intenzifikací zemědělské výroby. Byla poškozena nejen příroda, ale i vztahy obyvatel k jejich krajině. Do rázu krajiny zasáhlo rovněž budování velkých kamenolomů, např. u Rečice, Drahenického Málkova či Vahlovic. (Albrecht et al., 2003) Vytěžený kámen, biotitický granodiorit, blatenský typ, je vhodný pro hrubou kamenickou výrobu, tj. dlažební kostky obrubníky, pomníky apod. Jeho červená odrůda, jejíž barva je dána růžovými až červenými živci, se vyskytuje v trojúhelníku Blatná – Bezdědovice – Paštiky a dále u Lapače východně od Blatné. (Pešková, 1988)

Za významné prvky současné krajiny Blatenska lze považovat četné rybníky, souvislé lesní porosty, velké množství drobných sakrálních staveb a věkovité majestátní stromy, jak je vidno na obrázcích 4a a 4b.



Obrázek 4a - Krajina Blatenska (Foto autorka, 2019)



Obrázek 4b - Okolí Blatné (Foto E. Faja, 2019)

3.1.3 Kulturní a hospodářská charakteristika Blatenska

Město Blatná patří se svými 7000 obyvateli mezi menší města. Městem prochází významná silnice II. třídy z Písku do Plzně. Mezi významnější průmyslové podniky patří Tesla, a. s., založená jako Tesla, národní podnik již v roce 1958, dále Dura Automotive CZ, Vishay, Blatenské strojírný, Blatenská ryba a Zámecký lihovar. Město je střediskem obchodním, kulturním, správním a školským. Nachází se zde dvě základní školy, jedna střední škola a jedno střední odborné učiliště. Blatensko je území méně urbanizované, v převážné míře využívané pro zemědělskou výrobu.

První písemná zmínka o Blatné pochází z roku 1235, kdy je připomínán Vyšemír z Blatné. Tehdy stál kamenný hrad na skalní vyvýšenině uprostřed říčky Lomnice. Na zámeckém nádvoří jsou dosud patrné zbytky románské stavební fáze. Před rokem 1400 došlo k výrazné přestavbě hradu a k terénním úpravám, hrad postupně měnil svou podobu na renesanční zámek a později došlo i k úpravám barokním a empírovým. Město je s existencí hradu a zámku jednoznačně spojeno. V roce 1502 byly městu uděleny králem Vladislavem II. Jagellonským dva výroční trhy, v letech 1513/14 král povolil městečko ohradit, v roce 1601 povýšil císař Rudolf II. Blatnou na město (Kuča, 1996) Ve středověku byla Blatná křižovatkou dvou dálkových komunikací. (Dreslerová et al., 2003) Tyto dva na sebe kolmé směry obou obchodních tras se staly základním kompozičním znakem půdorysu města. Širší, východozápadní, se stala prostorem náměstí, a užší a delší, severojižní, si zachovala ráz živé ulice. Obě trasy vytvářejí jádro města. (Sekera, 2000) Půdorys města je tak zformován do neobvyklé podoby dvou ulicových náměstí napojených do pravého úhlu, jejichž parcelace na jižní a západní straně původně končila okrajem nivy. Základní ulicová osnova městečka byla postupně doplňována jen drobnou zástavbou mezi oběma náměstími a těžiště městečka zůstalo v okolí kostela. Na přelomu 15. a 16. století bylo městečko ohraničeno vodním tokem pravděpodobně umělého původu, a sice později zaniklou struhou z Pustého rybníka do rybníka Předního Topiče. Dole pod hradem se pak soustřeďovaly výrobní objekty jako mlýny, sádka, sladovny. Novodobý urbanistický rozvoj města ovlivnil od počátku

20. století zdejší rodák K. Fiala, který projektoval výstavbu řady veřejných budov ve městě. Za 1. republiky se město rozšířilo o nové bloky severovýchodně od obou náměstí a zejména o nové bloky rodinné zástavby směrem k nádraží. (Kuča, 1996)

V meziválečném období proslavil Blatnou pěstitel růží Jan Böhm. Jeho růžové plantáže zaujímaly plochu přes 30 ha, výpěstky se vyvážely do celého světa. Pěstitel uvedl na trh více než 50 nových odrůd a obdržel řadu domácích i zahraničních ocenění. Od té doby je Blatná nazývána „městem růží“. Většina návštěvníků města putuje na prohlídku vodního zámku. Pro svůj romantický vzhled a nádherná zákoutí přilehlého zámeckého parku je zámek často využíván i filmaři. Park o rozloze 42 ha vznikl na počátku 19. století z původní lovecké obory. Jak uvádí Siblík (1915), patřila tato obora již v 17. století k největším oborám v Čechách. Po celou dobu své existence je park oživován stádem daňků, v posledních letech rovněž početným hejnem pávů. V parku se dochovaly monumentální duby jako pozůstatky původní obory. O nich a další významných dřevinách parku bude pojednáno podrobně v podkapitole 3.7. Dalším významným objektem v centru města je děkanský kostel Nanebevzetí Panny Marie, původně románský, založený Bavorem ze Strakonice (připomínán roku 1295) a vybudovaný v letech 1444-1515 v pozdně gotickém slohu pány Lvy z Rožmitálu. (Kuča, 1996) Jeho interiér je tvořen síťovou klenbou milevského typu a sklípkovou klenbou síňového dvoulodí nesenou štíhlými sloupy. Vybavení kostela je barokní. V Blatné působila řada významných osobností, např. obrozenecký básník Jan Pravoslav Koubek, či český biolog a filosof Jan Evangelista Purkyně. Narodil se zde operní pěvec Karel Strakatý, který poprvé zpíval v roce 1834 při premiéře Tylovy hry Fidlovačka píseň Kde domov můj. (Sekera, 2010)

Tradičními řemesly na Blatensku byly vždy kamenictví, obuvnictví, cukrářství a rybníkářství. O vývozu blatenského kapra do ciziny již v dávné minulosti svědčí skutečnost, že dnešní silnice vedoucí z Blatné do Nepomuka (E49) byla ještě v 19. století ve starých vojenských mapách označována jako Fischer Strasse (Rybářská cesta). Stehlík (1986) ji nazývá „fišerka“. Vývoz ryb z panství směřoval do Chebu a odtud do Německa. Tudy procházela již od středověku významná obchodní cesta spojující jižní Čechy se západními. Byla vybudována v roce 1812 jako silná cesta - silnice s mosty, zvaná císařská, vycházela z Českých Budějovic ze silnice linecké a vedla na Prahu. Mohly se na ní potkávat dva čtyřkolové vozy s těžkým nákladem. Vedla také přes Sedlici, Blatnou, Lnáře a Kasejovice. Tradičně se ryby dovážely i do Prahy (pražští obchodníci požadovali dopravu až k Vltavě), obchodovalo se i s obilím, dřívím a jiným zbožím. Obchodní teritorium bylo závislé na dalších obchodních stezkách - jedna taková vedla od nepaměti z Písku přes Radomyšl, Sedlici, Škvořetice, Buzice (kamenný most přes řeku Lomnici), odtud do Myštic a dále přes Březnici na Prahu. V Myšticích byla v 16. století vybudována formanská hospoda u Labutě,

v níž jsou dodnes zachovány gotický sklep, mázhaus a zbytky krbu. Jiná obchodní cesta vedla z Blatné kolem Bezdědovic, přes Bílý most do Závašína a dále do Bělčic, aby se v Březnici setkala s cestou předchozí. (Sekera, 2000)

V období socialismu bylo severní náměstí na východní straně narušeno poměrně necitlivou zástavbou a demolicemi, přesto si jádro města Blatná zachovalo památkový charakter a v roce 1990 bylo vyhlášeno městskou památkovou zónou. (Kuča, 1996)

V okolí Blatné se nachází řada pozoruhodných staveb a objektů. V obci Paštiky tvoří krajinnou dominantu barokní kostel, v obci Bělčice se nachází rodný domek spisovatele Ladislava Stehlíka, v obci Lnáře láká návštěvníky raně barokní zámek s goticko-renesanční tvrzí. Zvláštní atmosféru mají tzv. Čertovy kameny, v jejichž blízkosti vede krajinnou naučná stezka a jeden izolovaný balvan se dokonce nachází v obytné zóně města Blatné v ulici Na Bílé husi.

3.1.4 Přírodní charakteristika Blatenska

Krajina na Blatensku je charakteristická velkým množstvím rybníků a nevýraznými výškovými rozdíly (430 až 660 m n. m.). Výrazným prvkem krajiny je rozptýlená zeleň – porosty stromů a keřů na mezích, kolem komunikací a vodních toků. Krajina je členitá a poskytuje dobré útočiště ptactvu i dalším živočichům. Soustava rybníků a struh, protkaná lesními remízky, hrázemi porostlými stromovým a alejemi starých dubů, je zde pozůstatkem staré krajinné regulace, která sloužila k hospodárnému využití blatenské kotliny i širšího okolí. Tyto krajinné úpravy dotvářející produktivní krajinu dosud nepozbyly své monumentality a estetického působení a jsou příkladem odpovědně pojatého díla i pro současnost. (Sekera, 2000)

Blatensko náleží do mírně teplé klimatické oblasti, průměrná roční teplota vzduchu se pohybuje mezi 7,0 a 7,5 °C, velké vegetační období trvá v průměru 210 dnů. Region patří k sušším regionům Jihočeského kraje, nejméně atmosférických srážek spadne v údolí řeky Lomnice (průměrně 550 mm za rok), na úpatí Brd v okolí Bělčic spadne v průměru 600 mm srážek za rok. Na většině území má výraznou převahu západní směr větrů. Na severu zasahuje na Blatensko úzký výběžek jižní části Březnické pahorkatiny s malou částí okrsku Bělčická pahorkatina (Holý vrch, 590,3 m n. m.), na jihu Mirotická vrchovina s nejvyšším bodem Trubný vrch (576,6 m n. m.) jihozápadně od Sedlice. Blatenskou kotlinu ze severu ohraničuje Hvožd'anská pahorkatina (Kněžská hora, 560 m n. m.), západně od Lnář Kasejovická pahorkatina (Jezbyní, 576,8 m n. m.) a dále na jihu pahorkatina Radomyšlská (Tisovník, 588,9 m n. m.). Podle půdních poměrů spadá oblast Blatenska do regionu kambizemí, podél menších toků a poblíž rybníků se vyskytuje glej typický, ojediněle i pseudoglejový. Po obou březích Lomnice pokrývá nevápnité nivní sedimenty fluvizem glejová střídavě s fluvizemí typickou. Jedná se tedy o převážně kyselé hnědozemě nižší zemědělské

kvality. Lesy zaujímají přibližně 25% území, převládají smrky, následuje borovice a modřín, z listnatých stromů převládá dub, poté je buk a lípa. (Albrecht et al., 2003)

Blatensko lze zařadit do základní geologické jednotky Český masív. Je to vlastně náhorní plošina svažující se jihovýchodním směrem. V terénu jsou zřejmé malé výškové rozdíly, na severu zasahují do regionu Brdy, na jihu poslední výběžky Šumavy. Krajina má mírně zvlněný ráz. Region není bohatý na nerostné suroviny, na území se nachází pouze zásoby stavebního kamene. Územím Blatenska neprotéká žádný velký vodní tok. Významnějšími toky jsou řeka Lomnice s povodím 277,64 km² a Závišínský potok, což je levý a zároveň největší přítok řeky Lomnice v tomto regionu. Lomnice tvoří hlavní vodní osu regionu a je na ni vázána celá rybniční soustava. Závišínský potok protéká lesnatou Blatenskou pahorkatinou do Blatenské rybniční kotliny a část jeho toku se nachází ve II. vodárenském pásmu. Říční i potoční síť je poměrně pomalá s kolísajícími stavy vody. Pro Blatensko je typická rozsáhlá rybniční soustava čítající v současnosti přibližně 350 rybníků (třetí největší soustava v ČR). Jak již bylo uvedeno, většina rybníků byla vybudována od druhé poloviny 15. století do první poloviny 16. století. Nejvýznamnější stavby z této doby jsou rybníky Velký Bělčický, Metelský, Velký Kocelovický či rybník Labuť. Rybníky zaujímají téměř 5% území regionu, což je vysoko nad republikovým průměrem. Pro zásobování vodou je Blatensko napojeno na vodárenskou soustavu Jihočeského kraje (vodní nádrž Římov), dalšími zdroji jsou domovní studně či vrty. Záložními zdroji vody jsou Závišínský potok a úpravna vody v Bezdědovicích. Uspořádáním rybníků na vodních tocích je na Blatensku zvýšeno riziko vzniku povodní. Po poslední ničivé povodni v roce 2002 byla na většině rybníků vybudována moderní protipovodňová zabezpečení a byly zpevněny hráze. Pokud jde o kvalitu ovzduší, je území Blatenska zařazeno mezi území s nepřekročenou limitní hodnotou a mezi tolerance. Pro Blatensko jsou charakteristické nejen rybníky, ale i lesy a současně s tím i specifické hospodářské stavby zvané hajnice, kombinující funkci lesnické hájovny a rybářské bašty. Jde často o samoty s výraznou urbanistickou hodnotou. Plní jednak funkci významných orientačních bodů, jednak poskytují obraz dřívějších způsobů hospodaření. (Územně analytické podklady ORP Blatná, 2016)

V poválečném období díky velkoplošnému hospodaření došlo k výraznému zhoršení životního prostředí a nepříznivému vlivu na stav přírody. Mnohde docházelo k šablonovitému spojování pozemků a honů, byly odstraňovány meze na svazích, čímž docházelo ke zrychlené erozi, dále remízky, břehové porosty i doprovodná zeleň cest i soliterní zeleň, čímž se snížila diverzita krajiny a ohrozila přírodní rovnováha. Nadměrná chemizace způsobila ústup nebo vymizení některých druhů rostlin či živočichů. (Treybal, 1988). V současné době dochází k opětovné obnově přírodní rovnováhy.

Současného návštěvníka Blatenska upoutají v krajině zejména staré majestátní stromy v alejích podél silnic nebo lemující hráze rybníků, ale také skupiny stromů v historických parcích či solitérní mohutné stromy ve volné krajině. Jsou typickým znakem a prvkem zdejší krajiny. Výsledkem snah majitelů dřívějších panství o kultivaci krajiny jsou přírodně krajinářské parky a aleje, mající vysokou estetickou hodnotu. (Dreslerová et al., 2003)

3.2 Chráněná území na Blatensku

Vysoká hodnota zdejší krajiny je vyjádřena množstvím chráněných území, která se zde nacházejí. Podle záznamů v Ústředním seznamu ochrany přírody a krajiny AOPK je k 1. březnu 2020 na Blatensku vyhlášeno 13 maloplošných zvlášť chráněných území a 14 lokalit s památnými stromy či skupinami stromů. Dosud zde bylo vyhlášeno 6 přírodních památek (Kadovský viklan, Nový rybník u Lnář, Pastvina u Zahorčic, Smyslov, Závišínský potok, Blatná), 7 přírodních rezervací (Dolejší rybník, Hořejší rybník, Kocelovické pastviny, Sedlická obora, Velká Kuš, Kovašínské louky, Újezdec), jedna národní přírodní památka (Kocelovické pastviny, vyhlášena 2018) a 14 památných stromů či jejich skupin s celkovým počtem 18 chráněných jedinců. Ústřední seznam eviduje 16 lokalit památných stromů, ale dva památné stromy již v minulosti zanikly. V regionu Blatensko je registrováno sedm Evropsky významných lokalit. (AOPK, 2020)

3.3 Ochrana památných stromů na Blatensku

„Přátelé přírody měli by pamětníky ty vzíti v ochranu, poukázati na sobecké jich ničení a dle možnosti zamezovati jich vymizení.“ (Chadt, 1908) V duchu této rady J. Evangelisty Chadta se nese celá historie ochrany památných a významných stromů v regionu Blatensko. Oblast Blatenska je v tomto prastarém Chadtově soupisu zastoupena dvěma památnými stromy, a to „dubem královny Johanny“ (*Quercus robur*) a javorem červenokvětým (*Acer rubrum Linné*), oba nacházející se v blatenském zámeckém parku (Chadt, 1908 ex. Ptáček, 1908) U prvního jmenovaného stromu uvádí Chadt odhadované stáří přes 400 let, obvod kmene v prsní výšce 6,8 m a výšku 25 m. U druhého stromu uvádí přibližné stáří 100 let, výšku 20 m a obvod kmene 1,4 m. Dále jsou zmíněny významné lípy na hřbitově březnickém u Blatné, o nichž se vyprávělo, že pod nimi odpočíval Jan Žižka se svým vojskem a k nimž každoročně směřuje procesí havířů z Březových Hor u Příbrami, dále smrk na hřbitově březnickém u Blatné a duby v zámecké oboře v Březnici u Blatné. (Chadt, 1908) Je nutno doplnit, že v době vzniku soupisu bylo okresní hejtmanství blatenské tvořeno soudním okresem blatenským spolu se soudním okresem březnickým. (Sekera, 2000)

Již od 19. století byla důležitou silou při ochraně stromů aktivní účast obyvatelstva a začaly vznikat různé spolky. V letech 1904-1951 působil významně na našem území výše zmíněný Svaz českých spolků okrašlovacích, který vydával časopisy *Krása našeho domova* a *Okrašlovací rádce*. V roce 1908 bylo započato se systematickým soupisem přírodních památek. V roce 1909 vznikl Fotografický archiv Svazu, v němž se dokumentovaly přírodní památky, stromy, keře a živočichové. Na konci roku 1945 sdružoval Svaz celkem 379 Okrašlovacích spolků. Velkou aktivitu vyvinul Svaz v zakládání botanických rezervací a v evidenci starých a vzácných stromů v jednotlivých regionech, která byla v některých městech i vydána tiskem. Neprováděl se pouze soupis, ale Svaz se zabýval také formami ochrany stromů, jako konzervací, zastřešením, zpevněním vykotlaných stromů apod. Nejstarším spolkem na Strakonicku byl Okrašlovací spolek Renner ve Strakonících, založený již v roce 1878. (Kupka, 2010) Okrašlovací spolek v Blatné byl založen roku 1908 na popud majitele panství Ferdinanda Hildprandta a Antonína Kaliny, pozdějšího vyslance našeho státu, a starosty města Rudolfa Zdráhala. Hlavní náplní činnosti spolku byla údržba městských sadů a údržba stromoví ve městě i okolí. Spolek založil nedaleko centra města Husovy sady o rozloze 2 ha, kde byly vysázeny stromy a keře zejména vzácných druhů. Ve 20. letech 20. století pak byla vybudována další část městských sadů na druhém břehu řeky Lomnice v místech, která byla dosud využívána jako pastviny. Spolek měl rovněž na starosti správu sadů před školní budovou. V roce 1923 provedl úpravu okolí kolem Sochy svobody a v roce 1925 zabezpečil osázení Koubkovy a Nádražní třídy ušlechtilým stromovím při školní stromkové slavnosti v počtu 100 stromů (zejména štěpné hlohy a kulovité akáty). V té době byla také vydlážděna kostkami hlavní třída města, zřízeny široké kamenné chodníky v centru a upraveno nábřeží kolem zámku. (Smrčka, 1926) Ne vždy se činnost okrašlovacího spolku setkala s uznáním občanů, jak dokládá výňatek z článku uveřejněného v Blatenských listech z roku 1938: *„Okrašlovací spolek v Blatné každoročně vysazuje v městě stále nové stromky a to jen kulovité akáty. Jiných stromů nezná.“* A dále: *„...jest akát jediný strom, který jest nositelem a líhni všech škůdců ovocného stromoví a nedoporučuje se proto vysazování jeho v blízkosti zahrad a sadů...Ve východních Čechách, ba i v Praze, vysazují ovocné stromy do ulic.“* (Anonymus, 1938)

V 50. – 80. letech minulého století byla státní ochrana přírody na Blatensku zajišťována odborem kultury Okresního národního výboru ve Strakonících společně s aktivem dobrovolných pracovníků, konzervátorů a zpravodajů. Jeho činnost se soustřeďovala na péči o chráněná území. Na počátku 80. let byla v okrese Strakonice pouze dvě, z toho jedno na Blatensku (Nový rybník u Lnář) a až v roce 1985 byla vyhlášena další. Ochrana nelesní zeleně v obcích a v zemědělské krajině byla řešena podle vyhlášky č. 142/1980 Sb. Péče o krajinu, její estetické hodnoty a ekologickou

vyváženost byla řešena zákonem č. 40/1956 Sb., o ochraně přírody. Významnou pomoc už tehdy poskytoval Český svaz ochránců přírody, založený v roce 1979, pobočka Blatná byla založena v roce 1980. (Pykal et Treybal, 1988)

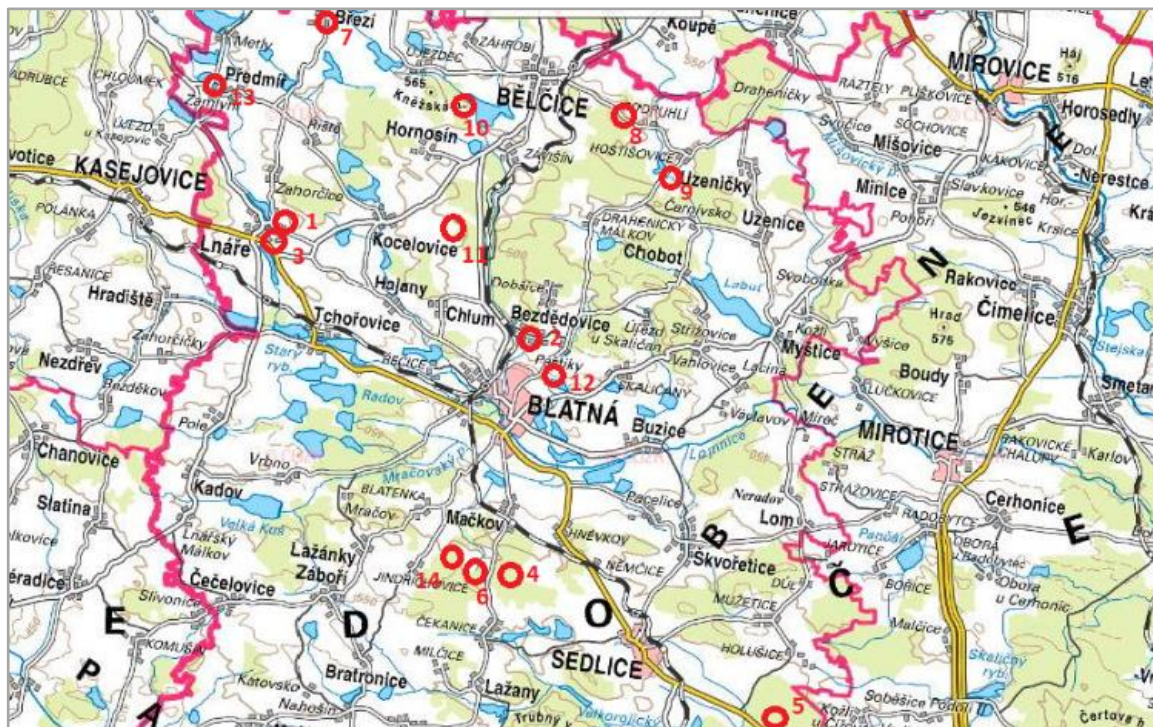
Jednou z nejvýznamnějších osobností ochrany památných stromů na Blatensku byl pan profesor **František Machovec** (1909-1985). O ochranu přírody se zajímal již v době, kdy se to jaksi „nenosilo“. Po studiích na Učitelském ústavu v Příbrami a na Přírodovědecké fakultě Univerzity Karlovy působil jako pedagog ve školách na Blatensku a později na Gymnáziu ve Strakonících. Vypomáhal také jako průvodce na zámku v Blatné. Jeho znalosti mnoha vědních oborů, houževnatost a píle mu umožnily věnovat se vědecké práci. Jako konzervátor ochrany přírody pro Blatensko se zajímal o výskyt chráněných rostlinných či živočišných druhů a dokumentoval významné stromy v regionu. Přátelil se s básníkem jihočeské krajiny Ladislavem Stehlíkem a sbíral pověsti svého kraje. (Cihlová, 2019) Právě z iniciativy prof. Machovce byla již v 70. letech navržena většina současných památných stromů regionu na vyhlášení a ochranu podle tehdy platného zákona.

V regionu Blatensko se v současné době nachází celkem 14 lokalit památných stromů chráněných dle zákona č. 114/1992 Sb., o ochraně přírody a krajiny. Památné stromy se nacházejí jak v intravilánu, tak v extravilánu, většinou na místech veřejně přístupných. V následujícím textu budou popsány a analyzovány nejen stromy **památné**, ale rovněž další existující stromy **významné** svým vzrůstem, věkem, druhem dřeviny, či stromy, k nimž se váží historické události nebo pověsti. V závěru budou zmíněny také památné stromy již **zaniklé**. V regionu se nenacházejí žádné památné aleje ani památná stromořadí. Přesto se autorka této práce pokusí popsat, porovnat a zhodnotit i vybrané významné **aleje a stromořadí**, která jsou od nepaměti součástí zdejší krajiny.

Základní identifikační údaje registrovaných památných stromů byly čerpány z Ústředního seznamu ochrany přírody a krajiny AOPK. Tyto údaje byly doplněny o data zjištěná na odboru ochrany ŽP Městského úřadu v Blatné (zejména historická fotodokumentace, údaje o ošetření stromů) a o informace získané v Městském muzeu v Blatné (zejména místní pověsti, historické události). Zjištění dendrometrických údajů jednotlivých dřevin bylo provedeno vlastním měřením v terénu. Výsledkem provedeného šetření je katalog památných stromů Blatenska s detailním posouzením krajinářského, urbanistického, historického, popř. dalšího významu jednotlivých památných stromů. Základní přehled památných stromů poskytuje tabulka 1, lokality výskytu jsou vyznačeny v obrázku 5 (čísla stromů na mapce odpovídají pořadovým číslům stromů v tabulce).

Tabulka 1 - Základní přehled památných stromů na Blatensku (k 1. březnu 2020)

Č.	Kód	Název památného stromu	Druh dřeviny/ vědecký název	Katastrální území	Datum vyhlášení
1.	102691	Augustiniánské lípy ve Lnářích	Lípa velkolistá <i>Tilia platyphylla</i> a lípa malolistá <i>Tilia cordata</i>	Lnáře	26.04.2001
2.	102665	Bezdědovický dub	Dub letní <i>Quercus robur</i>	Bezdědovice	15.11.2003
3.	102692	Brandlova lípa ve Lnářích	Lípa velkolistá <i>Tilia platyphylla</i>	Lnáře	10.06.2001
4.	102695	Buk Velenovského	Buk lesní <i>Fagus sylvatica</i>	Čekanice	18.04.2001
5.	102671	Czernínských dub v Sedlické oboře	Dub letní <i>Quercus robur</i>	Holušice u Mužetic	10.05.2001
6.	102668	Čekanický dub	Dub letní <i>Quercus robur</i>	Čekanice	20.11.2001
7.	102696	Divadelní lípa v Březí	Lípa velkolistá <i>Tilia platyphylla</i>	Březí u Blatné	29.03.2001
8.	102689	Fiřtova lípa v Podruhlí	Lípa malolistá <i>Tilia cordata</i>	Podruhlí	06.04.2001
9.	102674	Hostišovické lípy	Lípa velkolistá <i>Tilia platyphylla</i> (jedna z lip zanikla)	Hostišovice	06.04.2001
10.	102683	Huťská lípa	Lípa malolistá <i>Tilia cordata</i>	Závišín u Bělčic	18.04.2001
11.	102693	Paračovské lípy	Lípa malolistá <i>Tilia cordata</i>	Kocelovice	04.07.2001
12.	102669	Paštická lípa	Lípa malolistá <i>Tilia cordata</i>	Bezdědovice	05.04.2002
13.	102670	Předmířská lípa	Lípa velkolistá <i>Tilia platyphylla</i>	Předmíř	05.07.2001
14.	102672	Rošický klen	Javor klen <i>Acer pseudoplatanus</i>	Jindřichovice u Blatanky	20.04.2001



Obrázek 5 - Lokality všech památných stromů v regionu (Zdroj: cuzk.cz, zakres vlastní)

3.4 Katalog památných stromů na Blatensku

Jednotlivé památné stromy jsou v katalogu seřazeny v abecedním pořádku. U každého stromu jsou uvedeny základní identifikační údaje, místo výskytu, obvod kmene ve výšce 130 cm nad zemí, výška stromu, jeho forma, důvod ochrany, ochranné pásmo, možná ohrožení, věková kategorie, zdravotní stav. Pokud je na stanovišti chráněno více stromů, jsou jednotliví jedinci označeni písmeny A, B atd. Věková kategorie je popsána následovně: kategorie I jsou památné stromy kmetského věku (nad 400 let), kategorie II představuje památné stromy zralého věku (200 až 400 let) a konečně kategorie III zahrnuje památné stromy mladého věku (do 200 let). Zdravotní stav stromu je charakterizován touto pětistupňovou škálou: stupeň 1 - výborný, stupeň 2 - velmi dobrý, stupeň 3 - mírně poškozený, ale životaschopný, stupeň 4 - silně poškozený, stupeň 5 - mrtvý nebo silně odumírající. Detailní porovnání zdravotního stavu jednotlivých památných stromů na Blatensku je uvedeno následně v podkapitole 3.5. Na každém katalogovém listu jsou připojeny dvě fotografie stromu (letní a zimní aspekt), popřípadě fotografie detailů stromu či skupiny stromů, jakož i fotografie historické. Jádrem každého katalogového listu je pak popis stromu a jeho lokality, popis historického či literárního kontextu a určení krajinářského či urbanistického významu stromu. Každý katalogový list je doplněn také mapkou výskytu stromu či skupiny stromů.

Augustiniánské lípy ve Lnářích

Druh stromů: A - lípa malolistá, B - lípa velkolistá

Vědecký název: *Tilia cordata* Mill., *Tilia platyphyllos* Scop.

Místo výskytu: Lnáře, klášterní park

Katastrální území: Lnáře

Parcelní číslo: 1450/3

Počet jedinců: 2

Forma: skupina stromů

Stáří stromů: 320 let

Věková kategorie: II

Ochranné pásmo: ze zákona

Důvod ochrany: vysazeny pravděpodobně v souvislosti s budováním kláštera, velikost, stáří

Obvod kmene: A – 380 cm, B – 680 cm

Výška stromů: A – 30 m, B – 15 m

Datum měření: 16. 8. 2019

Zdravotní stav stromů: A – 2, B – 4

Možná ohrožení: povětrnostní vlivy

Popis lokality a stromů:

Stromy rostou v blízké vzdálenosti vedle sebe v klášterním parku na poměrně příkré stráni nedaleko věže kostela. V místě je podrost jiných dřevin. Jedinec B je výrazně horšího zdravotního stavu, s rozlomenou korunou a suchými větvemi. Odborné ošetření stromů bylo provedeno v letech 2001 a 2006. U jedince B šlo o rozsáhlejší zásah s použitím vazby pro zabezpečení stability koruny. Ve svahu, kde stromy rostou, je výskyt listnatých náletů, které je nutno průběžně odstraňovat. V roce 2007 došlo po větrné kalamitě k úplnému odlomení jedné z kosterních větví o průměru cca 140 cm a nalomení dalších větví u jednice B. U jedince A se objevila zřetelná prasklina v kmeni. Byla provedena vazba kosterních větví a bezpečnostní a zdravotní řez. Obě lípy dominují svým vzrůstem na svahu, který přiléhá ke kostelu ze severní strany. Svah přechází v otevřenou louku lemovanou duby, lipami, javory, jasany, smrky a douglaskami. Místo výskytu je součástí parku, který dotváří severozápadní část celého areálu jako přírodně krajinářská partie. Areál kláštera je spojen s obcí pěšinou vedoucí po úbočí svahu, což je vlastně přístupová cesta ke kostelu. Na ní se nachází další památný strom, Brandlova lípa. Areál kláštera je kulturní nemovitou památkou.



Obrázky 6 a 7 - Augustiniánské lípy ve Lnářích (Foto autorka, 2019, 2020)



Historie stromů, pověsti, vazba na historickou událost:

Augustiniánské lípy byly pravděpodobně vysazeny při výstavbě kláštera bosých augustiniánů v letech 1688-1693 na popud tehdejších majitelů Lnářského panství, Černínů z Chudenic. Součástí klášterního areálu je kostel Nejsvětější Trojice vybudovaný na místě bývalé pustevny a kaple. Kostel má cennou barokní výzdobu. Řád bosých augustiniánů, zvaný také eremité, neboli poustevníci, vznikl jako odnož řádu obutých augustiniánů. Oba řády mají ve znaku rozevřenou knihu s hořícím srdcem probodnutým šípem. Kniha vyjadřuje zájem řádů o rozvoj kultury. Proto byl zdejší klášter místem setkávání významných spisovatelů a umělců. Pod starými lipami sedávali např. Otokar Březina, Julius Zeyer, Ladislav Stehlík. Dnes slouží klášter jako psychiatrická léčebna. Bývalá klášterní zahrada je dnes ovocný sad, v jejím rohu se nachází starý řádový hřbitov.

Krajinářský a urbanistický význam stromů:

Skupina dvou mohutných lip je součástí chráněné kulturní památky. Jejich existence se váže k období výstavby kláštera. Stromy jsou součástí krajinářsky upraveného parku rozkládajícího se v areálu kláštera a obklopují bývalý boční vchod do prostor kostela. V parku se sice nachází velký počet dalších vzrostlých dřevin, ale vzhledem k umístění obou lip v příkrém svahu má tato skupina lip dominantní postavení. Výrazná je zejména lípa malolistá s vysokou mohutnou korunou. Obě lípy pohledově zapadají do okolního porostu, ale pro návštěvníka parku nejsou příliš přístupné vzhledem k umístění ve svahu a vysokému podrostu v jejich okolí. Při pohledu zdola se zdá, že se lípy vypínají k nebi jako strážci věže. Jsou řádně označeny dle zákona, na jedné z nich je dosud umístěn starý zelený štítek.

Obrázek 8 - Lokalita Augustiniánských lip ve Lnářích (Zdroj: cuzk.cz, zákres vlastní)



Fotodokumentace Augustiniánských lip:



Obrázek 9 - Klášter ve Lnářích s Augustiniánskými lipami, rok 1895 (Zdroj: Městské muzeum Blatná, inv. č. N 192)



Obrázky 10 a 11 - Stav po vichřici v lednu 2007 (Zdroj: Odbor ŽP MěÚ Blatná)



Obrázky 12 a 13 - Detaily kmenů Augustiniánských lip (Foto autorka, 2019)

Bezdědovický dub

Druh stromu: Dub letní

Vědecký název: *Quercus robur L.*

Místo výskytu: Bezdědovice, u hospůdky

Katastrální území: Bezdědovice

Parcelní číslo: 65

Počet jedinců: 1

Forma: jednotlivý strom

Stáří stromu: 200 let

Věková kategorie: II

Ochranné pásmo: ze zákona

Důvod ochrany: strom výjimečných rozměrů tvořící dominantu a estetický prvek centra obce

Obvod kmene: 415 cm

Výška stromu: 21 m

Datum měření: 16. 8. 2019

Zdravotní stav stromu: 2/3

Možná ohrožení: přírodní vlivy, vzdušné elektrické vedení

Popis lokality a stromu:

Strom roste uvnitř zastavěné části obce Bezdědovice severně od hlavní silnice na upraveném pozemku v těsné blízkosti místní hospůdky. Z jižní strany je chráněn zpevněným tarasem nad komunikací, ze severní strany budovou hospůdky. V blízkosti koruny stromu se nachází vzdušné elektrické vedení. Jde o mohutného a překrásného jedince rozpoznatelného z velké vzdálenosti, který vytváří hodnotný estetický prvek v centru obce. Zmíněná hospůdka je společenským centrem obce. Ošetření stromu v roce 2011 spočívalo ve zdravotním a stabilizačním řezu a mírné obvodové redukci koruny. V roce 2013 byl proveden prořez 6 kusů větví, jejichž možný pád by mohl ohrozit zdraví lidí i majetek. Malá vzdálenost od elektrického vedení vyžaduje pravidelné oklešťování větví. Strom je poměrně vitální.



Obrázky 14 a 15 - Bezdědovický dub (Foto autorka, 2019, 2020)

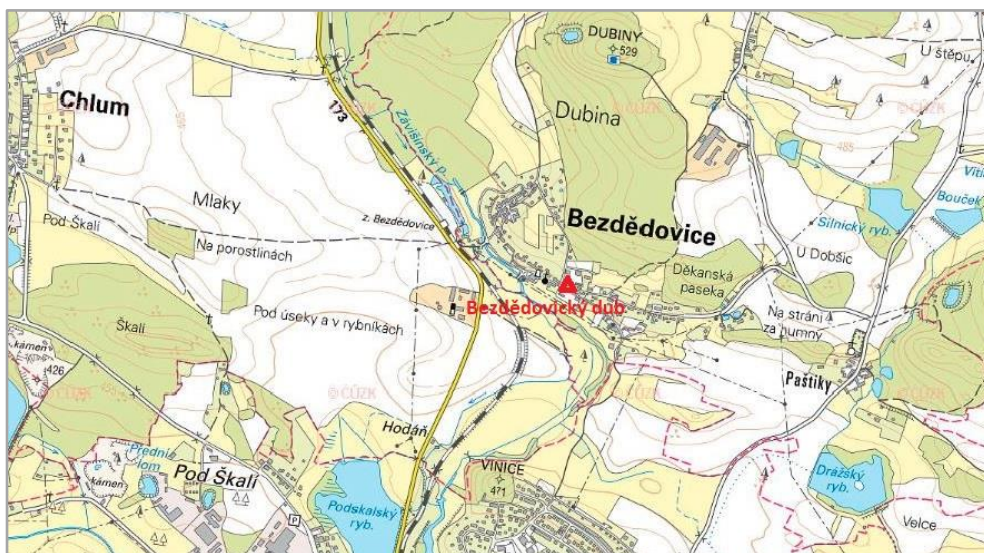


Historie stromu, pověsti, vazba na historickou událost:

Z dostupných materiálů se nepodařilo zjistit žádnou historickou událost vážící se k existenci stromu ani najít zmínky v literatuře. Jedná se pravděpodobně o rodový strom, který doprovází životní osudy několika generací majitelů domu.

Krajinářský a urbanistický význam stromu:

Bezdědovický dub roste v bezprostřední blízkosti místní hospůdky, která je již po staletí hlavním společenským centrem obce. Konají se zde taneční zábavy, maškarní bály pro děti, koncerty i akce místních hasičů a spolků. Strom je nepřehlédnutelný, tvoří výraznou dominantu centra obce, poskytuje stinné místo příchozím a je po staletí spojen se životem obce. Nejvyšší část koruny sahá vysoko nad střechy okolních domů, je však nutná její redukce z důvodů zajištění bezpečnosti. V okolí se nachází několik podobně vzrostlých stromů, jejichž habitus vhodně doplňuje zastavěnou část obce. Dubům se většinou daří ve volné krajině, proto je příznivé, že tento dub prospívá na poměrně frekventovaném místě. Strom je řádně označen dle zákona, chybí ale štítek s názvem stromu a informacemi o něm.



Obrázek 16 - Lokalita Bezdědovického dubu (Zdroj: *cuzk.cz, zakres vlastní*)

Fotodokumentace Bezdědovického dubu:



Obrázek 17 - Bezdědovický dub v roce 2004 (Zdroj: *Odbor ŽP MěÚ Blatná*)



Obrázek 18 - Bezdědovický dub dnes (Foto autorka, 2019)

Brandlova lípa ve Lnářích

Druh stromu: Lípa velkolistá

Vědecký název: *Tilia platyphyllos Scop.*

Místo výskytu: Lnáře, u vchodu do kostela

Katastrální území: Lnáře

Parcelní číslo: 1555

Počet jedinců: 1

Forma: jednotlivý strom

Stáří stromu: 320 let

Věková kategorie: II

Ochranné pásmo: ze zákona

Důvod ochrany: stáří, rozměry, součást areálu kláštera

Obvod kmene: 510 cm

Výška stromu: 20 m

Datum měření: 16. 8. 2019

Zdravotní stav stromu: 3/4

Možná ohrožení:

přírodní vlivy, houbové choroby, opravy schodiště

Popis lokality a stromu:

Lípa roste u vchodu kostela Nejsvětější Trojice, který je součástí areálu bývalého kláštera bosých augustiniánů. Vchod je opatřen kamenným přístupovým schodištěm a původně zde rostla dvojice lip, ale jedna z nich v minulosti zanikla. Lípa je společně s Augustiniánskými lipami jednou z nejstarších a krajinářsky nejcennějších dřevin v areálu. Má statný a neporušený kmen bez dutin, koruna je po obvodu značně prořídlá. Kosterní větve jsou zkrácené a proschlé. Neobvyklý habitus stromu vytvářel ještě v nedávné minulosti rozsáhlý čarovník rozrůstající se těsně nad rozvětvením kosterních větví. Byl pro tento strom nezaměnitelným rozpoznávacím znamením. Kořeny stromu staticky narušují přístupové schodiště. Ošetření stromu bylo provedeno v letech 2001, 2006 a 2019 s cílem prodloužení životnosti, perspektivy dalšího růstu a zachování jeho estetické funkce. Řeší se zejména bezpečnost návštěvníků kostela, neboť proschlé větve je mohou při pádu ohrozit.



Obrázky 19 a 20 - Brandlova lípa
(Foto autorka, 2019, 2020)



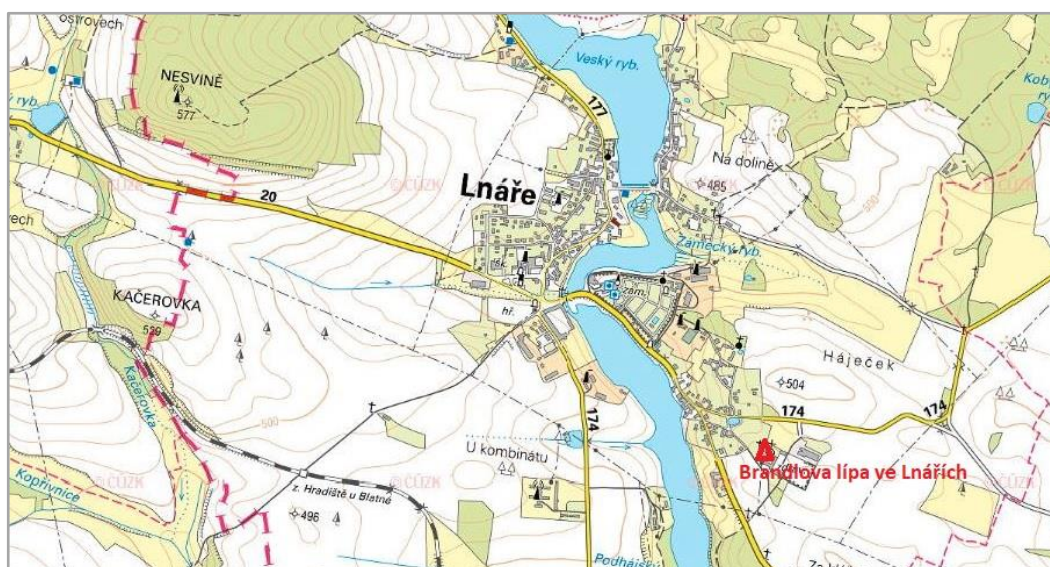
Historie stromu, pověsti, vazba na historickou událost:

Strom byl pravděpodobně vysazen po vybudování kostela Nejsvětější Trojice přiléhajícího ke klášteru bosých augustiniánů. Stavba byla započata v roce 1666 na místě bývalé poustevny a kaple založené roku 1599, dokončena v roce 1723, věž byla přistavěna kolem roku 1750. Uvnitř kostela je barokní zařízení, z něhož nejceněnější je výjev Svaté Trojice s Madonou a světcí od významného malíře českého baroka Petra Brandla. Po něm byla památná lípa pojmenována. Dílo pochází z roku 1707 a jde o jeden z největších oltářních obrazů tohoto malíře. Vypráví se, že malíř často vybíhal z kostela, opíral se o mladý kmen lípy a plakal. Údajně byl při kresbě Madony dojat tím, že se mu vybavila tvář jeho největší životní lásky, tanečnice Ester, kvůli níž opustil ženu i s třemi dětmi. Její tvář pak zpodobnil ve svém nejslavnějším obraze Kající se Maří Magdalény, který se dnes nachází v kostele v Mníšku pod Brdy. (Kočovská et al., 2007) Kostel je nemovitou kulturní památkou.

Krajinářský a urbanistický význam stromu:

Památná Brandlova lípa je součástí sakrální stavby a v minulosti tvořila společně s druhou lípou vysazenou na opačné straně přístupového schodiště důstojné místo vstupu do kostela. Okolí stromu je nyní prosvětlené, čisté a strom vyniká v plné své kráse. Široká přístupová cesta ke vchodu do kostela je tvořena stupňovitým chodníkem, lemována mladými habry a v levé části v blízkosti vchodu řadou několika pamětních křížků. Spolu s památnou lípou tato partie vytváří příjemný stinný a krytý prostor pro přichozí do kostela, jehož užitečnost je dána i tím, že kostel se nachází na vyvýšeném místě nad obcí a přístup je mírně namáhavý. Pojmenování lípy po slavném barokním malíři připomíná kulturní a historický význam místa, na němž se scházeli významní čeští básníci, spisovatelé, sochaři a malíři a každý z nich zde zanechal nějakou stopu. Památný strom má tedy i význam pamětníka pobytu významných osobností. Park je sice trochu ponurý, ale dýchá příjemnou atmosférou. Strom je řádně označen dle zákona, chybí však štítek s informacemi o něm.

Obrázek 21 - Lokalita Brandlovy lípy ve Lnářích (Zdroj: *cuzk.cz, zakres vlastní*)



Fotodokumentace Brandlovy lípy ve Lnářích:



Obrázek 22 - Brandlova lípa - rok 2001
(Zdroj: Odbor ŽP MěÚ Blatná)



Obrázek 23 - Brandlova lípa - detail
čarověniku, rok 2001 (Zdroj: Odbor ŽP
MěÚ Blatná)



Obrázek 24 - Lnářský kostel s lipami
v průčelí, datace 1895 (Zdroj: Městské
muzeum Blatná, inv. č. N 201)



Obrázek 25 - Brandlova lípa (Foto autorka,
2019)



Obrázek 26 - Před vstupem do kostela ve
Lnářích (Foto autorka, 2019)



Obrázek 27 - Narušení
schodů kořeny lípy (Foto
autorka, 2019)

Buk Velenovského

Druh stromu: Buk lesní

Vědecký název: *Fagus sylvatica L.*

Místo výskytu: u kapličky Panny Marie
u silnice mezi Mačkovem a Čekanicemi

Katastrální území: Čekanice

Parcelní číslo: 111

Počet jedinců: 1

Forma: jednotlivý strom

Stáří stromu: 200 let

Věková kategorie: II

Ochranné pásmo: ze zákona

Důvod ochrany: velikost, tvar koruny,
krajinná dominanta, historický význam

Obvod kmene: 410 cm

Výška stromu: 10 m

Datum měření: 16. 8. 2019

Zdravotní stav stromu: 4

Možná ohrožení: přírodní vlivy, posypy silnice, vandalství, práce při opravách kapličky

Popis lokality a stromu:

Strom roste v blízkosti kapličky Panny Marie nacházející se na vrcholu stoupání silnice z Čekanic do Blatné 1,5 km severně od obce Čekanice. Místo je ohraničeno velkými kameny a působí velmi magicky a pozitivně. Strom je obklopen z jedné strany silnicí, z druhé strany cestou vedoucí kolem okraje lesa. Má mohutný kmen, u paty do výše jednoho metru pokrytý velkými boulemi. Kosterní větve jsou zredukovány, ve výborném stavu jsou větve rostoucí směrem od kapličky. Původní široká, hustá a souměrná koruna převažuje jen na tuto stranu, přesto je strom zatím stabilní. Strom byl ošetřen v roce 2015 redukčním řezem s cílem zajistit provozní bezpečnost a zlepšit stabilitu. Poté došlo při bouři k odlomení vrchní části stromu. Asymetrická koruna zapadá do okolního porostu, dominantní postavení v daném místě však převzala kaplička, která je velmi citlivě opravená. Buk jí vytváří zejména na podzim překrásný barevný rámeček.



Obrázky 28 a 29 - Buk Velenovského (Foto autorka, 2019, 2020)

Historie stromu, pověsti, vazba na historickou událost:

K Buku dr. Velenovského a ke kapličce se váže jedna historická událost a s ní spojený osud jednoho místního občana. V roce 1813 zvítězila v bitvě u Lipska spojenecká prusko-rusko-rakouská vojska nad kdysi neporazitelnou armádou císaře Napoleona. Jedním z hrdinných a knížetem Schwarzenbergem vyznamenaných vojáků byl také rytmistr, svobodný pán Alois z Helversheimu, tehdejší majitel čekanického panství. Při dobývání Francie pak bojoval i v dalších potyčkách, z nichž se mu jedna stala téměř osudnou, nebýt jeho kamaráda z Bratronic, který ho z bitevní vřavy vynesl. (Kočovská et al. 2007). Ladislav Stehlík uvádí ve své Zemi zamyšlené: „V úzkosti z možné ztráty zraku učinil slib, že po uzdravení jistojistě dá postavit na svém panství kapličku. Slib byl splněn. Ještě v Paříži dal namalovat obraz kojící Panny Marie a do rámu vyřezat podobu oka na památku, že jedno oko přece jen v bitvě ztratil.“ (Stehlík, 1986, strana 99) Tehdy byl zachován i starý zvyk vysadit u nové stavby strom, tedy tento buk. U kapličky, zvané Rošická, se každoročně konaly letní poutě s bohoslužbami, z nedaleké studánky si lidé nabírali léčivou vodu, která údajně vrátila zrak i pánu z Helversheimu. Buk byl svědkem i okamžiku, kdy ruka zloděje odnášela památný obraz. S tímto místem je spojena také osobnost významného čekanického rodáka, přírodovědce světového významu a univerzitního profesora PhDr. Josefa Velenovského (1858 – 1949). Již jako malý chlapec trávil chvíle v jeho stínu a tato láska mu zůstala až do konce života. Buk byl pojmenován jeho jménem jako projev vděčnosti místních obyvatel. (Kočovská et al., 2007) Prof. Velenovský působil v tehdejších Muzeu království Českého, na Univerzitě Karlově, v přírodovědeckém oddělení Národního muzea. Stal se ředitelem Botanického ústavu a botanické zahrady UK a byl zakládajícím a řádným členem Akademie věd v Praze. V roce 1948 obdržel zemskou cenu za vědu. Jeho nejvýznamnější vědecké práce jsou Srovnávací morfologie rostlin, České houby, Atlas rostlinstva pro školu a dům aj. (Krejčová et Šavrda, 2008)

Krajinářský a urbanistický význam stromu:

Buk Velenovského je výraznou krajinnou dominantou, jeho existence se váže k drobné sakrální stavbě z počátku 19. století, která byla v minulosti hojně navštěvovaná obyvateli okolních obcí. Jeho dominance byla výraznější v době, kdy měl ještě symetrickou mohutnou korunu. Ještě dnes působí místo velmi pozitivně a ve stínu buku, zejména jeho nejsilnější vodorovné větve, je příjemné posezení za jakéhokoli počasí. Místo se nachází na vyvýšeném prostranství a poskytuje široký výhled do okolí. Dnes je toto místo osamělé. Když je člověk na samotě, je u sebe, tedy usebrán, a může vstoupit ve vnitřní dialog s krajinou. Naši předkové byli velmi citliví a chápali sebe jako součást krajiny. Duchovní význam tohoto místa umocňuje také vazba na dávný příběh zraněného vojáka. V roce 2003 reprezentoval Buk Velenovského Jihočeský kraj v celostátní anketě Strom roku ČR, vyhlášené Nadačí partnerství. Umístil se na 4. místě. Hlavním smyslem této ankety je upozornit na význam stromů pro naše životní prostředí. (Nadace partnerství, 2019) Památný strom je řádně označen dle zákona, chybí však štítek s informacemi o stromu.

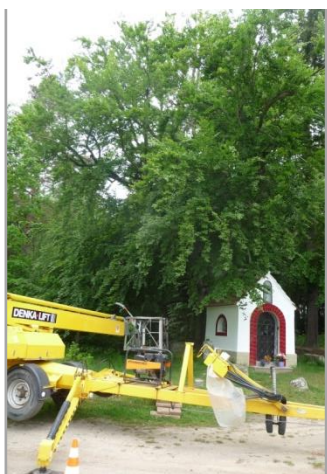
Detailní fotodokumentace Buku Velenovského:



Obrázky 30 a 31 - Detaily kmene Buku Velenovského (Foto autorka, 2019)



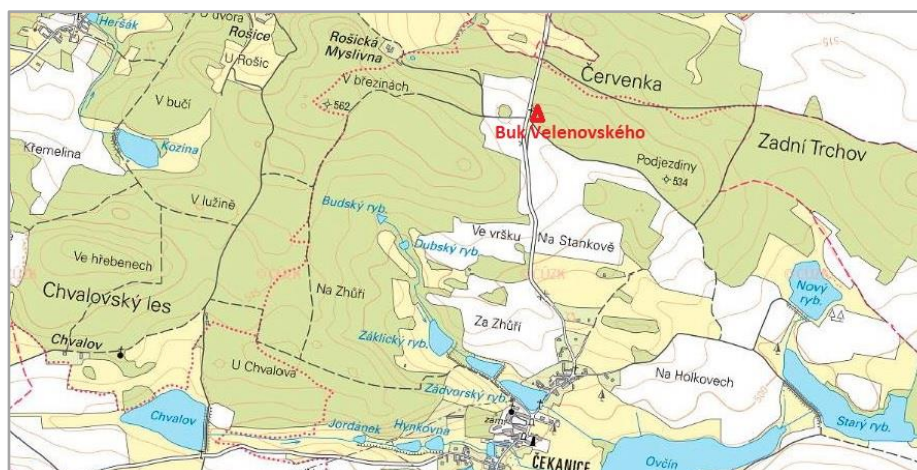
Obrázky 32, 33 a 34 - Ošetření Buku Velenovského v roce 2015 (Zdroj: Odbor ŽP MěÚ Blatná)



Obrázky 35 a 36 - Buk Velenovského - detaily kmene a koruny (Foto autorka, 2019)



Obrázek 37 – Lokalita Buku Velenovského (Zdroj: cukz.cz, zákres vlastní)



Czernínských dub v Sedlické oboře

Druh stromu: Dub zimní

Vědecký název: *Quercus petraea* (Mattuschka) Liebl.

Místo výskytu: přírodní rezervace Sedlická obora

Katastrální území: Holušice u Mužetic

Parcelní číslo: 660

Počet jedinců: 1

Forma: jednotlivý strom

Stáří stromu: 400 - 450 let

Věková kategorie: I

Ochranné pásmo: ze zákona

Důvod ochrany: neobyčejné rozměry, výskyt v přírodní rezervaci, pověst vážící se ke stromu

Obvod kmene: 680 cm

Výška stromu: 26 m

Datum měření: 16. 9. 2019

Zdravotní stav stromu: 3

Možná ohrožení: povětrnostní vlivy

Popis lokality a stromu:

Strom roste v přírodní rezervaci Sedlická obora nedaleko domečku zvaného Wachthaus určeného v minulosti pro lesní personál. Strom je součástí smíšeného lesního porostu a je to jediný mohutný a věkovitý strom v porostu mladších dřevin. Kmen má rovný válcový, místy porušený, koruna je prořídla a asymetrická. V okolí se vyskytují lipové doubravy a lipové bučiny, také borovice lesní, habr obecný, olše lepkavá. V oboře se chová jelen sika Dybowského a prase divoké. Obora je obehnaná silnou zdí a není pro veřejnost volně přístupná.

V lesním komplexu Sedlické obory se nachází přírodní rezervace Sedlická obora. Jedná se o smíšený les s přirozenými porosty lipových doubrav s přechody k lipovým bučinám se zachovalým bylinným patrem. Přirozené listnaté porosty se ponechávají samovolnému vývoji, u mladších se provádějí výchovné zásahy, smrk je nahrazován výsadbou lip a buků. Staré lípy jsou bohatě porostlé jmelím bílým, které je rozšířeno i na mnoha okolních stromech za hranicemi obory. Součástí chráněného území je Kamenný rybník, v němž jsou zachované porosty vysokých ostřic. (Albrecht et al., 2003)



Obrázky 38 a 39 - Czernínských dub (Foto autorka, 2019, 2020)



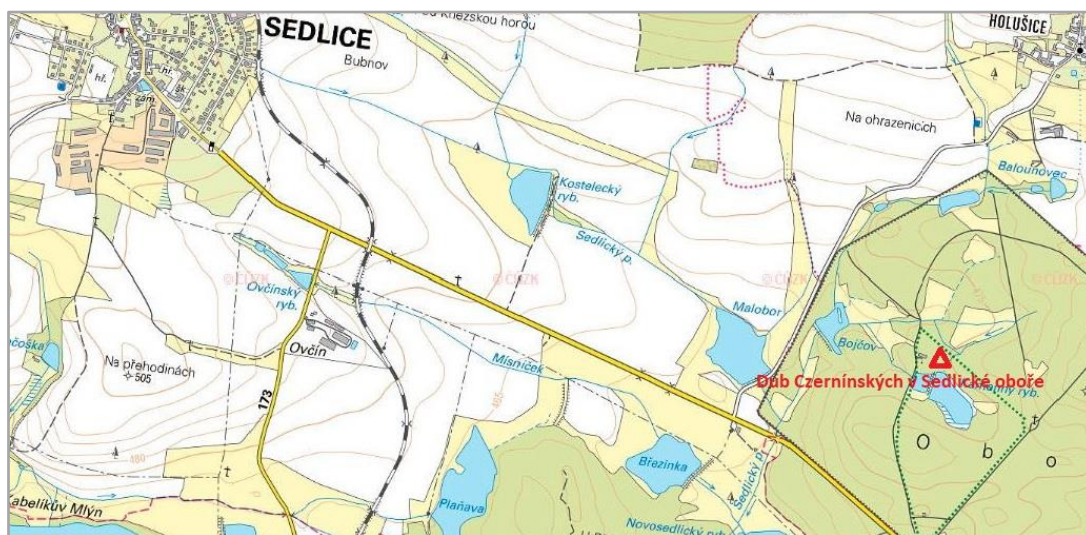
Historie stromu, pověsti, vazba na historickou událost:

Obora byla založena v letech 1735-1742 rodem Czernínů (Černínů) z Chudenic. Po sňatku Lidmily Černínové z Chudenic s Augustem Antonínem knížetem z Lobkowicz přešlo vlastnictví obory k Lobkowiczům. (Oberfalter, 2011). Obora o rozloze 255 ha má tvar protáhlého pravidelného šestiúhelníku. Kvůli chovu zvěře je rozdělena plotem na dvě poloviny. V oboře je využíván tzv. poplatkový lov. Dub zde stál dávno před založením obory a byl pojmenován po jejích původních zakladatelích. Pamatuje bohaté lovy místní šlechty, válečná léta a je i svědkem současné péče o faunu a flóru.

V areálu stávalo torzo dalšího věkovitého stromu, a sice buku, kterému se říkalo Lobkowický. Vypráví se o něm pověst, že kdykoliv se stromu spadla suchá silná větev, bylo to znamením smrti některého člena tohoto šlechtického rodu. Naposledy strom předpověděl skon Jiřího Lobkowicze, který zahynul při automobilových závodech. (Fibich, 2007) Malebná lesní scenérie Sedlické obory přitahovala v 19. století spoustu umělců. Svá díla tu tvořili např. grafik Josef Řeřicha, nebo malíř – krajinář Antonín Hudeček (Stehlík, 1986)

Krajinářský a urbanistický význam stromu:

Czernínských dub je součástí souvislého lesního porostu v rámci přírodní rezervace Sedlická obora. S obvodem kmene téměř sedm metrů je nejmohutnějším stromem regionu Blatensko. Veřejnosti je však ukryt, neboť obora je pro veřejnost nepřístupná. K prohlídce se lze objednat u Lesů ČR, lesní správy ve Vodňanech. Jako památný strom připomíná zakladatele obory. V areálu se nacházel podobně věkovitý strom, a sice Lobkowický buk, který připomínal následné majitele panství a obory. Památný dub je řádně označen dle zákona, nechybí informační tabulka, avšak je použit starší typ tabulky se státním znakem.



Obrázek 40 - Lokalita Dubu Czernínských v Sedlické oboře

Fotodokumentace Dubu Czernínských v Sedlické oboře:



Obrázek 41 - Dub Czernínských v roce 1996 (Zdroj: Odbor ŽP MěÚ Blatná)



Obrázek 42 - Dub Czernínských v roce 2004 (Zdroj: Odbor ŽP MěÚ Blatná)



Obrázky 43, 44 a 45 - Dub Czernínských v současnosti (Foto autorka, 2019)



Obrázek 46 - Život v Sedlické oboře (Foto autorka, 2019)



Obrázek 47 - Historická fotografie Lobkovického buku, datace asi 1956 (Zdroj: Městské muzeum Blatná, Fo 292)

Čekanický dub

Druh stromu: Dub letní

Vědecký název: *Quercus robur*

Místo výskytu: mezi Čekanicemi a Mačkovem na okraji lesního porostu u lesní cesty nedaleko Buku Velenovského

Katastrální území: Čekanice

Parcelní číslo: 198

Počet jedinců: 1

Forma: jednotlivý strom

Stáří stromu: 300 let

Věková kategorie: II

Ochranné pásmo: ze zákona

Důvod ochrany: věk, rozměry, výšková dominanta na okraji porostu

Obvod kmene: 555 cm

Výška stromu: 23 m

Datum měření: 16. 8. 2019

Zdravotní stav stromu: 2

Možná ohrožení: přírodní vlivy, lesnické práce v okolí

Popis lokality a stromu:

Strom roste na okraji lesního porostu, Rošického lesa, poblíž lesní cesty odbočující ze silnice Mačkov – Čekanice směrem na Rošice. Je situován na dohled od dalšího památného stromu, Buku Velenovského. Mohutný kmen stromu se ve výši přibližně tří metrů rozděluje do pěti větví tvořících vlastní korunu. Strom je statný, kmen má bez větších poranění, koruna stromu je poměrně souměrná, pravidelná a plná. Místy se nacházejí prosychající větve. V roce 2000 byl okolní smrkový porost vykácen a paseka byla nově osázena jehličnatými dřevinami. Okolí stromu na východní straně tvoří pole, terén je rovinatý. Kořenové náběhy stromu jsou zdravé. Je to ojedinělý listnatý strom v jehličnatém lesním porostu.

Historie stromu, pověsti, vazba na historickou událost:

Souvislost s historickou událostí ani pověstí vážící se ke stromu se autorce nepodařilo nalézt. Vzhledem k dohledné vzdálenosti od Buku Velenovského a umístění u lesní cesty



Obrázky 48 a 49 - Čekanický dub
(Foto autorka, 2019, 2020)



na Rošice se dá předpokládat, že býval v historii místem častých zastávek poutníků směřujících k Rošické kapliče.

Krajinářský a urbanistický význam stromu:

Čekanický dub je výraznou výškovou dominantou krajiny poblíž mladého lesa a spolu s Bukem Velenovského, vzdáleným asi 200 metrů, tvoří dvojici působící majestátním dojmem. Upoutá pozornost na velkou vzdálenost. Je pravděpodobné, že byl vysazen jako strom hraniční mezi Čekanicemi a Jindřichovicemi. Památný strom je řádně označen dle zákona, na tabulce však chybějí informace o něm.

Obrázek 50 - Lokalita Čekanického dubu (Zdroj: cuzk.cz, zákres vlastní)



Fotodokumentace Čekanického dubu:



Obrázek 51 - Čekanický dub - detail větvení, 1996 (Zdroj: Odbor ŽP MěÚ Blatná)



Obrázek 52 - Čekanický dub, rok 2004 (Zdroj: Odbor ŽP MěÚ Blatná)

Divadelní lípa v Březí

Druh stromu: Lípa velkolistá

Vědecký název: *Tilia platyphyllos Scop.*

Místo výskytu: Březí u Blatné č. p. 33, na dvoře
místního hostince

Katastrální území: Březí u Blatné

Parcelní číslo: 66

Počet jedinců: 1

Forma: jednotlivý strom

Stáří stromu: 500 - 600 let

Věková kategorie: I

Ochranné pásmo: ze zákona

Důvod ochrany: historický význam, pověst vážící se ke
stromu, stáří, rozměry

Obvod kmene: 710 cm

Výška stromu: 19 m

Datum měření: 16. 8. 2019

Zdravotní stav stromu: 3

Možná ohrožení: poškození při hospodářské činnosti,
nárazy do stromu

Popis lokality a stromu:

Strom se nachází v západní části dvora domu č. 33 v centru obce. Nedaleko stromu je postavena velká hospodářská kůlna. Strom má širokou a hustou korunu, nerovnoměrně tvarovanou, v bazální části kmene je obrovská přes dva metry vysoká dutina, do níž by se vešlo několik lidských postav. V bezprostředním okolí stromu je skladováno kamení, dříví, nářadí i brambory. Přesto je strom poměrně vitální a v době květu zpívá jeho koruna bzučením včel. Opodál na vedlejším pozemku roste podobně stará lípa s výškou 23 metrů a poměrně hustší korunou. Ošetření stromu v roce 2001 spočívalo v provedení zdravotního řezu, prosvětlení koruny, vyčištění a konzervaci velké dutiny a zakrytí dvou dutin proti zatékání vody. Ošetření stromu v roce 2012 mělo za cíl odstranění proschlých větví, které zasahovaly na sousední nemovitost a poškozovaly ji. Hlavním ohrožením pro tento strom se jeví bezprostřední okolí stromu, které není zachováno čisté.



Obrázky 53 a 54 - Divadelní lípa
(Foto autorka, 2019, 2020)



Historie stromu, pověsti, vazba na historickou událost:

K prastaré lípě se váže řada legend a pověstí, např. že pochází z doby krále Karla IV. a že v jejím stínu prý tábořil i Jan Žižka, když táhnul na hrad Třemšín. Další pověst uvádí, že Jiřík z Poděbrad se zde zastavil se svou družinou, když putoval do Blatné pro svoji vyvolenou Johanku z Rožmitálu. Vypráví se také, že lípu zasáhnul oheň rozdělaný v nebezpečné blízkosti, spálená kůra se odloupala a strom začal vyhnívat. Obec Břeží byla proslulá svým ochotnickým divadlem. Lidé se scházeli právě v hostinci, hrálo se i pod širým nebem, kostýmy se prý půjčovaly až z Prahy. Odtud pochází název památné lípy. Také se vypráví, že předlohu k zázračné duté lípě mohl najít spisovatel Alois Jirásek pro svou Lucernu právě zde. Historické fotografie naznačují, že velká dutina se postupně zaceluje, a tak se zdá, že strom je vcelku perspektivní. V minulosti došlo u stromu k odlomení hlavního terminálu (proto se koruna nyní jeví jako nesouměrná), strom však vytvořil nové větve, vzchopil se a omládl. (Kočovská et al., 2007) Strom byl chráněn již v 19. století. Další velké nebezpečí hrozilo stromu, když začala hořet nedaleká stodola. Zachránil ho pouze vítr vanoucí na druhou stranu a vzápětí silný déšť. Již před sto lety si děti mohly hrát uvnitř kmene, tak velkou dutinu skrýval. Byl to jakýsi rodinný strom. Tomuto místu se po léta říká U Kloučků. Nejzajímavější pohled na lípu je od vchodu do dvora, naskýtá se odtud zvláštní průhled dutinou. V lípě je spojena mladost se stářím. Je dobře vidět rozdíl mezi starší částí kmene s hluboce rozpukanou borkou a novými větvemi, relativně mladými oproti staletí starému kmeni. Silné kořenové náběhy vypovídají o tom, že na skalnatém místě neměla lípa nikdy snadný život. Velkými dutinami lze do lípy vstoupit z několika stran. (Hrušková et Turek, 1995)

Krajinářský a urbanistický význam stromu:

Památná Divadelní lípa svým umístěním i rozměry vytváří prostorovou i výškovou dominantu obce. Navzdory vysokému věku, nevhodnému podkladu a dalším nepříznivým okolnostem je velmi vitálním a působivým doplňkem nemovitosti. Dutiny ve kmeni působí velmi tajemně. Vnitřek stromu si lze dobře prohlédnout, člověk si připadá jako v chrámu a obdivuje strom jako výtvarné dílo přírody. Tato lípa je jedním z nejmohutnějších stromů na Blatensku. Její vysoká koruna je nápadná již při příjezdu k obci. Kraluje celému dvoru a příznivě působí na jeho klima. Památný strom je řádně označen dle zákona, na tabulce však chybí štítek s informacemi o stromu. Na zadní části kmene lze najít starý štítek s nápisem Strom chráněný státem. Divadelní lípa v Břeží byla zařazena do programu Záchrany genofondu památných stromů.

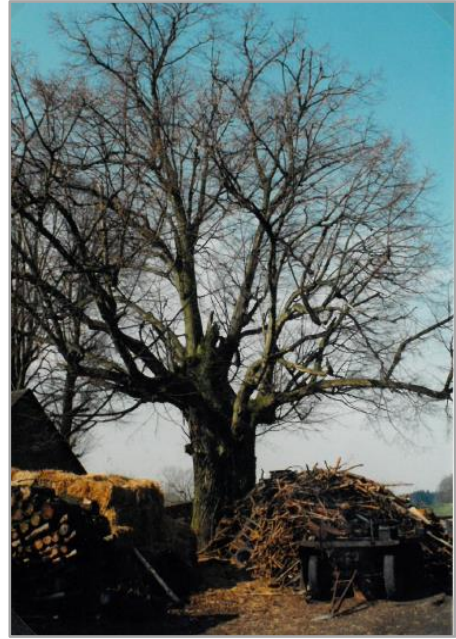
Fotodokumentace Divadelní lípy v Břeží:



Obrázky 55 a 56 - Lípa v Břeží v 70. letech 20. století (Zdroj: Odbor ŽP MěÚ Blatná)



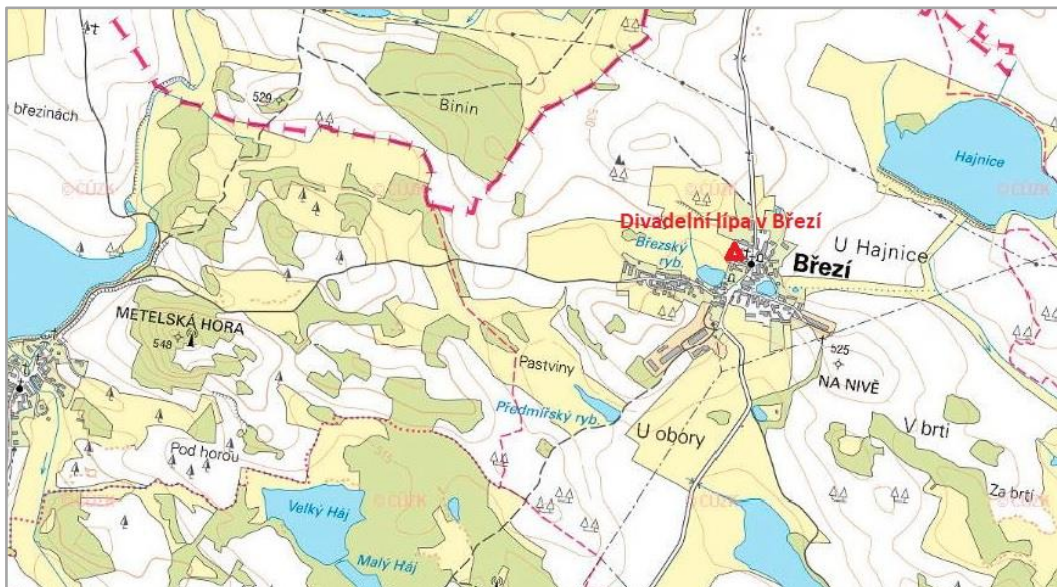
Obrázek 57 - Okolí památného stromu dnes (Foto autorka, 2019)



Obrázek 58 - Divadelní lípa, rok 1996 (Zdroj: Odbor ŽP MěÚ Blatná)



Obrázky 59 a 60 - Divadelní lípa v Březi - dutiny (Foto autorka, 2019)



Obrázek 61 - Lokalita Divadelní lípa v Březi (Zdroj: cuzk.cz, zakres vlastní)

Fiřtova lípa v Podruhlí

Druh stromu: Lípa malolistá

Vědecký název: *Tilia cordata* Mill.

Místo výskytu: u silnice mezi obcemi Podruhlí a Bělčice

Katastrální území: Podruhlí

Parcelní číslo: 669/1

Počet jedinců: 1

Forma: jednotlivý strom

Stáří stromu: 150 let

Věková kategorie: III

Ochranné pásmo: ze zákona

Důvod ochrany: výjimečné rozměry, krajinná dominanta, umístění při sakrálním objektu, místo s duchovním významem

Obvod kmene: 495 cm

Výška stromu: 23 m

Datum měření: 16. 8. 2019

Zdravotní stav stromu: 1

Možná ohrožení: práce na silnici, chemické posypy

Popis lokality a stromu:

Strom roste v těsné blízkosti silnice mezi obcemi Podruhlí a Bělčice ve volné krajině, 850 m od osady Podruhlí. Má mohutnou, hustou a netvarovanou korunu, velmi silný zdravý kmen a kolem paty kmene se vyskytuje velké množství výmladků. Koruna stromu je mírně nachýlena směrem přes silnici. V těsné blízkosti stromu se nachází křížek s kamenným podstavcem, samotný křížek však chybí. Na stromě je umístěna dřevěná tabulka se stříškou a obrázkem. Lípa je ošetřována Správou a údržbou silnic, zejména vyvětvěním. Přestože jde o relativně mladý strom, dosahuje mimořádných rozměrů.

Historie stromu, pověsti, vazba na historickou událost:

Na kamenné spodní části křížku je zřetelný letopočet 1866 a písmena VF. Podle pověsti lípu zasadil u silnice prostý voják Vojtěch Fiřt z radosti, že se po 12 letech vojenské služby vrátil živ a zdrav domů. Mnoho chlapců jemu podobných se z vojny nevrátilo. Šumění koruny



Obrázky 62 a 63 - Fiřtova lípa v Podruhlí (Foto autorka, 2019, 2020)

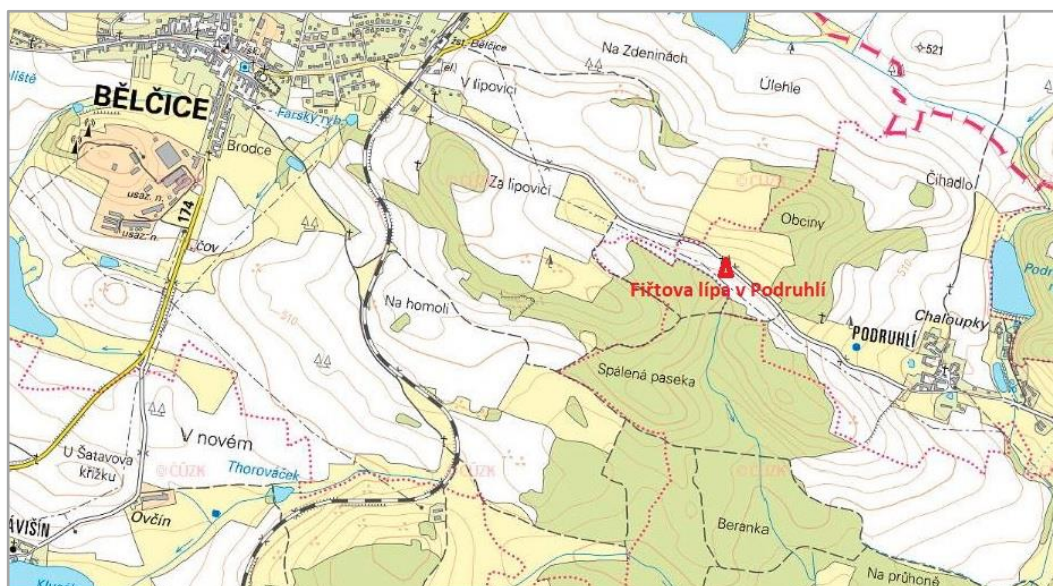


napovídá kolemjdoucím, že každý z nás by měl mít svou lípu, své místo, kde je doma a v bezpečí. (Kočovská et al., 2007)

Krajinářský a urbanistický význam stromu:

Fiřtova lípa roste ve volné krajině stranou od zástavby v místě bez větších rušivých vlivů, což velmi svědčí její vitalitě. V poměru k jejímu stáří dosahuje výjimečných rozměrů a rychlého růstu. Je krajinnou dominantou, výškovou i prostorovou, nelze ji přehlédnout z velké vzdálenosti. S ohledem na důvod vysazení je místem duchovního významu pro obyvatele okolních vesnic. Při příjezdu po komunikaci se zdá, jakoby strom vládl celému prostoru ohraničenému z jedné strany lesíkem Obceiny a z druhé lesíkem Spálená paseka. Strom je označen tabulí, na ní však chybí státní znak, který byl pravděpodobně odcizen, nápis Památný strom zůstal. Chybí i štítek s popisem stromu.

Obrázek 64 – Lokalita Fiřtovy lípy v Podruhlí (Zdroj: *cuzk.cz*, *zákres vlastní*)



Fotodokumentace Fiřtovy lípy v Podruhlí:



Obrázek 65 - Fiřtova lípa v roce 1996
(Zdroj: Odbor ŽP MěÚ Blatná)



Obrázek 66 - Fiřtova lípa, rok 2005 (Zdroj: Odbor ŽP MěÚ Blatná)



Obrázek 67 - Fiřtova lípa ve volné krajině
(Foto autorka, 2019)

Hostišovické lípy

Druh stromu: Lípa malolistá (zanikla), lípa velkolistá

Vědecký název: *Tilia cordata* Mill., *Tilia platyphyllos* Scop.

Místo výskytu: Hostišovice, na severní straně Mlýnského rybníka

Katastrální území: Hostišovice

Parcelní číslo: 305

Počet jedinců: 1 (lípa velkolistá), původně vyhlášeny 2

Forma: jednotlivý strom (původně skupina stromů)

Stáří stromu: 200 let

Věková kategorie: II

Ochranné pásmo: ze zákona

Důvod ochrany: doprovod církevní stavby, neobvyklé rozměry

Obvod kmene: 385 cm

Výška stromu: 28 m

Datum měření: 16. 8. 2019

Zdravotní stav stromu: 3

Možná ohrožení: povětrnostní vlivy

Popis lokality a stromu:

Skupina původně dvou lip rostla na hrázi Mlýnského rybníka. V roce 2011 však při silné bouři došlo k rozlomení lípy malolisté a jejímu zničení. Proto byla ochrana lípy malolisté zrušena a torzo pokáceno. Stávající památný strom, lípa velkolistá, roste na hrázi ve vzdálenosti 5 metrů od břehu rybníka a 6 metrů od silnice z Březnice do Blatné procházející Hostišovicemi. Nedaleko stromu je kaple postavená roku 1892. Strom má vysokou korunu, mohutný válcovitý kmen bez většího mechanického poškození. Koruna je mírně nakloněná k silnici a vyskytují se proschlé větve. Lípu doprovází kovový křížek s nápisem Pochválen buď, Ježíš Kristus, na kamenném podstavci. Lípa je součástí hráze rybníka, podél hráze je dále směrem k Blatné vysázeno stromořadí dalších mladých lip.

Historie stromu, pověsti, vazba na historickou událost:

Nebyla zjištěna vazba na historickou událost, ani pověst vážící se ke stromu.

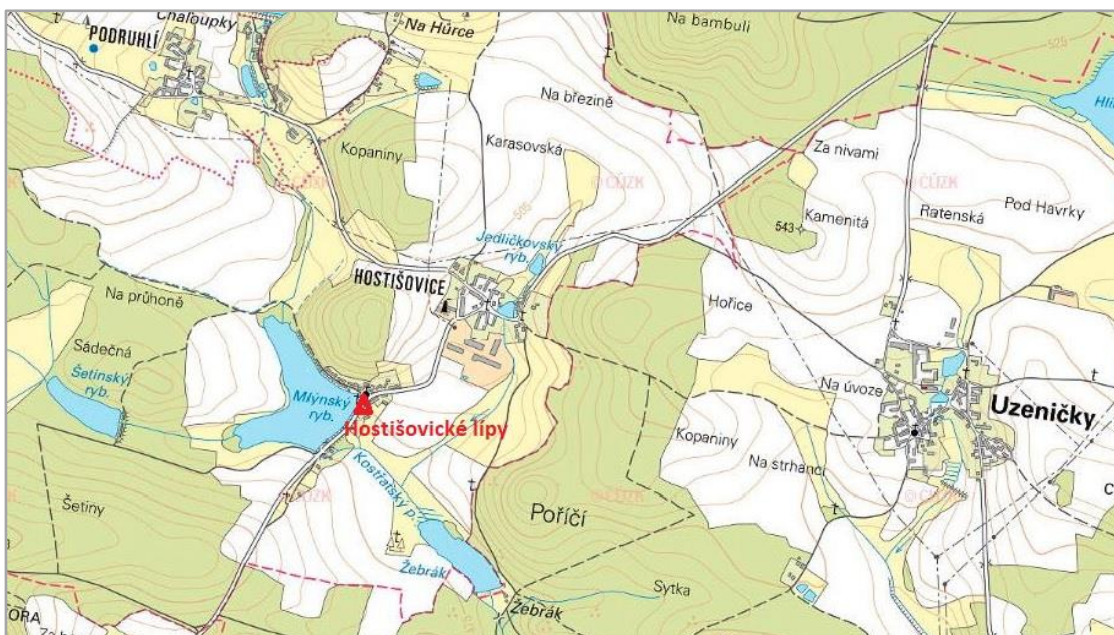


Obrázky 68 a 69 - Hostišovická lípa
(Foto autorka, 2019, 2020)

Krajinářský a urbanistický význam stromu:

Památná Hostišovická lípa se nachází u hráze Mlýnského rybníka a doprovází sakrální stavbu v obci. Stavba a příchozí poutníci jsou tak chráněni před případnými větry od vody, současně lípa poskytuje stinné místo k oddechu. Kořeny lípy spolu s ostatními lipami v nedalekém stromořadí zpevňují hráz rybníka. Lokalita je vzhledem k přítomnosti sakrální stavby a křížku místem duchovního významu pro obyvatele obce. Památný strom je řádně označen dle zákona, chybí však štítek s informacemi o stromu. Přímo na návsi se nachází kamenný kříž s letopočtem 1900 obklopený čtyřmi mladými lipami. Jejich koruny působí dojem jediného velkého stromu.

Obrázek 70 - Lokalita Hostišovických lip (Zdroj: cuzk.cz, zákres vlastní)



Fotodokumentace Hostišovických lip:



Obrázek 71 - Dvojice Hostišovických lip, 80. léta (Zdroj: Odbor ŽP MěÚ Blatná)



Obrázek 72 - Přeživší Hostišovická lípa (Foto autorka, 2019)



Obrázek 73 - Detail kmene Hostišovické lípy (Foto autorka, 2019)

Huťská lípa

Druh stromu: Lípa malolistá

Vědecký název: *Tilia cordata* Mill.

Místo výskytu: zahrada rybářské bašty
v osadě Hutě jižně od Velkého
bělčického rybníka

Katastrální území: Závašín u Bělčic

Parcelní číslo: 16

Počet jedinců: 1

Forma: jednotlivý strom

Stáří stromu: 270 let

Věková kategorie: II

Ochranné pásmo: ze zákona

Důvod ochrany: typický krajinný prvek,
rozměry

Obvod kmene: 660 cm

Výška stromu: 26 m

Datum měření: 16. 8. 2019

Zdravotní stav stromu: 2

Možná ohrožení: povětrnostní vlivy

Popis lokality a stromu:

Strom roste v zahradě rybářské bašty na západním okraji osady Hutě v blízkosti silnice spojující Hutě a Závašín u Bělčic a Závašínského potoka. Jedná se o klidné místo vzdálené od zástavby. Strom je od komunikace oddělen poničenou zídkou a v jeho okolí se vyskytuje hustý podrost lísek a jiných dřevin a několik velkých popadaných větví. Terén kolem stromu je poměrně neprostupný. Strom vypadá, jako by byl srostlý ze dvou, jeho kmen se ve výši 1,8 m rozdvouje a tvoří širokou a hustou korunu. U paty kmene se vyskytují boule a mírné oděrky. Směrem od protilehlého pole se naskýtá pohled na úctyhodného jedince, jehož koruna připomíná majestátní horu. Lípa je zdravá a vitální.

Historie stromu, pověsti, vazba na historickou událost:

Ladislav Stehlík vzpomíná ve své *Zemi zamyšlené*: „*Snad zaběhl s chlapci i k rybníku Huteckému, tam už železné hutě přestavovali v dnešní mlýn. Jen hromady strusek a litý*



Obrázky 74 a 75 - Huťská lípa (Foto autorka, 2019, 2020)

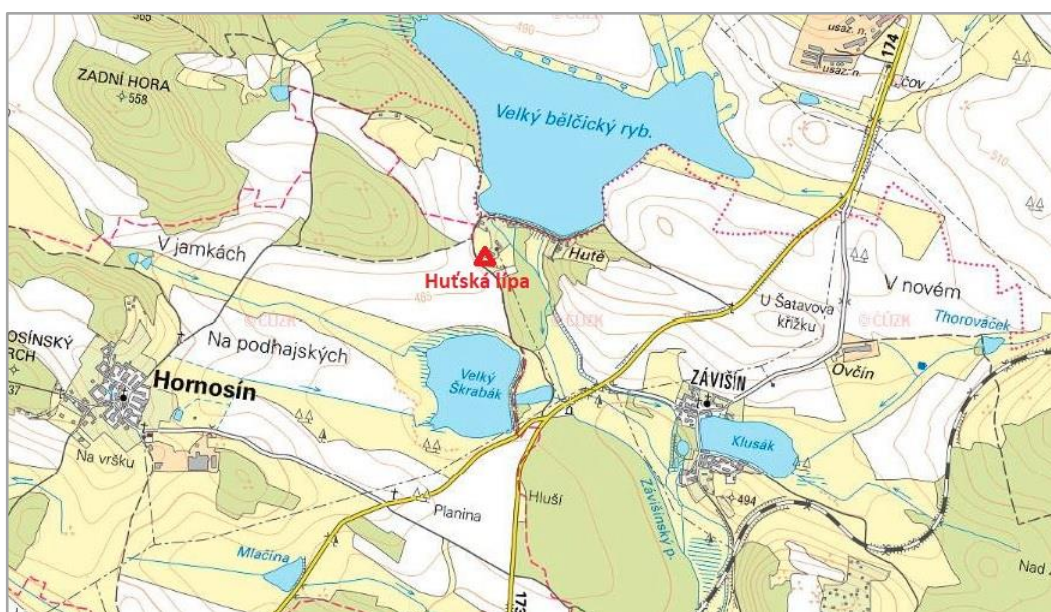
náhrobek...Václavu Čáslavskému...jsou svědky zaniklého průmyslového podnikání v našem okolí...“ (Stehlík, 1986, strana 59) V obci Hutě u Závěšína existovaly koncem 18. století hutě s vysokou pecí a třemi hamry, zpracovávající železnou rudu z Brd a Klatovska. Dodnes se však dochovalo jen několik chalup poblíž Huteckého (také Huťského) rybníka, v současnosti nazývaného Velký bělčický. Prastará lípa tak byla svědkem práce hutních dělníků, pamatuje rovněž četné výlovy Huteckého rybníka, dokonce pozorovala protržení rybníční hráze při povodni v roce 2002. Pod rybníkem Malý Škrabák tehdy protrhla velká voda most právě ve chvíli, kdy tudy projížděla sanita. Snad právě tato lípa držela nad posádkou sanitky ochrannou ruku, takže všichni přežili. Lípa tedy získala jméno po pracovitých huťářích a pravděpodobně po nich zdědila houževnatost a sílu. (Kočovská et al., 2007)

Krajinářský a urbanistický význam stromu:

Huťská lípa představuje typický krajinný prvek Blatenska. Je to dominantní solitérní strom, který vévodí široce otevřenému prostoru ve volné krajině. Je nápadná a nepřehlédnutelná zdálky a okolní krajina jí poskytuje dostatek prostoru, aby vynikla. Je úctyhodnou připomínkou pradávných aktivit místních obyvatel. Pro svou vitalitu, sílu a výjimečnost byla vybrána do programu Záchrany genofondu památných stromů.

Potomci Huťské lípy byli v regionu Blatensko vysazeni např. v Paštíkách u příležitosti 250. výročí založení kostela Sv. Jana Křtitele, v obci Pole u příležitosti 60. výročí konce 2. světové války nebo v obci Vrbno k 700. výročí první písemné zmínky o obci. Další potomek byl vysazen i v Blatné u Závěšinského potoka k 85. výročí vzniku samostatného československého státu. (Kočovská et al., 2007) Památný strom je řádně označen dle zákona, chybí však štítek s názvem stromu a informacemi o něm. Tabule s označením není z příjezdové cesty vidět, vhodnější by bylo umístit ji před zídku.

Obrázek 76 - Lokalita Huťské lípy (Zdroj: *cuzk.cz, zakres vlastní*)



Fotodokumentace Huťské lípy:



Obrázek 77 - Huťská lípa, rok 2004 (Zdroj: Odbor ŽP MěÚ Blatná)



Obrázek 78 - Huťská lípa - detail větvení (Foto autorka, 2019)



Obrázek 79 - Huťská lípa - detail kmene (Foto autorka, 2019)



Obrázky 80 a 81 - Letní krása Huťské lípy (Foto autorka, 2019)

Paračovské lípy

Druh stromů: Lípa malolistá

Vědecký název: *Tilia cordata* Mill.

Místo výskytu: u osady Paračov poblíž cesty do Kocelovic kolem kamenného křížku

Katastrální území: Kocelovice

Parcelní číslo: 1028

Počet jedinců: 4

Forma: skupina stromů

Stáří stromů: 200 let

Věková kategorie: III

Ochranné pásmo: ze zákona

Důvod ochrany: stáří, velikost, tvar, krajinná dominanta, ke stromům se váže místní pověst

Obvod kmene: A – 210 cm, B – 290 cm, C – 275 cm, D – 340 cm

Výška stromů: 22 – 23 m

Datum měření: 16. 8. 2019

Zdravotní stav stromů: 2

Možná ohrožení: povětrnostní vlivy, úpravy cesty

Popis lokality a stromů:

Skupina čtyř lip roste poblíž osady Paračov u polní cesty vedoucí z Kocelovic k silnici spojující Blatnou s Bělčicemi, asi 1 km od této spojnice. Uprostřed lip zasazených do čtverce stojí kamenný křížek. Místo se nachází uprostřed zemědělské krajiny. Jednotlivé stromy se větví jen několik metrů nad zemí, výška jednotlivých stromů je poměrně shodná a opticky vytváří dojem jedné koruny. Stromy jsou zdravé, kmeny mají bez poranění, koruny místy prořídle. U báze kmenů se tvoří velké množství výmladků. Místo působí romantickým a klidným dojmem.

Historie stromů, pověsti, vazba na historickou událost:

Ke čtyřem lipám se váže místní pověst. Vypráví se, že v nedalekém Novém dvoře u Paračova strašilo. Když Nový dvůr v roce 1827 vyhořel, našli lidé ve stodole kostru a obávali se, že tam bylo spáleno jedno ze strašidel. Aby zmírnil strach zaměstnanců, nechal šafář postavit



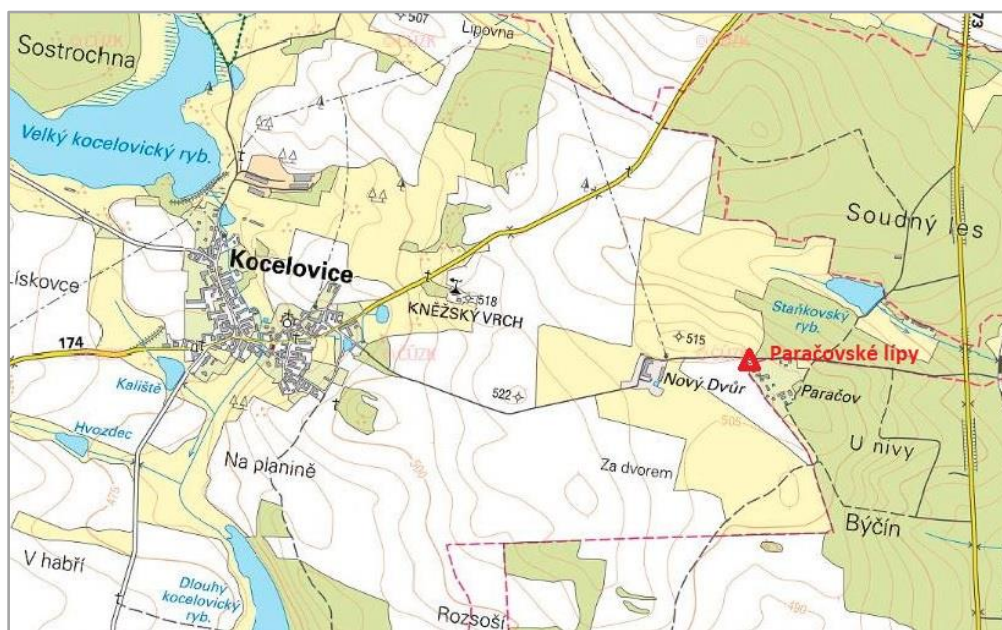
Obrázky 82 a 83 - Paračovské lípy (Foto autorka, 2019, 2020)

dřevěný křížek na rozcestí u Paračova, odkud údajně strašidla vycházela. Kolem křížku dal vysadit 4 lipky. (Stehlík, 1986) Říká se také, že když usednete ve stínu těchto lípek a zdřímnete, možná se strašidla znovu objeví. Osada Paračov dnes čítá jen několik domů. Existuje i druhé vysvětlení vzniku lip. Vzhledem k tomu, že stojí na polovině cesty mezi Kocelovicemi a Chlumem, je možné, že byly vysazeny jako stromy hraniční. Na místě zvaném Nový dvůr se dnes nachází pila.

Krajinářský a urbanistický význam stromů:

Skupina Paračovských lip tvoří krajinnou dominantu na návrší v zemědělské krajině kolem Paračova. K místu se váže stará pověst, je to místo s duchovním významem. Stává se častou zastávkou turistů a cyklistů. Vrostlé koruny vytvářejí dojem jednoho stromu, jsou zdaleka viditelné. V krajině funguje tato skupina také jako orientační bod. Skupina stromů je řádně označena dle zákona, na tabuli však chybí štítek s informacemi o stromech. Okolí je upravené.

Obrázek 84 - Lokalita Paračovských lip (Zdroj: *cuzk.cz, zakres vlastní*)



Detailní fotodokumentace Paračovských lip:



Obrázek 85 - Paračovské lípy - Symbol pětičky (Foto autorka, 2019)



Obrázek 86 - Paračovské lípy (Foto autorka, 2019)



Obrázek 87 - Paračovské lípy, rok 1996 (Zdroj: Odbor ŽP MěÚ Blatná)



Obrázek 88 - Paračovské lípy, rok 2010 (Zdroj: Odbor ŽP MěÚ Blatná)



Obrázek 89 - Paračovské lípy (Foto autorka, 2019)



Obrázek 90 - Paračovské lípy - detail větvení nejsilnější lípy (Foto autorka, 2019)



Obrázek 91 - Křížek obklopený Paračovskými lipami (Foto autorka, 2019)

Paštická lípa

Druh stromu: Lípa malolistá

Vědecký název: *Tilia cordata* Mill.

Místo výskytu: v obci Paštiky proti kostelu sv. Jana Křtitele

Katastrální území: Bezdědovice

Parcelní číslo: 79

Počet jedinců: 1

Forma: jednotlivý strom

Stáří stromu: 250 let

Věková kategorie: II

Ochranné pásmo: ze zákona

Důvod ochrany: rozměry, doprovod významné kulturní památky, dominanta obce

Obvod kmene: 465 cm

Výška stromu: 17 m

Datum měření: 16. 9. 2019

Zdravotní stav stromu: 2

Možná ohrožení: provoz na místní komunikaci, vandalismus



Obrázky 92 a 93 - Paštická lípa (Foto autorka, 2019, 2020)

Popis lokality a stromu:

Strom roste na skalnaté vyvýšenině vedle komunikace Blatná – Drahenický Málkov uprostřed obce Paštiky naproti kostelu. Vzdálenost od komunikace je asi 7 metrů. V blízkosti se nachází skupina dalších starých lip. Z nich vyniká lípa malolistá zvaná Kostelníkova nebo také lípa Jana Komana, vzdálená 8 metrů od lípy Paštické, s obvodem 315 cm a výškou 20 m. Ta roste na vyvýšeném náspu a má výrazně obnažené kořeny. Další dvě esteticky velmi působivé lípy se nacházejí u vchodu do hřbitova. Paštická lípa je zdravý strom s mohutnou korunou, její kmen je silný, neporušený, v bázi stromu se vyskytuje velké množství výmladků, které značně ztěžují měření stromu. Ošetření stromu bylo provedeno v roce 2006 zdravotním řezem, vazbou koruny a odlehčením jedné z kosterních větví.

Historie stromu, pověsti, vazba na historickou událost:

Život stromů v okolí kostela je spojen s existencí kostela sv. Jana Křtitele, vybudovaného podle plánů významného barokního stavitele K. I. Dienzenhofera (1689-1751). Okolní lípy podtrhují výraznou polohu kostela nad obcí zejména při pohledu z větší vzdálenosti.

Kostel je společně s přílehlou zelení dominantou celého prostoru, identifikačním orientačním prvkem a má výrazný podíl na výtvarné kompozici této obce. Zcela ovládá linii horizontu. Ve spojení s přírodním útvarem (stromy) vytváří stavba kostela kompaktní celek, jedinečnou scenérii a krajinnou dominantu. (Kupka, 2010) U kostela se nachází hřbitov, kde byla v roce 1752 vystavěna v rohu hřbitovní zdi umrlčí kaple. Nad vchodem do areálu hřbitova je vytesána postava Smrti, podle níž se ujalo místní pořekadlo „*Je hubený jako paštická smrt.*“ (Dreslerová et al., 2003) Vedlejší Kostelníkova lípa pravděpodobně pamatuje první zvonění v tomto kostele, úlohy křtitele se tehdy symbolicky ujal kostelník Jan Koman a činnost kostelnickou pak vykonávali pouze členové jeho rodu. (Kočovská et al., 2007) Pro místní obyvatele je Paštický kostel jedním ze symbolů Blatenska. V současnosti se stal také kulturním stánkem, konají se zde koncerty. Probíhají zde dlouho zamýšlené rozsáhlé rekonstrukce. Obejdeme-li kostel od jihu, naskytne se pohled na Blatnou jako na dlani.

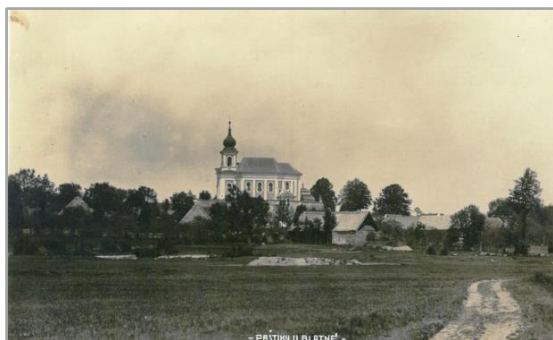
Krajinářský a urbanistický význam stromu:

Paštická lípa je součástí komplexu zeleně obklopující významnou, historicky a architektonicky cennou kulturní památku. Celé sídlo je místem duchovního významu. Lípa i okolní stromy umožňují výrazné a nápadné stavbě kostela jemné začlenění do krajiny. Celá silueta kostela je tak zdaleka identifikovatelná. Spolu s blatenským zámekem tvoří hlavní architektonické dominanty krajiny Blatenska.

Obrázek 94 - Lokalita Paštické lípy (Zdroj: cuzk.cz, zákres vlastní)



Fotodokumentace Paštické lípy:



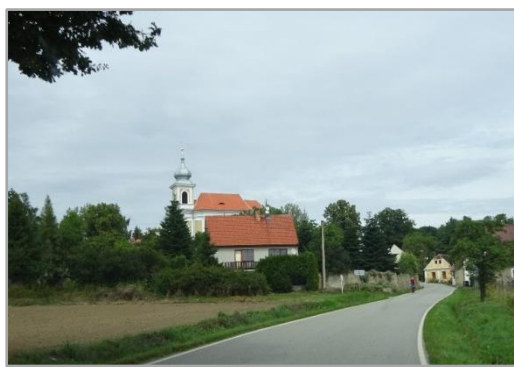
Obrázek 95 - Paštiky s lipami, 30. léta 20. století
(Zdroj: Městské muzeum Blatná, inv. č. HII 1919)



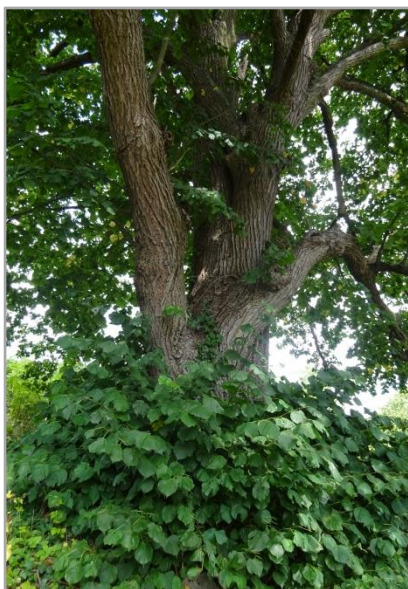
Obrázek 96 – Paštiky s lipami, rok 1993 (Zdroj:
Městské muzeum Blatná, inv. č. HII 1831)



Obrázek 97 - Paštiky s lipami (Foto autorka,
2019)



Obrázek 98 - Paštická panorama (Foto autorka,
2019)



Obrázek 99 - Paštická lípa - detail
větvení s výmladky (Foto autorka,
2019)



Obrázek 100 - Nově
zrekonstruovaná věž kostela
sv. Jana Křtitele v Paštikách
(Foto autorka, 2019)

Předmířská lípa

Druh stromu: Lípa velkolistá

Vědecký název: *Tilia platyphyllos Scop.*

Místo výskytu: Předmíř, dvůr domu č. 48

Katastrální území: Předmíř

Parcelní číslo: 71

Počet jedinců: 1

Forma: jednotlivý strom

Stáří stromu: 200 let

Věková kategorie: II

Ochranné pásmo: ze zákona

Důvod ochrany: estetický prvek a dominanta v obci, mohutnost, stáří

Obvod kmene: 407 cm

Výška stromu: 20 m

Datum měření: 16. 8. 2019

Zdravotní stav stromu: 3

Možná ohrožení: úpravy dvora



Obrázky 101 a 102 - Předmířská lípa
(Foto autorka, 2019, 2020)

Popis lokality a stromu:

Strom se nachází uprostřed dvora zemědělské usedlosti v obci Předmíř. Dvůr je na východní straně ohraničen zdí, na východní obytnou budovou, na severní stodolou, v jižní části je přístupová cesta do obydlí a travnatá plocha. Koruna stromu je pravidelná a vyvážená. Vytvářejí ji dva kmeny spojené dvojitou vazbou. Plné ošetření stromu bylo provedeno v roce 2001 z bezpečnostních důvodů vzhledem k větvení koruny. Další ošetření zaměřené na velkou redukci objemu a zajištění bezpečnostní vazby proběhlo v roce 2016. Dle sdělení majitelů byl strom v minulosti vážně poškozen ohněm při požáru stodoly, ale znovu obrazil a nasadil mohutnou korunu.

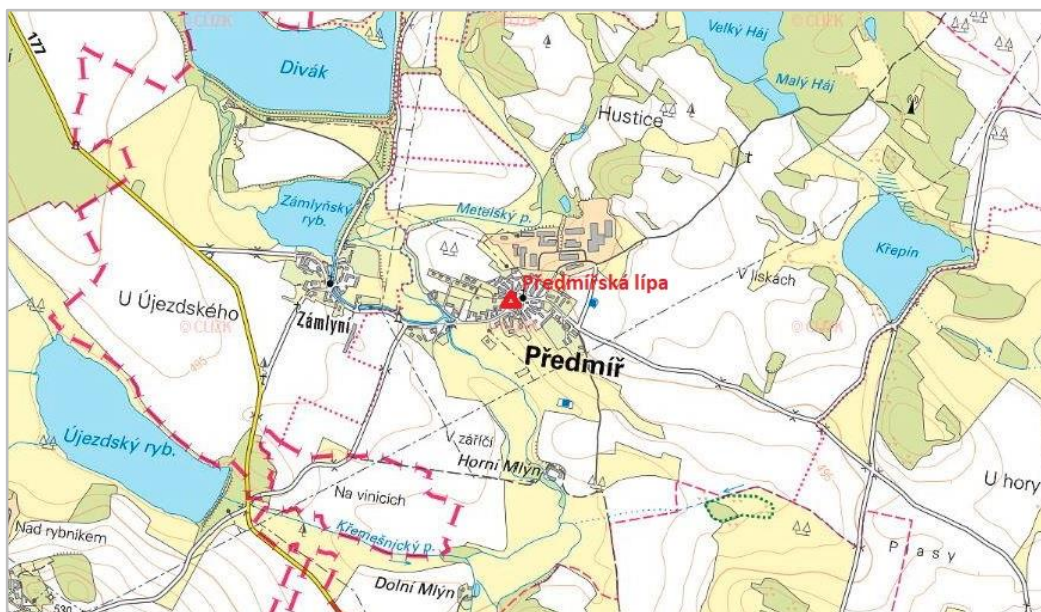
Historie stromu, pověsti, vazba na historickou událost:

Ke stromu se nepodařilo nalézt vazbu na historickou událost ani pověst. Jedná se pravděpodobně o strom rodový, o který pečovaly generace rodiny Chourový hospodařící na této zemědělské usedlosti.

Krajinářský a urbanistický význam stromu:

Předmířská lípa je mohutný památný strom s vysokou estetickou a biologickou hodnotou. Má velmi dobrou regenerační schopnost. Intravilánu obce dodává nejen estetickou, ale i historickou hodnotu. Působí příznivě na mikroklima celé usedlosti. Je nepřehlédnutelnou dominantou obce. Svým vzrůstem je velmi podobná Divadelní lípě v Březi a lze říci, že jsou to dvě nejkrásnější lípy severního Blatenska. Památný strom je řádně označen, nechybí štítek s informacemi o stromu. Je použit starší typ značení.

Obrázek 103 - Lokalita Předmířské lípy (Zdroj: *cuzk.cz, zakres vlastní*)



Fotodokumentace Předmířské lípy:



Obrázek 104 - Předmířská lípa, rok 2001 (Zdroj: *Odbor ŽP MěÚ Blatná*)



Obrázek 105 - Předmířská lípa, rok 2004 (Zdroj: *Odbor ŽP MěÚ Blatná*)



Obrázek 106 - Předmířská lípa - detail umístění (Foto autorka, 2019)

Rošický klen

Druh stromu: Javor klen

Vědecký název: *Acer pseudoplatanus L.*

Místo výskytu: před bývalou Rošickou myslivnou

Katastrální území: Jindřichovice u Blatanky

Parcelní číslo: 157/1

Počet jedinců: 1

Forma: jednotlivý strom

Stáří stromu: 200 let

Věková kategorie: II

Ochranné pásmo: ze zákona

Důvod ochrany: výjimečné rozměry u javoru neobvyklé

Obvod kmene: 475 cm

Výška stromu: 26 m

Datum měření: 16. 8. 2019

Zdravotní stav stromu: 1/2

Možná ohrožení: nezjištěna



Obrázky 107 a 108 - Rošický klen
(Foto autorka, 2019, 2020)

Popis lokality a stromu:

Strom roste před bývalou Rošickou myslivnou na oploceném pozemku ve vzdálenosti 15 metrů od budovy. Za oplocením vede pěšina a za ní je obrovská louka. V blízkosti stromu se vyskytují další dřeviny, mladší, listnaté i jehličnaté. Javor má rozložitou korunu, proschlé větve se vyskytují ojediněle, kmen je silný, objevuje se svislá prasklina. Strom je velmi vitální, ze všech památných stromů Blatenska vyniká symetrickou korunou a svým umístěním. Ve vzdálenosti asi 200 metrů se nachází v oplocené zahradě další strom úctyhodných rozměrů, a sice lípa malolistá, která vytváří mohutný trojkmen. Její výška je téměř 31 metrů. Krajina kolem Rošic je celkově romantická a láká k procházkám. Mezi Jindřichovicemi a Čekanícemi se rozkládá rozsáhlý komplex Rošického lesa o rozloze 290 ha, jednolité, nepřerušované plochy rybníků, s mohutnými duby a semennými buky.

Historie stromu, pověsti, vazba na historickou událost:

Podle pověsti zde byl javor vysazen jako ochrana stavení. (Kočovská et al., 2007) Dá se říci, že tuto funkci plní dokonale i dnes. U jeho paty je opřen velký kamenný kříž. Ladislav Stehlík (1986) uvádí ve své Zemi zamyšlené, že sem, do Rošické hájovny, jezdíval

na prázdniny ke své tetě a strýci spisovatel F. X. Šalda. V stínu javoru nacházeli odpočinek také účastníci pravidelných červencových poutí k Rošické kapliče Panny Marie. Podle sdělení majitelů usedlosti, ve stínu javoru rád sedával i sám Ladislav Stehlík.

Krajinářský a urbanistický význam stromu:

Rošický klen je významnou dominantou krajiny v okolí Čekanic. Má také historický význam. Jako strom rodový ochraňoval obyvatele místní usedlosti a jeho existence je spojena s významnými českými spisovateli. Rošický klen je první javor klen vyhlášený na Blatensku za památný strom a druhý v okrese Strakonice. Památný strom je řádně označen tabulkou s malým státním znakem, umístěnou mimo pozemek u cesty, takže je viditelná pro kolemjdoucí. Chybí na ní ovšem informace o stromu.

Obrázek 109 - Lokalita Rošického klenu (Zdroj: cuzk.cz, zakres vlastní)



Fotodokumentace Rošického klenu:



Obrázek 110 - Rošický klen - rozdvojení kmene, rok 2001 (Zdroj: Odbor ŽP MěÚ Blatná)



Obrázek 111 - Rošický klen - rozdvojení kmene (Foto autorka, 2019)



Obrázek 112 - Zátíší u Rošického klenu (Foto autorka, 2019)

3.5 Porovnání zdravotního stavu a věku památných stromů

V tabulce č. 2 je porovnán zdravotní stav jednotlivých památných stromů. Bylo sledováno několik charakteristik, a sice zda strom pravidelně kvete a plodí, dále míra mechanického poškození kmene a koruny, výskyt suchých větví či prosychání, míra výskytu dutin, výskyt a rozsah hnilobných procesů, jakož i celková vitalita jedince. Stabilita stromu nebyla autorkou hodnocena pro nedostatek odborných kompetencí k posouzení.

Fyziologickou vitalitou se rozumí životaschopnost stromu, dynamika průběhu jeho fyziologických procesů. Tato hodnota tedy charakterizuje dřevinu z pohledu dynamiky jeho reakcí na změny životního prostředí a jeho schopnosti přizpůsobit se a bránit stresovým faktorům. Posuzováním zdravotního stavu se hodnotí mechanický stav dřeviny, tedy stav jeho nosných prvků a rozsah jejich poškození. (Kolařík, 2009)

Tabulka 2 - Porovnání celkového zdravotního stavu památných stromů na Blatensku

Název stromu (počet jedinců)	Kvete, plodí	Poškození kmene	Poškození koruny	Dutiny	Suché větve	Hniloba	Vitalita	Celkový zdravotní stav
Augustiniánské lípy (2)*	Ano	2, 4	2, 4	1, 3	3, 4	1, 3	2, 4	2, 4
Bezdědovický dub	Ano	2	2	1	3	1	2	2/3
Brandlova lípa	Ano	3	3	3	3	3	3	3/4
Buk Velenovského	Ano	4	4	3	4	3	3	4
Czernínský dub	Ano	3	4	3	3	1	3	3
Čekanický dub	Ano	2	3	2	2	1	2	2
Divadelní lípa v Březí	Ano	3	2	4	2	3	3	3
Fířtova lípa	Ano	2	1	1	2	1	1	1
Hostišovické lípy (1)	Ano	2	3	2	3	1	2	3
Huťská lípa	Ano	3	2	2	2	1	2	2
Paračovské lípy (4)**	Ano	2	2	1	2	1	2	2
Paštická lípa	Ano	2	2	1	2	1	2	2
Předmířská lípa	Ano	3	3	3	2	3	2	3
Rošický klen	Ano	2	1	1	2	1	1	1/2

*Hodnoty u Augustiniánských lip: první hodnota platí pro jedince A, druhá pro jedince B.

**Hodnoty u Paračovských lip platí pro každého ze 4 jedinců.

Vysvětlivky hodnot v tabulce:

Poškození kmene	1 – bez poškození, 2 – nevýznamné, 3 – mírné, 4 – závažné, 5 – velmi závažné
Poškození koruny	1 – bez poškození, 2 – nevýznamné, 3 – mírné, 4 – závažné, 5 – velmi závažné
Dutiny	1 – bez dutin, 2 – počínající, 3 – středního rozsahu, 4 – významného rozsahu, 5 – velmi závažného rozsahu
Suché větve	1 – nevyskytují se, 2 – mírně, 3 – středně, 4 – výrazně, 5 – velmi vážně
Hniloba	1 – bez hniloby, 2 – počínající, 3 – střední, 4 – závažného rozsahu, 5 – velmi závažného rozsahu
Vitalita	1 – výborná, 2 – vitální jedinec, 3 – snížená, 4 – výrazně snížená, 5 – neperspektivní jedinec
Celkový zdravotní stav	1 - výborný - zdravý a vitální strom bez viditelného poškození 2 - velmi dobrý – zdravý, jen s drobným poškozením 3 - dobrý – strom s viditelným poškozením kmene nebo koruny, s dutinou apod. 4 - silně poškozený – poškozený v kmeni nebo koruně, vitalita slabá 5 - zcela uhynulý, neživé torzo.

Z údajů v tabulce č. 2 vyplývá, že celkový zdravotní stav památných stromů na Blatensku je v průměru dobrý. Vyskytuje se zde 11 jedinců se zdravotním stavem velmi dobrým až výborným, 6 jedinců se stavem dobrým, pouze jeden jedinec je silně poškozený. Jedná se o Dub Velenovského, který je sice velmi poškozený jak v kmeni, tak v koruně, jeho vitalita však dosud není oslabena. Během posuzování zdravotního stavu stromů v terénu bylo zjištěno, že výborný či velmi dobrý zdravotní stav, jakož i celkovou vitalitu a vysokou estetickou hodnotu vykazují zejména jedinci rostoucí ve volné krajině, konkrétně Fířtova lípa u Podruhlí a Rošický klen.

Kromě zdravotního stavu byla zjišťována věková struktura památných stromů v regionu Blatensko. Jak vyplývá z údajů v tabulce 3, převažující skupinou jsou stromy kategorie zralého věku, tedy stromy, jejichž stáří je v rozmezí 200-400 let.

Tabulka 3 - Věková struktura památných stromů na Blatensku

Věková kategorie	Počet jedinců
I – strom kmetského věku	2
II – strom zralého věku	11
III – strom mladého věku	5
Celkem jedinců	18

3.6 Shrnutí krajinářského a urbanistického významu památných stromů

Ze všech lokalit výskytu památných stromů na Blatensku se polovina nachází v intravilánu obcí, druhá polovina ve volné krajině. Pokud jde o stromy rostoucí v intravilánu, část z nich byla vysazena jako doprovodná zeleň sakrální stavby (např. lípy u kláštera a kostela ve Lnářích, lípy u kostela v Paštikách) a jsou tedy součástí místa duchovního významu. Druhou skupinu lze charakterizovat jako rodové stromy, popř. stromy vysazené v centru obce v místě, v němž je soustředěn běžný život místních obyvatel. Tyto dřeviny jsou předmětem péče celých generací jako svědkové významných rodinných událostí či událostí z života obce. Ve zkoumaném regionu jsou to např. lípa v Předmíří či dub v Bezdědovicích. Některé dřeviny připomínají lokálně významné historické události nebo historické osobnosti, např. Divadelní lípa v Březí, Brandlova lípa ve Lnářích. Kromě výše uvedených funkcí poskytuje tato vegetace v intravilánu řadu dalších benefitů, jako je regulování povětrnostních vlivů, vytváření pohledových nebo zvukových bariér. Stromy jsou útočištěm zejména pro některé druhy hmyzu a ptáků. Pokud se vyskytují v místech velké frekvence pohybu obyvatel, působí stromy příznivě na klimatickou stránku obce tím, že zvlhčují a ochlazují prostředí kolem sebe. Stromy i ostatní zeleň v ocích a městech mají dobrý vliv i na psychiku člověka. Věkovité stromy doprovázející sakrální stavby zdůrazňují význam těchto staveb a naopak, významná kulturní památka podtrhuje důležitost vegetace ji obklopující. Stromy jsou organismy, jež jsou ve svém přirozeném prostředí dlouhověké. Pokud ovšem rostou v intravilánu nebo v blízkosti komunikací, obvykle se dožívají nižšího věku. Jde totiž o prostředí s extrémními podmínkami – půda je zde zhuštěná a často zasolená vlivem zimního solení a vzduch zasažen exhalacemi. Může také dojít k omezení prokořenitelného prostoru, což má samozřejmě vliv na vitalitu stromu.

Druhou velkou skupinou památných stromů Blatenska jsou jedinci, či skupiny stromů nacházející se ve volné krajině. Z předchozího zkoumání vyplývá, že jejich vitalita a celkový zdravotní stav jsou v průměru lepší než u památných stromů v intravilánu. Některé z těchto stromů plní v krajině funkci orientačního bodu, např. Huťská lípa nebo Fiřtova lípa, jiné sloužily v minulosti jako označení hranice panství nebo pozemků, např. Paračovské lípy. Početnou skupinu jedinců či skupin stromů tvoří stromy vysazené u drobných sakrálních staveb, jako křížků, křížů či božích muk, jejichž vztyčení má souvislost s významnou životní událostí místních obyvatel nebo je spojeno s lokální pověstí či legendou. Z tohoto pohledu lze jmenovat např. Fiřtovou lípu u Podruhlí či Paračovské lípy. Není pochyb o tom, že tato místa se stala pro zdejší obyvatelstvo také místy duchovního významu. Mezi památnými stromy Blatenska se nacházejí také jedinci plnící funkci zpevňování břehů vodní plochy, např. Hostišovické

lípy, resp. lípa. Nelze opomenout také významnou funkci estetickou, již mají věkovité a majestátní stromy v intravilánu i ve volné krajině. Svým habitem přispívají k posílení estetického vnímání krajiny člověkem. Není nic krásnějšího než pozorovat v průběhu roku měnící se paletu barev v korunách stromů, od syté jarní zelené po žltorudou podzimní. Památné stromy jsou významným a nepřehlédnutelným prvkem krajinného rázu Blatenska. Jako přírodní i kulturní památky jsou pro současnou generaci odkazem minulosti a inspirací pro zachování hodnot, které krajina svým obyvatelům poskytuje.

3.7 Další významné stromy na Blatensku

V regionu se nachází velký počet dalších významných stromů, které sice nejsou zákonem chráněny, ale které jsou typickým prvkem zdejší krajiny. Jejich úplný seznam by čítal několik stovek položek, proto bylo vybráno cca 40 jedinců tak, aby jejich výběr zohlednil několik kritérií. Snahou autorky bylo pokrýt výběrem celý region Blatenska, dalším hlediskem bylo stáří a rozměry stromů a konečně rozmanitost jednotlivých druhů dřevin či cenný regionální ekotyp.

3.7.1 Základní přehled

Následující dvě tabulky 4a a 4b poskytují informace o místě výskytu dalších významných stromů a jejich základních dendrologických parametrech.

Tabulka 4a - Přehled dalších významných stromů na Blatensku – intravilán Blatné

Č.	Druh dřeviny/ <i>vědecký název</i>	Počet jedinců	Lokalita	Obvod kmene (cm)	Výška stromu (m)	Datum měření
1.	Topol bílý <i>Populus alba</i>	1	Ulice V Podzámčí naproti sídlišti Nad Lomnicí, strom odolal povodni 2002	290	16	07.11.2019
2.	Dub letní <i>Quercus robur</i>	1	U studny poblíž křižovatky ulic Buzická, Strakatého, Nad Lomnicí a Žižkova	260	17	07.11.2019
3.	Buky lesní <i>Fagus sylvatica</i> a duby letní <i>Quercus robur</i>	5	Před budovou základní školy J. A. Komenského (zleva: buk lesní červenolistý, buk lesní, dva duby letní sloupovité, buk lesní červenolistý)	240, 260, 275, 275, 350	23, 24,24, 26,22	21.11.2019
4.	Lípa malolistá <i>Tilia cordata</i>	1	Před farou, vlevo od Sochy svobody (strom označen starým štítkem Strom chráněný státem)	210	20	21.11.2019

5.	Trnovník akát <i>Robinia pseudoacacia</i>	1	Před budovou domova důchodců	295	13	01.10.2019
6.	Trnovník akát <i>Robinia pseudoacacia</i>	1	Za budovou domova důchodců poblíž kamenného kříže	180	19	01.10.2019
7.	Dub letní <i>Quercus robur</i>	1	Torzo dubu za sokolovnou, na pravém břehu Závišínského potoka	607	Torzo (4m)	06.03.2020
8.	Morušovník bílý <i>Morus alba</i>	1	V Malé ulici	330	12	07.11.2019
9.	Ořešák černý <i>Juglans nigra</i>	1	V zámeckém parku, vpravo od mostku směrem od vchodu	545	26	18.10.2019
10.	Jilm vaz <i>Ulmus laevis</i>	1	V zámeckém parku, vpravo od mostku směrem od vchodu	440	34	18.10.2019
11.	Dub letní <i>Quercus robur</i>	1	V zámeckém parku, vpravo od mostku směrem od vchodu	620	28	18.10.2019
12.	Olše lepkavá <i>Alnus glutinosa</i>	1	V zámeckém parku na louce vpravo od hlavní cesty směrem od hlavního vchodu	690	23	18.10.2019
13.	Lípa malolistá <i>Tilia cordata</i>	1	V zámeckém parku před empírovým zahradním domkem	370	34	18.10.2019
14.	Jasan ztepilý <i>Fraxinus excelsior</i>	1	V zámeckém parku uprostřed parterové louky před zahradním domkem	450	22	21.11.2019
15.	Duby letní <i>Quercus robur</i> , buk lesní <i>Fagus sylvatica</i> a lípa malolistá <i>Tilia cordata</i>	5	V zámeckém parku – tři mohutné duby, buk lesní červenolistý a lípa podél cesty oddělující oboru od parterové louky	465, 500, 450, 360, 475	28, 30, 27, 26, 30	21.11.2019
16.	Jasan ztepilý převislý <i>Fraxinus excelsior pendula</i>	2	V zámeckém parku u cesty oddělující oboru od parterové louky	220	27	21.11.2019
17.	Lípa malolistá <i>Tilia cordata</i>	1	Na starém hřbitově u náhrobku českého buditele a blatenského rodáka J. P. Koubka	340	17	20.10.2019
18.	Lípa malolistá <i>Tilia cordata</i>	1	Na starém hřbitově u zrušené hrobky rodu Lehečků	264	20	20.10.2019
19.	Javor klen <i>Acer pseudoplatanus</i> , javor mléč <i>Acer platanoides</i>	3	Na starém hřbitově podél cesty za vchodovou branou Kolem hřbitovní zdi se také vyskytují věkovité a mohutné	270, 295, 200	18, 22, 16	20.10.2019

	a jasan ztepilý <i>Fraxinus excelsior</i>		břízy, douglaska tisolistá a javory.			
20.	Dub letní <i>Quercus robur</i>	1	Na Hodáni – pravděpodobně hraniční strom	455	17	07.03.2020
21.	Lípa malolistá <i>Tilia cordata</i> a trnovník akát <i>Robinia pseudoacacia</i>	2	Na železném vrchu. Lípa je stále označena starým štítkem Skupina stromů chráněných státem.	265, 270	19, 13	03.03.2020
22.	Vrba křehká <i>Salix fragilis</i>	1	Na levém břehu Závišínského potoka, za domovem důchodců, 10 m od smírčího kříže	300	18	07.03.2020

Tabulka 4b – Přehled dalších významných stromů na Blatensku - okolí Blatné a obce Blatenska

Č.	Druh dřeviny/ vědecký název	Počet jedinců	Lokalita	Obvod kmene (cm)	Výška stromu (m)	Datum měření
23.	Lípa malolistá <i>Tilia cordata</i>	2	Paštiky - u hlavního vchodu na hřbitov	L 450, P 320	25, 24	16.08.2019
24.	Olše lepkavá <i>Alnus glutinosa</i>	2	Bělčice - u křižovatky poblíž odbočky do Závišína	L 310, P 305	19, 15	12.12.2019
25.	Lípa malolistá <i>Tilia cordata</i>	4	Dobšice - čtyři lípy kolem křížku u silnice do Paštik před odbočkou k farmě	220, 240, 220, 215	26 každá	16.08.2019
26.	Lípa malolistá <i>Tilia cordata</i>	1	Černívsko - u schodů do kostela a na hřbitov vedle křížku (1856)	330	18	16.08.2019
27.	Jírovec maďal <i>Aesculus hippocastanum</i>	1	Předmít – v centru obce u silnice naproti domu rodiny Chourů	240	16	03.03.2020
28.	Dub letní <i>Quercus robur</i>	1	Na břehu rybníka Zadní Topič poblíž silnice z Blatné do Buzic	380	24	16.08.2019
29.	Lípa malolistá <i>Tilia cordata</i>	2	Pod Kubátovou horou – mezi Drahenickým Málkovem a Hostišovicemi, kolem křížku u odbočky na Černívsko	L 470 P 400	24 obě	16.08.2019
30.	Dub letní <i>Quercus robur</i>	1	Na hrázi rybníka Řitovíz mezi Blatnou a Buzicemi těsně u výpusti. Cesta po hrázi lemovaná dalšími věkovitými duby.	530	24	16.08.2019

31.	Dub letní <i>Quercus robur</i>	1	Mezi obcemi Hajany a Chlum u polní cesty poblíž kříže, zvaný Vaňáčův dub. Údajně tudy vedla umrlčí cesta z Kocelovic do Chlumu. Na křížku rok 1881.	320	18	03.03.2020
32.	Dub letní <i>Quercus robur</i> a lípa malolistá <i>Tilia cordata</i>	2	Zvané Ženatý dub a Provdaná lipka – na rozcestí silnice z Blatné do Chobota u odbočky do Újezdce u Skaličan, dub zdobený svatými obrázky	540, 210	20, 21	03.03.2020
33.	Lípa malolistá <i>Tilia cordata</i>	4	Hostišovice – uprostřed návsi čtyři lípy kolem křížku s letopočtem 1900	150 až 170	prům. 15	03.03.2020
34.	Dub letní <i>Quercus robur</i>	3	Mačkov – ve stráni nad železniční tratí	375, 250, 360	30, 26, 28	25.11.2019
35.	Lípa malolistá <i>Tilia cordata</i>	2	Jindřichovice – u křížku na návsi, datace křížku 1900	275, 245	26, 24	25.11.2019
36.	Lípa malolistá <i>Tilia cordata</i>	2	U křížku mezi Lacinou a Myšticemi, vyhlídka na rybník Labuť	210, 160	16, 11	03.03.2020
37.	Lípa malolistá <i>Tilia cordata</i>	1	Kadov – u vodní nádržky, strom s velkou dutinou a boulemi	550	14	03.03.2020
38.	Lípa malolistá <i>Tilia cordata</i>	3	Škvořetice – dvě lípy u kapličky sv. Anny	L 275 P 275	L 24 P 20	21.11.2019
39.	Lípa malolistá <i>Tilia cordata</i>	1	Na návsi obce Metly – lípa odolala povodni 2002	247	22	03.03.2020
40.	Lípa malolistá <i>Tilia cordata</i>	3	Sedlice – před vchodem do kostela sv. Jakuba a hřbitova	290, 235, 220	16, 17, 18	21.11.2019

Fotodokumentace vybraných významných stromů v regionu je uvedena v přílohách 1, 2 a 3.

3.7.2 Posouzení významu

Krajinářsky a urbanisticky je jedním z nejhodnotnějších území Blatenska bezesporu lokalita **zámeckého parku** v Blatné, vybudovaného na místě bývalé zámecké obory. O jeho současnou podobu se zasloužil Václav Karel Hildprandt, který zde po roce 1789 provedl řadu stavebních úprav. Park vznikl přetvořením původního tvrdého luhu podél řeky Lomnice do podoby krajinářského anglického parku. Park byl tehdy vybudován na ploše větší, než byla rozloha města. Je jedinečný svým celkovým

zasazením do krajinného rámce a pozvolným přechodem do okolní krajiny. Přední část parku získala svou podobu v letech 1850-1856. (Dreslerová et al., 2003)

V bezprostředním okolí zámku se nachází romantická scenérie s vodní plochou a močály, zadní část parku tvoří stinná lesnatá obora se stádem 60 daňků a hejnem asi 20 pávů. Kolem zámku je několik ostrůvků, kde rostou převážně olše. Centrum parku tvoří parterová louka s několika soliterními duby, lipami, buky nebo jejich skupinami. Nepřehlédnutelné jsou věkovité duby, rostoucí na bývalých sejpech, pozůstatcích po rýžování zlata, které poskytují potravu daňkům a vytvářejí příjemné mikroklima. Do parku byly vysazeny i vzácné exotické dřeviny, např. katalpa obecná (*Catalpa bignonioides*) v blízkosti dřevěného mostu, nebo na okraji parterové louky jasan převislý a různolistý (*Fraxinus excelsior Pendula a Diversifolia*), buk červenolistý (*Fagus silvatica Antropunicea*). Vpravo od dřevěného mostu roste ořešák černý (*Juglans nigra*), který se svým obvodem kmene přes pět metrů patří mezi největší svého druhu v Čechách. Lze najít i javor amurský (*Acer ginala*) a mnoho dalších. Hlavní část obory se nachází v západní části a má charakter lužního lesa. Vede tudy lipová alej, z níž se otevírají průhledy do travnatých ploch. V nejzápadnější části obory je rybníček Naděje, ze kterého vede odtoková strouha meandrující až do řeky Lomnice, která má narušené břehy a v parku vytváří četné laguny. Ve druhé polovině 19. století zde bylo provedeno odvodnění a urovnání terénu, vytvořeny cesty a záměrné průhledy. (Kočovská et al., 2007) Dokonce bylo k dosažení volného průhledu ze zámku do parku odstraněno západní zámecké křídlo, které do té doby uzavíralo nádvoří. (Kašička et Nechvátal, 2014) Romantickým prvkem jsou v parku umělé jeskyně, vybudované v letech 1814 -1815, dnes nepřístupné. (Sekera, 2010) Na sever od jeskyně kdysi rostl památný Dub královny Johanky (viz podkapitola 3.7.3)

Park je v okolí ojedinelý. Je velmi příznivým prostředím také pro avifaunu. Bohatě ho osidlují pěnkavy, kosi, sýkory koňadry apod. Daňci ovšem likvidují mladé stromky a křoviny, takže v parku prakticky neexistuje keřové patro.

Zámecký park je se rozkládá v těsné blízkosti historického jádra města a památkové zóny. Jeho plochy mají velkou hodnotu urbanistickou jako součást historického souboru. Má také hodnotu krajinářskou, dotváří totiž charakter městské krajiny a umožňuje vnímat město jako krajinu. (Kupka, 2010) Park celkově výrazně zvyšuje kvalitu bydlení ve městě. Přestože je v Blatné dostatek zeleně veřejné, obytné i užitkové, přispívá park a významné stromy v něm ke zvýšení urbanistické hodnoty celého území města. Dle záznamů ÚAP ORP Blatná (2016) jsou však možným ohrožením pro staleté stromy hydrografické změny, které mohou ovlivnit fyziologický stav stromů.

Dalšími významnými stromy v intravilánu města jsou jedinci či skupiny stromů tvořící doprovodnou zeleň k významným stavbám. Konkrétně je to skupina mohutných

stromů před budovou Základní školy J. A. Komenského, vybudované v roce 1904, a skupina věkovitých lip a kaštanů v blízkosti kostelní věže a Sochy svobody. Skupina stromů před školou tvořila v minulosti parčík, dnes je prostorovou i výškovou dominantou průčelí školy. Počet stromů byl zredukován a ohraničený parčík byl upraven na otevřenou travnatou plochu. Pestře zbarvené listí korun kontrastuje se světlou barvou fasády školy.

V kronice města Blatná se lze dočíst, že v roce 1923 byl u kostelní věže zbudován pomník vojákům padlým v 1. světové válce, dnes označovaný jako Socha svobody. Okrašlovací spolek Blatné převzal tehdy pomník i jeho okolí do své péče. Dva roky poté byla opodál vykácena překrásná kaštanová alej rostoucí v pravé části ulice Na Slupi vedoucí k zámku, a to z důvodu rozšíření silnice a vybudování nábrežní zdi. (Vrána, 1935) Na místě se dosud zachovaly dva vzrostlé kaštany z této doby a poblíž sochy několik vzrostlých lip. Jedna z nich je dosud označena štítkem starého typu „Strom chráněný státem“. Je pravděpodobné, že mohla být vysazena u příležitosti konce oslav války, či oslav československé samostatnosti, v kronikách se ovšem nepodařilo nalézt o tom zápis.

Další skupinou vyhrazené zeleně vytvářející příznivé klima intravilánu města Blatná je zeleň nacházející se v prostoru starého, již zrušeného hřbitova. Nachází se asi jeden kilometr od centra v těsné blízkosti sídliště Nad Lomnicí. Působí dojmem parku. Mohutné, vzrostlé břízy, javory a douglasky vytvářejí příjemný stín a důstojné a klidné místo pro rozjímání příchozích a místo posledního odpočinku.

Pokud jde o další významné stromy v intravilánu ostatních obcí Blatenska, byly v minulosti téměř v každé obci vysazeny stromy u kostelů, kapliček nebo křížků, a to zpravidla dva jedinci (např. Jindřichovice, Škvořetice, vchod do paštického hřbitova), nebo tři jedinci (např. u kostela v Sedlici), někde i čtyři jedinci (např. na návsi v Hostišovicích, u křížku u Dobšic), výjimečně jeden strom (např. u kostela v Černívsku). Ve volné krajině se zpravidla vysazovaly u křížků dva stromy (např. lípy pod Kubátovou horou), u smírčích křížů zpravidla jeden jedinec (např. dub mezi obcemi Chlum a Hajany) a jako hraniční stromy jeden nebo dva stromy (např. olše u Bělčic, Ženatý dub, dub na Hodáni). Dřeviny této skupiny, tedy vyskytující se ve volné krajině, mohou být tedy jednak součástí místa s duchovním významem, jednak mohou plnit funkci orientačního bodu. Jedním z nich je Ženatý dub, který roste u silnice vedoucí z Blatné do obce Chobot, u rozcestí k Újezdu u Skaličan. Zmiňuje se o něm již Siblík (1915), když uvádí, že poblíž obce Paštiky se rozkládala velká obora blatenského velkostatku s černou zvěří a v ní rostl velký a starý Ženatý dub. Dříve stával poblíž ještě jiný mohutný dub, na trojmezí tří panství, blatenského, drahenického a lnářského. Prý se pod ním scházivali o podzimních honech tři majitelé těchto panství a každý seděl na své půdě. (Stehlík, 1986) Ženatý dub sice přežil svého druha, ale má silně polámané větve,

kmen je silně poškozený a s dutinami. Je ozdoben svatými obrázky. V současnosti slouží jako důležitý orientační bod. Chodí se na houby k Ženatému dubu, cyklisté si dávají svačinku u Ženatého dubu atd. Je zakreslen i v některých turistických mapách. Aby strom nebyl osamocen, přidali k němu lidé Provdanou lípku, která roste opodál.

Mohutné stromy jsou živé organismy a jako takové tedy stárnou, postupně odumírají a zanikají. Jejich zánik bývá často způsoben živelní pohromou. Pokud jedinec takovou katastrofu přežije, svědčí to o jeho mimořádné síle, vitalitě a stabilitě, a jako takový vstupuje do vědomí lidí jako jedinec hodný obdivu a ochrany. Na Blatensku se nachází řada vzrostlých dřevin, které přežily povodně v roce 2002. Za zmínku však stojí lípa na návsi v obci Metly a skupina lip a jeden topol v ulici V podzámčí v Blatné, které odolaly zmíněné povodni, přestože rostou v lokalitách v minulosti nejvíce postižených povodňovou vlnou.

Za raritu blatenského regionu je autorkou považován výskyt morušovníku bílého, rostoucího v intravilánu města Blatné v těsné blízkosti Husových sadů. Jde pravděpodobně o rodový strom, opečovávaný několika generacemi obyvatel domu, poblíž jehož zahrady strom roste. Dle vyjádření obyvatel domu jim strom poskytuje bohatou úrodu nasládlých plodů. Mimoto působí v této lokalitě jako vysoce estetický prvek, zejména v době květu a na podzim.

3.7.3 Zaniklé památné stromy na Blatensku – přehled a význam

Z řady zaniklých majestátních stromů byli autorkou vybráni tři jedinci, kteří se nesmazatelně zapsali do života obcí, v nichž rostli, a tím i do paměti lidí i krajiny – přehled poskytuje tabulka 5. Dva stromy byly v minulosti chráněny státem.

Tabulka 5 - Přehled zaniklých památných stromů na Blatensku

Č.	Kód	Název stromu	Druh dřeviny/ Vědecký název	Katastrální území	Datum vyhlášení	Datum zrušení ochrany
1.	02673	Dienzenhoferova lípka v Paštíkách	Lípa srdčitá <i>Tilia cordata</i>	Bezdědovice	20.04.2001	23.10.2009
2.	-	Dub královny Johanky	Dub letní <i>Quercus robur</i>	Blatná	Nebyl vyhlášen	Zanikl 2002
3.	05341	Tchořovická lípa	Lípa malolistá <i>Tilia cordata</i>	Tchořovice	07.03.1979	Zanikl 1983

Dienzenhoferova lípa v Paštíkách

Lípa rostla v blízkosti kostela Sv. Jana Křtitele v Paštíkách, na vysokém náspu u hřbitovní zdi přímo u silnice. Dosahovala výjimečných rozměrů (obvod kmene 450 cm, výška 27 m) a spolu s dalšími lipami tvořila neodmyslitelnou součást této kulturní památky. Její stáří se odhadovalo na 200 let. Jméno získala po staviteli kostela

K. I. Dienzenhoferovi. Byla odborně šetřena v roce 2006. Tehdy byl proveden zdravotní řez, konzervační ošetření a byly odstraněny zlomy a pahýly. V roce 2009 došlo k polámání stromu při vichřici, vylomila se jedna z hlavních kosterních větví, koruna se tím stala asymetrická a destabilizovaná. Byla ve velkém rozsahu proschlá. Špatný stav dřeviny znamenal možné bezprostřední ohrožení bezpečnosti lidí a majetku (poškození hřbitovní zdi a náhrobků). S ohledem na ztrátu estetické a biologické hodnoty byla lípa v témže roce vyjmuta z kategorie památných stromů a následně pokácena.

Dub královny Johanky v blatenském zámku

Tento strom považovali blatenští občané vždy za svůj. Byl to symbol města, zámku, parku a jejich dávné historie. Při procházkách do parku občané všech generací jen málokdy vynechali zastávku u Dubu královny Johanky. Svou básní ho opěvuje i Ladislav Stehlík.

Ve druhé polovině 15. století proslavil Blatnou v cizině pan Jaroslav Lev z Rožmitálu, který ve službách krále Jiřího z Poděbrad vykonal památnou cestu z Čech až na konec světa, propagační cestu po Evropě šířící slávu a dobré jméno Českého království. Tato cesta byla započata právě v Blatné. Jaroslavova sestra Johana, která žila v Blatné, se stala manželkou krále Jiříka. Byla oblíbená i poté, co se stala královnou. Král dával na její bystrý úsudek a její hlas měl váhu i na jednáních královské rady. V době své nepřítomnosti jí svěřoval správu země a ona se neváhala v době ohrožení království postavit do čela obránců. V Blatné se po generace vypráví pověst, že Johanka ráda sedávala v parku pod krásným dubem. Říkalo se, že komu se pod dubem Johanka zjeví, tomu přinese štěstí a radost. Dub byl pojmenován právě po ní. (Hrušková et al., 2012) Taková proroctví si lidé vyprávějí jen o těch, které měli rádi. Památný dub byl již v 70. letech minulého století pouze vypálenou skořepinou s mnoha otvory do dutiny. Koruna byla sražena bleskem a i torzo stromu bylo opáleno. I přesto byl zbytek prastarého stromu zajímavý. (Hrušková et Turek 1995) Osud Dubu královny Johanky nadobro zpečetila povodeň v roce 2002, která smetla jeho torzo, a tak se zachovala jen pověst. (Kočovská et a., 2007)

Tchořovická lípa

Bývala zřejmě jednou z nejkrásnějších na Blatensku. Stávala za obcí Tchořovice u bývalé císařské silnice vedoucí z Blatné na Plzeň (dnes E49) vpravo. Siblík (1915) ji zmiňuje jako pověstnou lípu velkého stáří. Měla obrovskou souměrnou korunu a svými rozměry (obvod kmene 670 cm, výška 28 m) vyvolávala úctu, obdiv a pokoru. Její stáří bylo odhadováno na 300 let a tradovalo se, že byla vysazena již na konci třicetileté války roku 1648 na počest Vestfálského míru. Na lípě byl obrázek Josefa Patery, fráteru lnářského kláštera s nápisem „Královno míru, oroduj za nás“. Básník Kamil Bednář jí

věnoval báseň, zmiňuje se o ní také Ladislav Stehlík (1986) v *Zemi zamyšlené*: „...to ještě není krajina celá. Ještě k ní patří košatá tchořovická lípa, v jejímž stínu svačí ženci, i vláček ujíždějící k Nepomuku jednokolejnou tratí...“ V roce 1983 byla lípa rozlomena při vichřici a padla.

Historická fotodokumentace zaniklých památných stromů je pro názornost uvedena v příloze 4.

3.8 Významné aleje a stromořadí na Blatensku

V regionu se odnepaměti vysazovala ovocná stromořadí podél silnic nižšího řádu, zejména jabloně a švestky, a stromořadí dubů či topolů podél silnic vyššího řádu. Jak uvádí Smrčka (1926): „Ať se přijelo od Březnice nebo od Strakonice, lemují silnici stromořadí ...vytváří to dojem města rozkládajícího se v jedné krásné zahradě...“ Tento rys krajiny Blatenska zůstal zachován i do současnosti.

3.8.1 Základní přehled a význam

Během práce v terénu byly autorkou této práce identifikovány zbytky historických alejí či stromořadí vysazených podél významných obchodních komunikací před více než 200 lety. Jde o staré cesty Blatná - Bělčice, Blatná – Vrbno, Blatná – Sedlice a zejména tzv. Vintířova stezka, protínající Blatensko obcemi Kadov – Vrbno – Blatná – Bezdědovice – Paštiky – Chobot – Hostišovice. Kdysi významná stromořadí dubů podél komunikace směřující z Blatné na Plzeň musela v 90. letech minulého století ustoupit výstavbě benzinové stanice. U části této komunikace směřující na Písek byly věkovité duby pokáceny z bezpečnostních důvodů o několik let později a náhradní výsadba byla zajištěna pouze v omezené míře. Následující tabulka 6 ukazuje základní přehled alejí a stromořadí na Blatensku, které mají dle autorky historický, estetický či krajinnotvorný význam.

Tabulka 6 - Významné aleje a stromořadí na Blatensku

Č.	Lokalita	Druh dřeviny/ vědecký název	Popis
1.	Podél Vrbenské silnice vedoucí z Blatné směrem ke Lhotce	Topol bílý <i>Populus alba</i>	Alej vzrostlých stromů podél komunikace, 68 jedinců na levé straně, 61 jedinců na straně pravé směrem z města.
2.	Lnáře – přístupová cesta ke kostelu Nejsvětější Trojice	Habr obecný <i>Carpinus betulus</i>	Alej lemující a chránící přístupovou cestu k sakrální stavbě tvořenou stupňovitě vyvýšeným širokým chodníkem.
3.	Blatná u Podskalského rybníka podél silnice na Bělčice	Dub letní <i>Quercus robur</i>	Stromořadí 15 mohutných dubů podél odbočky k zahrádkám poblíž železniční trati, max. výška 25 m, max. obvod kmene

			525 cm. Součástí tohoto starobylého stromořadí pravděpodobně také 16. dub naproti budově tiskárny (výška 20 m, obvod 335 cm) a 17. dub u zahrady domu č. 401 (výška 20 m, obvod 395 cm) – tento jedinec stále označen starým štítkem Strom chráněný státem.
4.	Blatná – Fügnerova ulice	Buk červený <i>Fagus sylvatica purpurea</i>	Překrásná alej tvarovaných buků s vysokou estetickou hodnotou, podél komunikace. Směrem od sokolovny 28 jedinců na levé straně, 16 jedinců na straně pravé. Dalších 6 jedinců se nachází v přílehlé Böhmově ulici. Průměrná výška 3,6 m.
5.	Polní cesta z Kocelovic k pile Nový Dvůr	Lípa malolistá <i>Tilia cordata</i>	Lipová alej lemující polní cestu. Součást staré stezky.
6.	Hráz biologického rybníka, vedle tvrže Buzice	Dub letní <i>Quercus robur</i>	Stromořadí v délce 300 m, max. výška jedinců 30 m, max. obvod 485 cm.
7.	Lnáře – hráze Nového rybníka	Dub letní <i>Quercus robur</i>	Stromořadí, obvod kmene jedinců max. 500 cm.
8.	Hráz rybníka Velká Kuš	Dub letní <i>Quercus robur</i> a borovice lesní <i>Pinus sylvestris</i>	Alej mohutných dubů, max. obvod kmene 250 cm, max. výška stromů 21 m, dále po hrázi stromořadí borovic.
9.	Podél silnice vedoucí od rybníka Milavy směrem na Velkou Turnou	Lípa malolistá <i>Tilia cordata</i>	Alej nádherných a vitálních mladých lip lemující komunikaci, místy stromořadí, max. obvod kmene 180 cm, výška 16 m.
10.	Podél silnice z Předmíře do Březí na hrázi rybníka Křepín	Smíšené stromořadí	Stromořadí topolů, dubů, olší a bříz.
11.	Lnáře – na hrázi Velkého rybníka při příjezdu od Zahorčic	Smíšené stromořadí	Staré stromořadí věkovitých stromů.
12.	Blatná – Holečkova ulice, tzv. Bálovo nábreží	Lípa malolistá <i>Tilia cordata</i>	Stromořadí mladých lípek na hrázi rybníka Pustého. Koruny lípek mají pravidelný tvar připomínající srdce. Jejich odraz v hladině rybníka Pustého vytváří malebnou partii.
13.	Blatná - alej v Husových sadech	Dub letní <i>Quercus robur</i>	Výrazná partie odpočinkové zóny v blízkosti centra města. Max. výška 21 m, max. obvod 270 cm.
14.	Podél komunikace z Bělčic do Koupě	Smíšená alej	Alej složená z topolů, lip, bříz a jírovců, délka aleje přibližně 500 m.

Fotodokumentace vybraných stromořadí a alejí regionu Blatensko je uvedena v příloze 5.

3.8.2 Krajinářské a urbanistické hodnocení alejí a stromořadí na Blatensku

Stromořadí podél trati u Podskalského rybníka a dub na Hodáni, jakož i několik věkovitých dubů rostoucích v okolí budovy Střední odborné školy, jsou pravděpodobně pozůstatky stromořadí vysazeného podél starodávné Vintířovy stezky. Starou lokální stezku rovněž připomíná lipková alej podél polní cesty z Kocelovic na Paračov. Spolu s alejí mohutných topolů podél Vrbenské ulice připomínají počátky kulturní krajiny a dokládají historický význam cest, jež lemují. Stromořadí starých dubů, jejichž stáří lze odhadovat na 300 až 400 let, nacházející se ve volné krajině kolem rybníků u Buzic, nebo rybníka Velkého, Zadního Topiče či Velké Kuše, zpevňují hráze těchto rybníků a jsou typickým prvkem zdejší rybníční soustavy. Současně poskytují příjemné místo k procházkám. Mimořádným estetickým prvkem v intravilánu Blatné je alej červených buků v ulici Fügnerově. Jde o poměrně mladé tvarované stromy lemující obě strany komunikace v blízkosti tzv. Böhmovy vily, které vytvářejí nepřehlédnutelnou barevnou linii mezi silnicí a chodníkem. Rostou na zeleném pásu a v prostoru mezi dřevinami jsou vysázené růže. Podobná alej se na Blatensku nikde nevyskytuje. Kromě vysoké estetické hodnoty mají buky rovněž funkci zvukové a prachové bariéry na poměrně rušné komunikaci. Podobně příznivě působí v intravilánu alej na Bálově nábřeží poblíž rybníka Pustý. Koruny mladých lípek se odrážejí v hladině rybníka, což vytváří velmi zajímavý efekt a současně jsou spolu s podrostem pámelníku bílého užitečnou bariérou oddělující komunikaci od břehu rybníka, jakož i ochranou komunikace před zimní námrazou.

3.9 Návrh vhodné prezentace památných stromů

Krajina Blatenska je vzhledem k mírně zvlněnému terénu, množství kulturních a přírodních památek soustředěných na poměrně malé ploše ideální k cyklistickým výletům. Záměrem autorky je proto navrhnout poznávací trasu pro turistický výlet zaměřený na památné stromy regionu. Vzhledem k tomu, že v regionu jsou sice památné stromy řádně označeny, avšak u většiny značení chybí štítek s podrobnými informacemi o stromu, navrhuje autorka této práce rovněž novou formu a obsah tohoto informačního štítku. V závěrečné části této kapitoly jsou naznačeny i další možnosti prezentace památných stromů pro širokou veřejnost.

3.9.1 Návrh tras poznávacího cyklistického výletu

Poznávací výlet „*Za památnými stromy Blatenska*“ je čtyřdenní letní cyklistický výlet krajinou Blatenska. Cílovou skupinou je rodina, jednotlivec či skupina lidí trávící dovolenou na Blatensku se zájmem o přírodu a historické památky. Výlet může být vhodný i pro místní obyvatele, kteří se chtějí dovědět více o krajině, v níž žijí.

Předpokladem je ubytování v Blatné (např. pension Slunce, pension u Pustého) a vlastní jízdní kolo či jeho zapůjčení v centru města. Výlety jsou plánované jako celodenní a postupně obsáhnou všechny památné stromy Blatenska a navíc několik dalších významných stromů či stromořadí. Do programu poznávacího výletu byly zahrnuty i další aktivity, jako např. koupání, návštěva kulturních památek, muzeí apod.

Trasa 1. dne – směr severovýchod:

Výchozí bod: Blatná, náměstí – Paštiky: Paštická lípa, kostel sv. Jana Křtitele, po Vintířově stezce: Ženatý dub a Provdaná lipka – Chobot – koupání v rybníku Labuť – Černívsko – zřícenina hradu Křikava – Hostišovice: Hostišovická lípa a lípy na návsi – Pohruhlí: Fiřtova lípa – Bělčice: oběd v hostinci a kostel sv. Petra a Pavla, popř. rodný dům Ladislava Stehlíka – návrat po zelené turistické značce směr Drahenický Málkov – před obcí 2 lípy pod Kubátovou horou – Dobšice: 4 lípy u křížku – Bezdědovice: Bezdědovický dub, svačina v hospůdce – fakultativně: sejpy poblíž Závišínského potoka, dub u Hodáně a stromořadí dubů u Podskalského rybníka – konečný bod: Blatná, náměstí. Délka trasy: 25 km

Trasa 2. dne – směr sever:

Výchozí bod: Blatná, náměstí – Chlum – Hajany – Kocelovice: přírodní rezervace Kocelovické pastviny – lipová alej nad Kocelovicemi – Nový Dvůr – Paračov: Paračovské lípy – Hutě: Huťská lípa – Újezdec: kostel sv. Voršily – Tisov – Březí: Divadelní lípa – Metly – Předmít: Předmířská lípa, oběd v hostinci – Zahorčice: přírodní památka Pastvina u Zahorčic – Lnáře: naučná stezka okolím Lnář - Hajany: menhiry – Vaňáčův dub – Chlum – po červené turistické značce zpět do Blatné – konečný bod: Blatná, náměstí. Délka trasy: 27 km

Trasa 3. dne – směr severozápad a západ:

Výchozí bod: Blatná, náměstí – Řečice – Tchořovice – Lnáře: Augustiniánské lípy, Brandlova lípa, zámek Lnáře, park, infocentrum, Muzeum kočky, oběd v restauraci – Pole – Kadov: Kadovský viklan – naučná stezka okolím Viklanu – fakultativně: Čertovy náramky – stromořadí na hrázi rybníka Velká Kuš – Vrbno: svačina v hospůdce – rybníky Velký Pálenec a Hadí – možnost koupání – po zelené turistické značce zpět do Blatné – cestou na Vrbenské ulici: historické stromořadí topolů – konečný bod: Blatná, náměstí. Délka trasy: 28 km

Trasa 4. dne – směr jih:

Výchozí bod: Blatná, náměstí – Mačkov – Čekanice: Buk Velenovského, kaplička Panny Marie, Čekanický dub, Rošice: Rošický klen, Sedlice – kostel sv.

Jakuba, lípy u kostela, obchůdek Sedlická krajka, oběd v restauraci – Czernínských dub v Sedlické oboře (nutno předem objednat, obora pro veřejnost nepřístupná) – Škvořetice: lípy u kapličky sv. Anny, Buzice: středověká tvrz, dubové stromořadí na hrázi rybníka – dále po žluté turistické značce – rybník Řitovíz – dubové stromořadí – rybník Topič – Janovské vršky – výhled na Blatnou – konečný bod: Blatná, náměstí. Délka trasy: 28 km.

Nezbytnou pomůckou pro turistu bude samozřejmě mapa Blatenska s vyznačením památných stromů a taktéž katalog památných stromů (viz kapitola 3.4) s podrobnými informacemi o památných stromech. Oba materiály mohou mít podobu malé brožurky.

Průběh jednotlivých tras cyklistického výletu po památných stromech Blatenska je vyznačen v mapkách v přílohách 6 a 7.

3.9.2 Návrh podoby štítku s informacemi o památném stromu

Materiál: plast

Rozměry: 15 x 7 cm

Umístění: pod štítkem s označením „Památný strom“

Příklad:

PAŠTICKÁ LÍPA	
Druh dřeviny: Lípa malolistá (<i>Tilia cordata</i>)	Stáří: 250 let
Výška stromu: 17 m Průměr koruny: 20 m	Obvod kmene ve výšce 130 cm: 465 cm
GPS: 49°26'34.15" N, 13°53'54.15" E	Datum vyhlášení: 5. dubna 2002
Důvod ochrany: Doprovod významné kulturní památky, rozměry, dominanta obce.	Vazba na historickou událost, pověst: Lípa pravděpodobně vysazena v souvislosti se stavbou kostela sv. Jana Křtitele, vybudovaného dle plánů K. I. Dienzenhofera (1689 – 1751).

3.9.3 QR kód, geocaching

Další možností účinné prezentace památných stromů je vytvoření QR kódu a jeho umístění přímo na informační tabulku s označením názvu stromu. QR kód se používá k rychlému a efektivnímu přenosu libovolné informace do mobilního zařízení, telefonu či tabletu. Vytváření QR kódu nepodléhá žádným registračním procedurám.

Kód by bylo možné využít k načtení základních informací o památném stromu, nebo k načtení pouze některých údajů, např. GPS souřadnic, informací o druhu dřeviny, popřípadě k načtení webové adresy Ústředního seznamu AOPK nebo telefonního čísla, na něž lze sdělit poškození památného stromu apod.

V posledních letech vrostla mezi mladými lidmi obliba tzv. geocachingu. Jedná se o hru na pomezí sportu a turistiky, při níž se využívá navigačního systému GPS při hledání skrytého objektu zvaného cache (česky keš, hovorově keška). Objekty lze hledat i pomocí mapy nebo nápovědy. Nálezce schránky s předmětem se zapíše do sešítku ve schránce, případně si vybere něco z jejího obsahu a výměnou do schránky vloží něco svého. V rámci navržených tras poznávacího výletu by bylo možno založit kešky v blízkosti kulturních památek na trase a uložit v nich kupříkladu zábavnou formou zpracované místní pověsti o stromech. Úspěchy a neúspěchy v geocachingu se sdílejí na internetu, a tak by byla vhodná i varianta vyhlášení soutěže o největší počet kešek nalezených v okolí památných stromů. Základní podmínkou praktického využití tohoto způsobu propagace památných stromů je zabezpečit neničení přírody.

4. Závěr a diskuse

Druhá polovina 20. století s sebou přinesla výrazný posun v ochraně přírody člověkem. Ochrana významných stromů se stala podobně jako ochrana dalších přírodních i lidských výtvorů projevem kulturní úrovně společnosti. Touto problematikou se zejména v posledních dvaceti letech začali intenzivně zabývat odborníci z oblasti tvorby krajiny, urbanismu, ekologie, ale i psychologie, estetiky, historie a jiných souvisejících oborů.

Dle názoru autorky existuje velké množství dostupných relevantních pramenů, které bylo možno využít ke zpracování tématu této bakalářské práce. Východiskem byl bezesporu Ústřední seznam ochrany přírody AOPK, poskytující základní přehled o památných stromech ČR a výsledky odborného průzkumu provedeného na Blatensku v roce 2007, který bylo ovšem nutno aktualizovat a doplnit o nová zjištění.

Vlastním průzkumem v terénu se autorce této bakalářské práce podařilo zmapovat všechny registrované památné stromy v regionu Blatensko, posoudit a porovnat jejich zdravotní stav a zejména posoudit jejich krajinářský či urbanistický význam. U většiny památných stromů se podařilo také podrobně popsat historii stromu, popřípadě vazbu stromu na historickou událost, osobu nebo místní pověst. Výsledkem těchto analýz je sestavení unikátního podrobného katalogu památných stromů Blatenska, doplněného o detailní fotodokumentaci dřevin a mapy jejich výskytu. Katalog je navíc rozšířen o popis a fotodokumentaci dalších významných stromů a alejí, jakož o hodnocení jejich významu v kulturní krajině regionu. Tím, jak se autorka domnívá, byl cíl této bakalářské práce splněn.

Bylo zmapováno 14 památných stromů chráněných dle zákona č. 114/1992 Sb., o ochraně přírody a krajiny, ve znění pozdějších předpisů, dále 40 dalších významných stromů a 14 alejí. Staré aleje mají většinou vazbu na prastaré stezky na Blatensku. Vzhledem k tomu, že v regionu se nachází velké množství dalších významných stromů, ať už věkovitých, či jinak významných, např. svou historií, vzrůstem nebo estetickou funkcí v krajině, bylo by do budoucna vhodné navázat na dosavadní výzkum a zmapovat a zdokumentovat i tyto další stromy. Celkově lze stav památných stromů v regionu hodnotit jako velmi příznivý, zdravotní stav většinou dobrý. Solitérní stromy, skupiny stromů a staré aleje jsou typickým prvkem místní krajiny.

Péče o památné stromy na Blatensku je na velmi dobré úrovni. Ze záznamů odboru životního prostředí Městského úřadu Blatná vyplývá, že na odbornou péči a snahu o zachování stromů a jejich funkce v krajině jsou věnovány nemalé prostředky. Při financování této péče jsou jednotlivými majiteli stromů využívány příspěvky ze Státního fondu životního prostředí.

Během zpracování tohoto tématu bylo pro autorku zajímavým zjištěním, že právě u dvou z chráněných stromů Blatenska byly v minulosti odebrány rouby a uloženy v genobance památných stromů. Tato skutečnost svědčí o tom, že památné stromy a ostatní stromy na Blatensku jsou v dobré kondici a rostou ve zdravé a čisté krajině.

Pro zajištění účinné propagace památných stromů by bylo vhodné doplnit značení památných stromů, které je často neúplné nebo poničené vandaly. Další cestou může být větší propagace památných stromů ze strany blatenského infocentra prostřednictvím tištěných letáků, mapek, či prostřednictvím zavedení QR kódů a geocachingu, jak bylo navrženo v poslední kapitole této práce.

Výsledky provedeného výzkumu a katalog památných stromů mohou být využity jednak orgány ochrany přírody ke zkvalitnění péče o krajinu, jednak orgány územního plánování jako zdroj informací pro zajištění funkcí kulturní krajiny v rámci územního rozvoje města a okolí. Tato práce může být také využita jako podklad pro osvětové a edukační materiály.

Dlouholetý zájem o stromy v kulturní krajině a jejich estetickou hodnotu vedl autorku k tomu, že si dovoluje připojit na závěr této práce i několik fotografií stromů, pořízených v minulosti autorkou či jejími přáteli během toulek po české krajině i za hranicemi. Autorka si je vědoma, že tyto snímky nesouvisejí přímo s tématem této práce, ale přesto mohou vést laskavého čtenáře k obdivu, zamyšlení, překvapení, nebo prostě mohou jen potěšit přenádhernými tvary, které stromy v krajině vytvářejí. Sada těchto fotografií je uvedena v příloze č. 8, následována malou fotoúvahou K čemu stromy inspirují v příloze č. 9.

Přehled literatury a použitých zdrojů

Knižní zdroje

Albrecht J., Albrechtová A., Máca J., Pykal J. a kol., 2003: Chráněná území okresu Strakonice. In: Albrecht J. a kol.: Chráněná území ČR – Českobudějovicko. Svazek VIII., Agentura ochrany přírody a krajiny ČR a EkoCentrum Brno, Praha, první vydání, 52 s.

Cílek V., 2004: Makom. Kniha míst. Nakladatelství Dokořán, Praha, ISBN 80-86569-91-8, 268 s.

Cílek V., 2005: Krajiny vnitřní a vnější. Texty o paměti krajiny, smysluplném bobrovi, areálu jablkového štrúdlu a také o tom, proč lezeme na rozhlednu. Nakladatelství Dokořán, Praha, druhé, doplněné vydání, ISBN 80-7363-042-7, 269 s.

Cílek V., Ložek V. a kol., 2011: Obraz krajiny - Pohled ze středních Čech. Nakladatelství Dokořán, Praha, první vydání, ISBN 978-80-7363-205-2, 312 s.

Dreslerová D., Stejskal A., Beneš J., 2003: Historie krajiny severního Prácheňska, The Historic Landscape of North Prácheňsko. Prácheňské nakladatelství Písek, ISBN 80-86566-19-6, 196 s.

Fibich O., 2007: Prácheňský poklad II – Pověsti z kraje mezi Třemšínem, Ostrým a Libínem. Vydal Ondřej Fibich vlastním nákladem, Strakonice, ISBN 978-80-901372-0-2, 104 s.

Gergel J., Šámal V., Albrecht J., Němcová Z., 2004: Památné stromy na Českobudějovicku. Vydal odbor ochrany životního prostředí Magistrátu města České Budějovice, ISBN 80-239-3389-2, 67 s.

Hájek T., Bukačová I., 2001: Příběh drobných památek (Od nezájmu až k fascinaci). Edice Krajina domova, svazek 1., vydal Jaroslav Bárta, Studio JB pro Českou komoru architektů a Společnost pro krajinu, ISBN 80-900903-9-7, 137 s.

Hendrych J., 2015: Slavná stromořadí v proměnách kulturní krajiny. In *divinis ordo arte et naturae*. FOIBOS BOOKS s.r.o. Praha, první vydání, ISBN 978-80-87073-82-7, 126 s.

Hendrych J., Kupka J. a kol., 2018: Struktury urbanizované zeleně. ČVUT Praha, první vydání, ISBN 978-80-01-06517-4, 198 s.

Hofmann H., 2012: Stromy a keře. Naučte se znát nejdůležitější druhy. Gräfe und Unzer Verlag GmbH, München, Německo, překlad Jiří Dvořák 2015, Nakladatelství Svojtka&Co. 2015, první české vydání, ISBN 978-80-256-1584-3, 256 s.

- Hrušková M., 2005: Kult stromů v zemích Koruny české. Abonent ND, nakladatelství a knižní klub Národního divadla, Praha, první vydání, ISBN 80-7258-211-9, 160 s.
- Hrušková M., Holečková M., Větvicka V. a kol., 2012: Aleje – Krása ohroženého světa. Mladá fronta, Praha, první vydání, ISBN 978-80-204-2783-0, 184 s.
- Hrušková M., Hössl P., Úradníček L., Čermák M., Turek J., 2017: Nejmhutnější stromy naší země, Euromedia Group, a. s., v edici Esence, Praha, první vydání, ISBN 978-80-7549-294-4, 128 s.
- Hrušková M., Turek J., 1995: Památné stromy, Nakladatelství Silva Regina, první vydání, ISBN 80-902033-0-2, 195 s.
- Hrušková M., Turek J., 2001: Památné stromy II, nakladatelství neuvedeno, ISBN 80-238-7648-1, 192 s.
- Chadt J. E., 1908: Staré a památné stromy v Čechách, na Moravě a ve Slezsku, popisy 165 vzácných stromů se 30 obrazy význačných druhů. Zvláštní otisk z „Českého lidu“, ročník XVII, tiskem Unie v Praze, 64 s.
- Kašička F., Nechvátal B., 2014: Hrady, zámky a tvrze na Strakonicku, Blatensku a Vodňansku. Muzeum středního Pootaví, Strakonice, druhé doplněné a rozšířené vydání, ISBN 978-80-905572-0-8, 630 s.
- Kočovská L., Vokrojová R., Šobr M., Štěrbá P., 2007: Stromoknížka aneb tipy na výlety za stromy Blatenska. Vydal Svazek obcí Blatenska v rámci projektu „Propagace turistických cílů Blatenska“, první vydání, 166 s.
- Kuča K., 1996: Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku, I. díl: A-G. Nakladatelství Libri, Praha, první vydání, ISBN 80-85983-12-5 (soubor), 874 s.
- Kupka J., 2010: Krajiny kulturní a historické. Vliv hodnot kulturní a historické charakteristiky na krajinný ráz naší krajiny. ČVUT, Praha, vydání první, ISBN 978-80-01-04653-1, 180 s.
- Květ R., 2003: Duše krajiny – Staré stezky v proměnách věků. Academia, nakladatelství Akademie věd ČR, Praha, první vydání, ISBN 80-200-1012-2, 195 s.
- Němec J., editor, 2003: Památné stromy v Čechách, na Moravě, ve Slezsku. Nakladatelství Olympia, Praha, první vydání, 224 s.
- Oberfalcer E., 2011: Příroda v okrese Strakonice. Vydal Svazek měst a obcí okresu Strakonice, první vydání. 144 s.
- Pakenham T., 2002: Remarkable Trees of the World. The Orion Publishing Group, London, Second impression, ISBN 0-297-84300-1, 192 s.
- Reš B., 1998: Památné stromy. Ochrana biologické rozmanitosti. Vydala AOPK ČR, Praha, ISBN 80-86064-12-3, 64 s.

Reš B., Štěrba P., 2010: Památné stromy. Metodika AOPK ČR. Vydala AOPK ČR, Praha, druhé vydání, ISBN 978-80-87457-01-6, 68 stran.

Sekera J., 2000: Rybníky na Blatensku, vydáno vlastním nákladem, Blatná, první vydání, 256 s.

Sekera J., 2010: Blatná, průvodce městem. Vydalo Město Blatná, 31 s.

Siblík J. (ed.), 1915: Blatensko a Březnicko. Obraz poměrů přírodních, historických, místopisných, školských a národopisných. Prací učitelstva. Blatná. Nákladem vlastním, 491 s.

Stehlík L., 1986: Země zamyšlená I. Československý spisovatel, Praha, šesté vydání, 304 s.

Veličkovi M. a P. a kol., 2013: Aleje české a moravské krajiny - Historie a současný význam. Nakladatelství Dokořán, Praha, první vydání, ISBN 978-80-7363-413-1, 256 s.

Vorel I., Kupka J. (eds.), 2011: Krajinný ráz v sídlech – Sídla v rázu krajiny. ČVUT, Praha, první vydání, ISBN 978-80-01-04908-2, 124 s.

Vrána M., 1935: Z paměti města Blatné 1914 – 1933. Sestavil Miroslav Vrána, městský kronikář, vlastním nákladem, Blatná, 359 s.

Články ve sbornících, v lokálním tisku, kapitoly v knize

Anonymus, 1938: Okrašlovací spolek v Blatné. Blatenské listy. Ročník VIII. Číslo 9. S. 3

Bukáček, R., 2011: Zamyšlení nad vztahy sídla a jeho krajinného rámce a jejich ochranou. In: Vorel, I., Kupka, J. (eds.): Krajinný ráz v sídlech – Sídla v rázu krajiny. ČVUT, Praha, první vydání. S. 105 - 114. ISBN 978-80-01-04908-2.

Cihlová M., 2019: Profesor František Machovec. Blatenské listy. Ročník 30 (40). Číslo 18. S. 6.

Dorin, V., 2013: Právní úprava alejí v současnosti. In: Veličkovi, M., P. a kol.: Aleje české a moravské krajiny - Historie a současný význam. Nakladatelství Dokořán, Praha, první vydání. S. 170 - 184. ISBN 978-80-7363-413-1.

Drobílková, M., 2009: Společenská hodnota dřeviny jako nástroj při práci s veřejností. In: Štěrba, P. (ed.): Oceňování dřevin rostoucích mimo les. Sborník příspěvků ze semináře. AOPK ČR, Praha. S. 62 - 67. ISBN 978-80-87051-87-0.

Hobbs, R., 1997: Future landscapes and the future of landscape ecology. Landscape and Urban Planning 37 (1997). S. 1 - 9.

- Jančura, P., Slámová, M., Bohálová, I., 2011: Metodika identifikácie a hodnotenia charakteristického vzhľadu krajiny na Slovensku. In: Vorel, I., Kupka, J. (eds.): Krajinný ráz v sídloch – Sídla v rázu krajiny. ČVUT, Praha, prvné vydání. S. 45-53. ISBN 978-80-01-04908-2.
- Kočík, K., Jančura, P., 2002: Historické aspekty a perspektívy vývoja krajinej štruktúry vo vzťahu k poľnohospodárstvu. Konferencie Krajina 2002 Od poznání k integraci. MŽP Praha 2002. S. 38 – 43. ISBN 80-7212-225-8.
- Kolařík, J., 2009: Novelizovaná metodika oceňování dřevin dle AOPK ČR. In: Štěřba, P. (ed.): Oceňování dřevin rostoucích mimo les. Sborník příspěvků ze semináře. AOPK ČR, Praha. S. 13-30. ISBN 978-80-87051-87-0.
- Krčmářová, J. 2019: Stručná historie stromů v zemědělství v Čechách. Český lid, Czech Ethnological Journal 2019, ročník 106, číslo 2, vydává Etnologický ústav AV ČR, S. 179 – 204. ISSN 0009-0794.
- Krejčová, R., Šavřda, V., 2008: PhDr. Josef Velenovský. Blatenské listy. Ročník 19(29). Číslo 21. S. 7 – 8.
- Kupka, J. 2009: Duchovní význam místa jako hodnota území. Urbanismus a územní rozvoj. Ročník XII. Číslo 3/2009. S. 47-50.
- Kupka, J., 2017: SDG 15: Sustainable Development of the Landscape And Its Cultural Identity. In: Pondělíček, M., Šilhánková, V. (eds.): Agenda 2030 in the Czech Republic. Vision And Opportunity. KEY Publishing, s.r.o., Ostrava – Přívoz, první vydání. S. 89 – 101. ISBN 978-80-7418-286-0.
- Lipský, Z., 2010: Kam se ubírá česká krajina? Geographia Cassoviensis IV. 2/2010. S. 77 – 83.
- Löw, J., 2011: Běžné a výjimečné. In: Vorel, I., Kupka, J. (eds.): Krajinný ráz v sídloch – Sídla v rázu krajiny. ČVUT, Praha, první vydání. S. 39-43. ISBN 978-80-01-04908-2.
- Naveh, Z., 2000: The contribution of landscape ecology to the sustainable future of post-industrial rural landscape. In: Mander, Ü., Jongman, R. (eds.): Landscape Perspectives of Land Use Changes. Advances in Ecological Sciences 6. WIT Press. Southampton. S. 191 – 209.
- Pešková, V., 1998: Geomorfologické a geologické poměry. In: Autorský kolektiv: Příroda Strakonicka a její ochrana. Muzeum středního Pootaví ve Strakonících ve spolupráci s okresním výborem Českého svazu ochránců přírody ve Strakonících, Strakonice. S. 15-22
- Pykal, J., Treybal, M., 1998: Chráněná území a ochrana přírody. In: Autorský kolektiv: Příroda Strakonicka a její ochrana. Muzeum středního Pootaví ve Strakonících

ve spolupráci s okresním výborem Českého svazu ochránců přírody ve Strakonících, Strakonice. S. 95-99

Salák, P., 2013: Právní úprava výsadby alejí od 18. do 20. století. In: Veličkovi, M., P. a kol.: Aleje české a moravské krajiny - Historie a současný význam. Nakladatelství Dokořán, Praha, první vydání. S. 155-169. ISBN 978-80-7363-413-1.

Sklenička, P., Kašparová, I., 2008: Restoration of visual values in a post-mining landscape. *Journal of Landscape Studies* 1 (2008). S. 1 – 10.

Smrčka, K., 1926: Okrašlování města. In: Vrána, M. (red.): Město Blatná, obraz prehistorický, historický, kulturní, sociální a národohospodářský. *Prací přátel a rodáků města, nákladem vlastním*. S. 147 – 149.

Skřivanová, Z., Kalivoda, O., 2010: Perception and assessment of landscape aesthetic values in the Czech Republic – a literature review. *Journal of Landscape Studies* 3 (2010). S. 211 – 220.

Svobodová, K., Vondrus, J., Filová, L., Besta, M., 2011: The role of the familiarity with the landscape in visual landscape preferences. *Journal of Landscape Studies* 4 (2011). S. 11 – 24.

Treybal, M., 1998: Přírodní poměry. In: Autorský kolektiv: Příroda Strakonicka a její ochrana. Muzeum středního Pootaví ve Strakonících ve spolupráci s okresním výborem Českého svazu ochránců přírody ve Strakonících, Strakonice. S. 8-14

Větvička, V., 2012: Staré aleje české krajiny očima dendrologa. In: Hrušková, M., Holečková, M., Větvička, V. a kol.: Aleje – Krása ohroženého světa. Mladá fronta, Praha, první vydání. ISBN 978-80-204-2783-0. S. 25 – 42.

Vorel, I., 2014: Tvářnost krajiny – vizuální scéna a kulturní dědictví. IN: Štréblová Hronovská, K., Kupka, J., Vorel, I. (eds.): Osobitost kulturní krajiny – od rozpoznání k ochraně. ČVUT Praha, ISBN 978-80-01-05607-3. S. 9 – 14.

Internetové zdroje, webové stránky institucí

Anonymus: Chráněný strom – Dub letný v obci Dubinné (online) [cit. 2019.11.05], dostupné z <<http://www.kstbardejov.wbl.sk/-Dub-letny-v-obci-Dubinne.html>>.

AOPK ČR, ©2020: Ústřední seznam ochrany přírody (online) [cit. 2020.03.04], dostupné z <<https://drusop.nature.cz/portal/>>.

Arnika, ekologické sdružení, ©2020: Alej roku 2019 (online) [cit. 2020.03.04.], dostupné z <<https://arnika.org/stromy>>.

Český statistický úřad, ©2019: SO ORP Blatná (online) [cit. 2019.12.02], dostupné z <<https://www.czso.cz/csu/czso/so-orp-blatna-02kb1dh0am>>.

Dreslerová, J., 2017: Memorial Trees in the Czech Landscape. In: Journal of Landscape Ecology (2017), Vol. 10/No. 2 (online) [cit. 2019.11.05], dostupné z <https://content.sciendo.com/view/journals/jlecol/10/2/article-p79.xml?tab_body=pdf>.

Lipský, Z., 2015: Památné stromy v Česku a jejich ochrana. Zeměpisné a vlastivědné spisy, číslo 35 (3/2015) (online) [cit. 2019.11.05], dostupné z <<http://spizem.sweb.cz/cislo35.htm>>.

Moore, G., 2009: People, Trees, Landscapes and Climate Change. Published in Climate Change On For Young & Old in 2009 by Future Leaders. S. 132 – 149 (online) [cit. 2019.11.06], dostupné z <http://www.futureleaders.com.au/book_chapters/pdf/Climate_Change/Greg_Moore.pdf>.

Nadace partnerství, ©2019: Strom roku 2003 (online) [cit. 2019.11.14], dostupné z <<https://www.stromroku.cz/finaliste/2003>>

Nittinger, H., 2019: Von der Bedeutung der Bäume in der Landschaft (online) [cit. 2019.06.20], dostupné z <http://schwaebischer-heimatbund.de/naturschutz/bedeutung_der_baeume.html>.

Pradines, Ch., 2009: Road Infrastructures. Tree Avenues in the landscape. European Landscape Convention. CEP–CDPATEP. 5th Council of Europe Conference on the European Landscape Convention. Council of Europe. Palais de l'Europe Strasbourg 30 -31 March 2009 (online) [cit. 2019.11.11], dostupné z <<https://rm.coe.int/16806b081f>>.

Legislativní materiály

Evropská úmluva o krajině (Sdělení Ministerstva zahraničních věcí č. 12/2017 Sb. m. s., kterým se vyhlašuje opravné znění českého překladu Evropské úmluvy o krajině, vyhlášené pod č. 13/2005 Sb. m. s.)

Zákon č. 114/1992 Sb., o ochraně přírody a krajiny, ve znění pozdějších předpisů

Ostatní dokumenty

IV. Úplná aktualizace územně analytických podkladů ORP Blatná, prosinec 2016, část I. ORP Blatná

Tábor, I., Reš, B., Součková, M., 1998: Záchrana genofondu památných stromů v Jihočeském a Východočeském regionu. Výzkumný ústav okrasného zahradnictví Průhonice. MŽP ČR. Průhonice. 84 s. Dep.: ACTA Průhoniciana 67.

Seznam příloh

Příloha 1 – Fotodokumentace dalších významných stromů – park, okolí školy

Příloha 2 – Fotodokumentace dalších významných stromů – Blatná a okolí

Příloha 3 – Fotodokumentace dalších významných stromů v okolí Blatné

Příloha 4 – Fotodokumentace zaniklých stromů na Blatensku

Příloha 5 – Fotodokumentace vybraných alejí a stromořadí v Blatné a okolí

Příloha 6 – Trasy cyklistického výletu – 1. a 2. den

Příloha 7 – Trasy cyklistického výletu – 3. a 4. den

Příloha 8 – Místa obdivu a zamyšlení

Příloha 9 – K čemu stromy inspirují

Přílohy

Příloha 1 – Fotodokumentace dalších významných stromů – park, okolí školy



Partie v zámeckém parku v Blatné (Foto autorka, 2019)



Významné dřeviny a alej zámeckého parku v podzimním aspektu (Foto autorka, 2019)



Partie před Základní školou
J. A. Komenského, datace 1940 (Zdroj:
Městské muzeum Blatná, inv. č. HII 1699, 14)

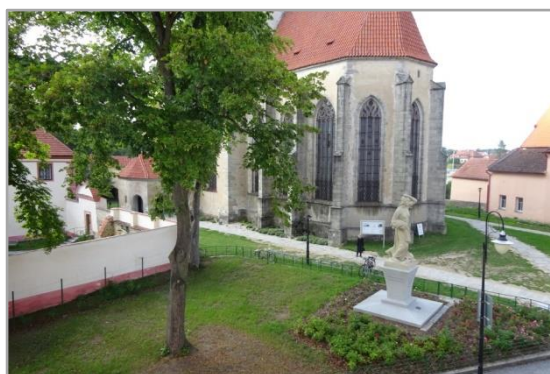


Partie před Základní školou
J. A. Komenského v současnosti (Foto
autorka, 2019)

Příloha 2 – Fotodokumentace dalších významných stromů – Blatná a okolí



Partie poblíž Sochy svobody, datace 1926 (Zdroj: Městské muzeum Blatná, inv. č. HII 1666, 1)



Partie u Sochy svobody s lípou - současný pohled (Foto autorka, 2019)



Morušovník bílý v Blatné, den před celkovým opadem listů (Foto autorka, 2019)



Partie na Železném vrchu - lípa a trnovník akát (Foto autorka, 2019)



Lípa v Březí stojící opodál lípy Divadelní (Foto autorka, 2019)



Lípa u kostela Nejsvětější Trojice v Černívsku (Foto autorka, 2019)

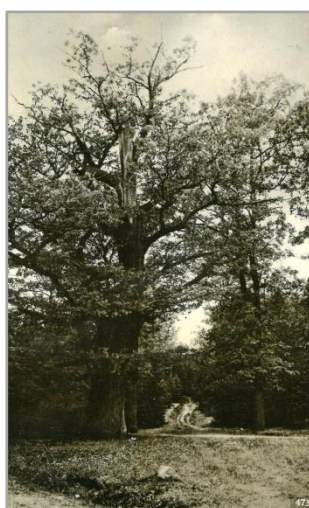
Příloha 3 – Fotodokumentace dalších významných stromů v okolí Blatné



Dvojice lip pod Kubátovou horou u Drahenického Málkova (Foto autorka, 2019)



Ženatý dub a Provdaná lipka (Foto autorka, 2019)



Partie u Ženatého dubu, rok 1935 (Zdroj: Městské muzeum Blatná, inv. č. HII 1685, 7)



Ženatý dub (Foto autorka, 2019)



Ženatý dub - detail borky (Foto autorka, 2019)



Dvojice lip na hřbitově v Paštíkách (Foto autorka, 2019)

Příloha 4 – Fotodokumentace zaniklých stromů na Blatensku



Dienzenhoferova lípa v Paštíkách, rok 2001 a rok 2009 (Zdroj: Odbor ŽP MěÚ Blatná)



Dub královny Johanky,
rok 1901 (Zdroj: Městské
muzeum Blatná, inv. č. N 5)

Dub královny Johanky, rok 1960 (Zdroj: Městské
muzeum Blatná, inv. č. Fo 836 a Fo 837)



Tchořovická lípa, rok 1903 (Zdroj: Městské muzeum Blatná, inv. č. Fo 328,3 a Fo 328,2)

Příloha 5 - Fotodokumentace vybraných alejí a stromořadí v Blatné a okolí



Růžářské podniky J. Böhma v Růžové, dnes Fügnerově ulici, datace 1930
(Zdroj: Městské muzeum Blatná, inv. č. HII 1792,5)



Růžová, dnes Fügnerova ulice, 50. – 60. léta (Zdroj: Městské muzeum Blatná, inv. č. HII 1606)



Fügnerova ulice - buková alej (Obě foto autorka, 2019)



Habrové stromořadí ve Lnářích (Foto autorka, 2019)



Alej ve Vrbenké ulici v Blatné (Foto autorka, 2019)



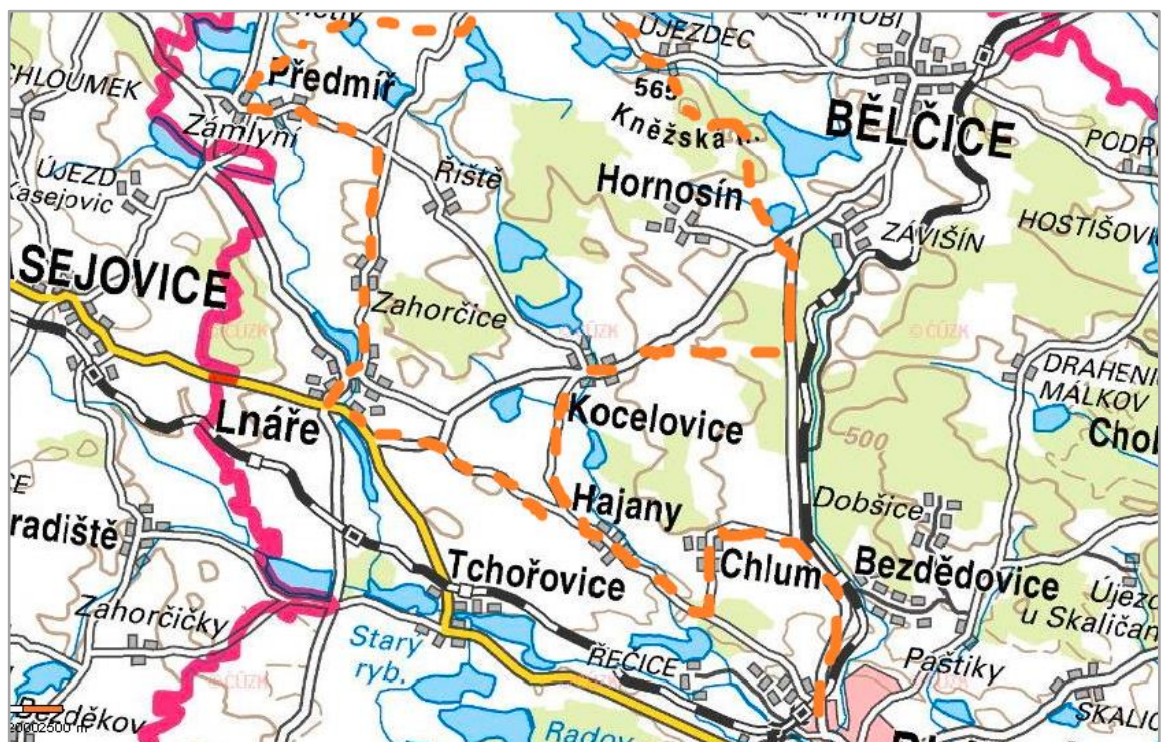
Dubová alej na hrázi rybníka Velká Kuš (Foto autorka, 2020)



Alej v Husových sadech v Blatné (Foto autorka, 2020)

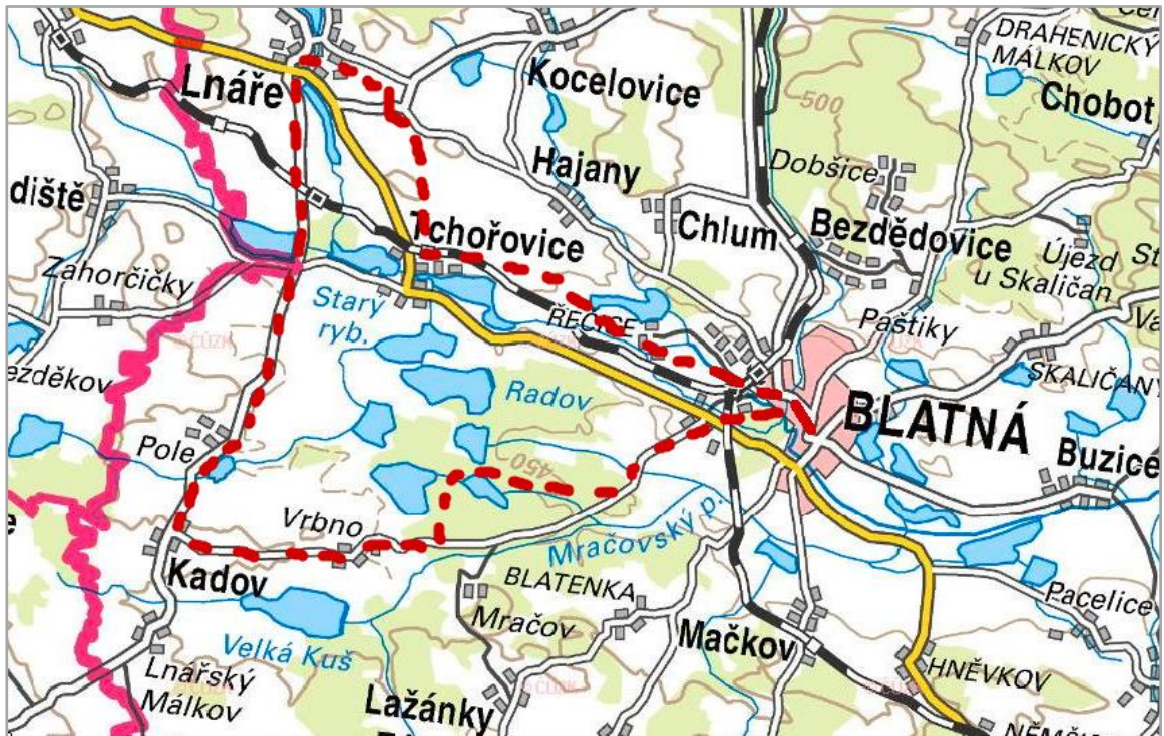
Příloha 6 - Trasy cyklistického výletu 1. a 2. den

1. den - zelená, 2. den – oranžová (Zdroj: cuzk.cz, zákresy vlastní, měřítko 1:64 000)



Příloha 7 – Trasy cyklistického výletu 3. a 4. den

3. den – červená, 4. den – fialová (Zdroj: cuzk.cz, zákresy vlastní, měřítko 1:64 000)



Příloha 8 - Místa obdivu a zamyšlení



Na Zelené Hoře (Foto J. Klimeš, 2009)



Topol v Osově na Berounsku (Foto autorka, 2019)



Lípa v Kamenici nad Lipou (Foto J. Klimeš, 2011)



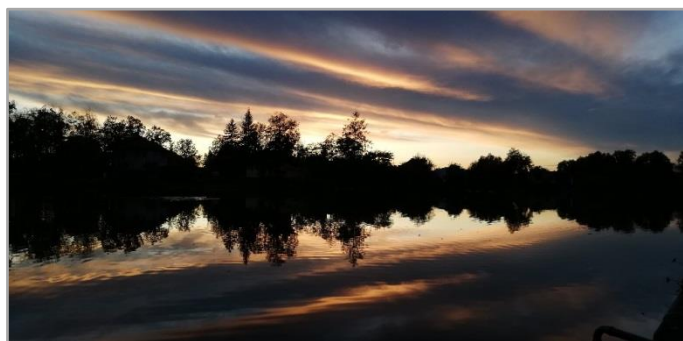
Na břehu rybníku Labuť (Foto autorka, 2009)



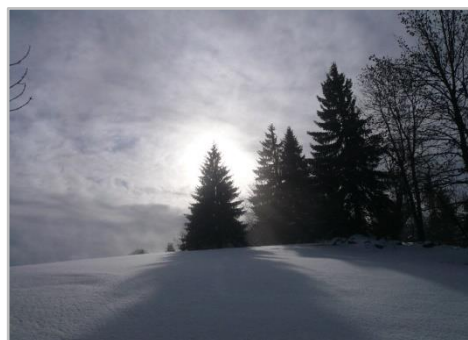
Listování (Foto J. Klimeš, 2011)



Babí léto pod Kletí (Foto J. Klimeš, 2009)



Pohled na rybník Pustý z Bálova nábřeží v Blatné (Foto P. Blovský, 2019)



Vánoce v Českých Žlebech (Foto autorka, 2009)



Javor v Blanském lese (Foto J. Klimeš, 2010)



Pařez v lese v Pozdišovcích, Slovensko (Foto autorka, 2019)

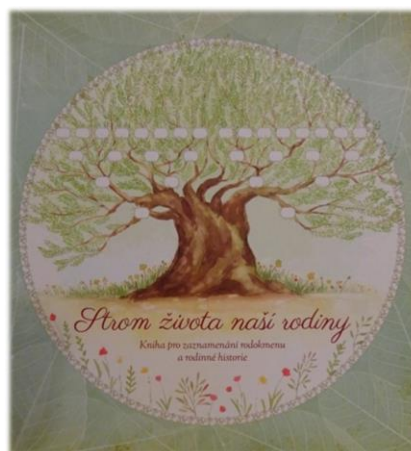


Největší liána na Šrí Lance, stáří 200 let, rozloha 200 ha (Foto N. Švehlová, 2020)

Příloha 9 - K čemu stromy inspirují



Lavička v Luhačovicích (Foto autorka, 2018)



Obálka knihy Strom života naší rodiny PharmDr. Moniky Kopřivové, vydané 2018 (Foto autorka, 2020)



Strom očima dítěte - namalovala Nina Švehlová ve věku 10 let v roce 2010 (Foto autorka, 2020)